

Transsumt af protokollet, hållet vid Norrlandskomiténs
sammanträde i Stockholm den 16 november 1901.

§ 2.

Beslöts följande underdåniga skrifvelse till Kungl. Maj:t:

»Till Konungen

Vid företagande af den utredning — — — — — »

Reservationer afgåfvos

af herrar *Claëson* och *Lindman*, som förenade sig om följande yttrande:

»I komiténs underdåniga hemställan om förändrade grunder för afvittring och nybyggesanläggningar inom lappmarkerna föreslås beträffande den del af skogsanslaget, som skall till allmänning afsättas, att från delaktighet i allmänningens afkastning böra uteslutas jordegare, hvilka uppenbarligen icke för sin utkomst bruka jorden eller äro på stället boende.

Komiténs förslag i denna del kunna vi ej biträda.

Enligt Kungl. Maj:ts nådiga stadga den 30 maj 1873 om afvittring i Vesterbottens och Norrbottens läns lappmarker skola (§ 8) hemman och nybyggen, såvidt tillgång finnes, erhålla skog ej blott till husbehof utan ock till afsalu samt skall (§ 18) skogsanslaget bestämmas med hänsyn till skogens och betets bättre eller sämre beskaffenhet samt markens olika växtlighet.

Då denna ännu gällande stadga, hvilken ej synes lägga hinder i vägen för att den till saluskog afsedda del af skogsanslaget tilldelas jordegarne gemensamt i form af allmänning, icke gör någon åtskillnad mellan olika slag af egare utan tillförsäkrar alla egarne till hemman och nybyggen laglig rätt att, der tillgång finnes, erhålla skogstilldelning efter de i stadgan bestämda grunder, anse vi beträffande redan beviljade nybyggen och deraf bildade hemman, att vid skogstilldelningen åt dessa bör hädanefter som hittills tagas hänsyn endast till fastighetens storlek och

dess behof af skogsmark såsom varaktigt stöd vid jordbrukets bedrivande och icke i någon mån vid den tillfälliga omständigheten, huruvida jordegaren sjelf brukar jorden och är på stället boende eller ej, samt att, då denna grundsats bör tillämpas ej blott vid utskiftande af husbehofsskogen utan äfven vid tilldelandet åt fastigheterna gemensamt af den till dessas stöd afsedda allmänning, deraf ock måste följa, att den ene eller andre jordegaren ej må kunna uteslutas från andel i afkastningen af den honom gemensamt med de öfriga jordegarna tillhöriga skogsmarken.

En afvikelse härifrån skall svårligen kunna betraktas annorledes än såsom ett kringgående af en i afvittringsstadgan befintlig bestämmelse, till hvilken nuvarande egare af nybyggen och hemman ansett sig kunna sätta lit, och står i strid med allmänt gällande rättsregler rörande delegares inbördes rätt till samfäld egendom. Den föreslagna bestämmelsen låter enligt vår tanke sig ej ens försvaras dermed, att den är af förhållandena högeligen påkallad. Vi äro nemligen väl ense med komiténs flertal om det önskliga deri, att ifrågavarande nybyggen och hemman egas af personer, för hvilka jordbruket är hufvudsak, men vi äro ock öfvertygade, att detta önskningsmål i högst väsentlig grad skall vinnas redan derigenom, att, på sätt komitén föreslagit, åt fastigheterna icke lemnas någon skogsmark, som af deras egare får för afverkning till afsalu disponeras, vid hvilket förhållande fastigheterna icke blifva användbara till skogsbruk utan säkerligen skola af sådana jordegare, hvilka hafva sågverks eller annan trävarurörelse till sin egentliga handtering, med nöje till jordbrukare för billigt pris afyttras.»

samt af Herr *Kempe*, som ingaf följande anförande:

»Jemte det att jag till alla delar instämmer i det af herrar *H. Claüson* och *A. Lindman* särskildt afgifna yttrande får jag såsom ett i min tanke viktigt skäl för bifall till komiténs hemställan ytterligare anföra följande.

Med afseende å den af komitén föreslagna åtgärden att inom den ännu oafvittrade delen af lappmarkerna tilldela der förefintliga hemman och nybyggen skog endast till husbehof, men icke till afsalu, samt att af hela den återstående delen af skogsanslaget bilda sockenallmänningar, så synes mig det viktigaste skälet för en dylik åtgärd ligga deri, att de skogar, om hvilka nu är fråga, såsom belägena ofvan odlingsgränsen, i allmänhet äro skyddsskogar och såsom sådana näppligen böra utgöra föremål för enskildes skogshushållning. Det misstag, som vid afvittringen inom Jemtlands län begicks i detta hänseende och som visat sig så ödesdigert för fjell- och skyddsskogarne inom detta län, torde ej till någon del böra upprepas.»

Herrar *Lindhagen*, *Bromée*, *Kinberg* och *Wiklund* förenade sig om det yttrande, att enligt deras uppfattning komitén bort till Kungl. Maj:ts kännedom tydligare och fullständigare framföra skälen till de särskilda framställningar, hvilka innefattades i komiténs underdåniga hemställan, och ansågo nämnda ledamöter, att komiténs underdåniga skrifvelse i sådant syfte kunde erhålla följande lydelse:

Till Konungen.

Den af Eders Kungl. Maj:t tillsatta komité för utredande af åtgärder till bibehållande och stärkande af den jordbrukande befolkningens ställning inom Norrland och Dalarne har under sina förhandlingar fäst sin uppmärksamhet dervid, att beträffande trakter inom Lappmarken, der afvittringsåtgärder ännu kunna ifrågakomma, för ofvan berörda ändamål oundgängligen erfordrades vissa förändrade bestämmelser om afvittringen.

Den för Luleå lappmark den 13 december 1850 utgifna afvittringsstadga, som var den första författningen om afvittring i lappmarkerna, tillade hvarje helt mantal från ettusen till fyratusen tunnland duglig mark utan att dervid fästa särskilda villkor för skogens begagnande. Denna stadga blef emellertid, innan den vunnit vidare tillämpning, på framställning af Konungeus befallningshafvande i Norrbottens län inställd enligt ett nådigt bref af den 28 december 1861, hvarigenom i stället från vederbörande infordrades förslag till ny stadga för afvittring inom alla lappmarkerna. Till grund för sin framställning hade Konungens befallningshafvande åberopat en af dåvarande landshöfdingen Widmark afgifven underdånig berättelse om Norrbottens län, deri Widmark uttalat den åsikt, att af stor och djup betydelse för orten och det allmänna vore, det skogen inom lappmarkernas vidsträckta skogsland framgent förblefve kronans egendom, samt att derå anlagda eller framdeles tillkommande hemman borde, i öfverensstämmelse med åberopade äldre författningar, icke hafva annan rätt till skogen än att deras innehafvare finge den begagna till eget husbehof, derå hafva mulbete för sina kreatur och efter skeende utsyningar samt dertill erhållen tillåtelse verkställa uppodlingar.

De tillämnade nya föreskrifterna utkommo sedermera genom stadgan om afvittring i Vesterbottens och Norrbottens läns lappmarker den 30 maj 1873, hvilken författning i fråga om skogstilldelningarne bestämmer, att hemman och nybyggen skola, såvidt tillgång finnes, erhålla skog ej blott till husbehof utan ock till afsalu; dock att egare af frälse- och skattehemman och lägenheter ej må öfver den vid afvittring tilldelade skogen ega vidsträcktare dispositionsrätt än enligt 1 § af nådiga förordningen den 29 juni 1866 angående dispositionsrätten öfver skogen å vissa skattehemman är egare af deri omförmälda hemman förunnad. Af den till 1873

års riksdag i en viss del af ämnet aflåtna Kungl. propositionen samt Riksdagens förhandlingar framgår uttryckligen, att äfven statsmakterna dervid utgått från den uppfattningen, att redan anlagda hemman ej hade något rättsligt anspråk till viss skogstilldelning; att man dock ansett sig ej böra gå så långt, som landshöfdingen Widmark ifrågasatt, utan tilldelat fastigheterna utom husbehofsskog äfven skog till afsalu af det angifna skälet, att bonden skulle af skogsbruket hafva en nödig befunnen biförtjenst, då hans jordbruk slog fel; att likväl på samma gång inskränkts hans förfoganderätt till skogen för att denna ej skulle sköflas och bonden ej blifva prisgifven åt skogsköpare; samt att denna inskränkning i dispositionsrätten skulle föranleda upplåtelse af större skogsområden än eljest borde blifvit händelsen, i hvilket afseende särskildt dåvarande chefen för civildepartementet yttrade, att derest Riksdagen ej medgåfve nämnda inskränkning, manade honom hans pligt att hos Kungl. Maj:t förorda antingen, att icke någon skog alls upplåtes, eller ock att den upplåtna arealen blefve så liten som möjligt, på det att förekommas måtte de vådor, som kunde uppstå af den oinskränkta dispositionsrätten öfver skogen.

Dessa kronans afsigter med skogstilldelningen hafva emellertid visat sig med författningsens formella affattning icke kunnat upprätthållas. Inom Norrbottens lappmark hafva redan omkring 58 procent af hemmantalet kommit i sågverksindustriens ego. Och inom Vesterbottens lappmark är procenttalet inemot 40, hvartill der komma ungefär 26 procent af hemmantalet, hvars utsyningsrättigheter samma industri förvärfvat för en tid af 40 till 50 år.

Dylika erfarenheter mana enligt komiténs uppfattning oafvisligt till att genom förändringar i föreskrifterna om afvittringen söka förverkliga dess ändamål åtminstone i de få trakter, der kronan ännu har förhållandena i sin hand.

De områden, som häraf skulle beröras, äro först de ofvan odlingsgränsen belägna delarne af Dorotea och Vilhelmina socknar, der de första sammanträdena för afvittringens påbörjande egde rum inom Dorotea den 1 och inom Vilhelmina den 8 juli innevarande år.

Vidare har den ofvan odlingsgränsen inom Stensele socken med Tärna kapellförsamling och inom Sorsele socken redan påbörjade afvittringen ännu icke fortskridit så långt, att afvittringsförslaget blifvit slutligen pröfvadt och områdena utbrutna, hvadan äfven här den juridiska rätten till kronans skog ännu icke öfvergått till hemmansinnehafvarne. Visserligen hafva hemmansegarne genom särskilda, åren 1896 och 1898 fattade beslut, som blifvit af Kungl. Maj:t den 1 sistlidne mars fastställda, öfverenskommit, att af det blifvande skogsanslaget skall, inom Stensele socken och Tärna kapellförsamling hälften samt inom Sorsele socken en tredjedel afsättas till allmänningar. Häraf kan dock ej föranledas något hinder för att genom nya afvittringsföreskrifter bereda kronan ett måhända angeläget tillfälle att af egen maktfullkomlighet anvisa ytterligare en del af skogsanslaget till de sålunda ifrågasatta allmänningarne. Och lika litet kan den omständigheten, att kostnader ned-

lagts på åtskilliga afvittringsåtgärder, som nu skulle förfalla, anses såsom en tillfredsställande anledning att för all framtid utlemna dessa trakter till ett säkerligen oblidt öde. Det bör därför framstå såsom en vigtig angelägenhet att jemväl ifråga om dessa pågående afvittringar icke skrida till slutligt fastställande af åtgärder, hvilka man inser skola väsentligen förfela det ändamål, som afses med dem.

Slutligen förekommer, att vid de afslutade afvittringarne nedan odlingsgränsen aftagits såsom odisponerad mark inom Gellivare socken omkring 162,000 hektar, inom Jockmocks socken 74,341 hektar, inom Arjeplogs socken omkring 250,000 hektar och inom Sorsele socken 106,783 hektar eller inalles 593,124 hektar. Enligt 6 § 2 mom. afvittringsstadgan må efter den allmänna afvittringens fullbordande på dylik mark inom de till odling tjenliga delarne af landet nybyggen åt hugade sökande upplåtas och genom särskilda afvittringsåtgärder utbrytas. Ansökningar om sådana nybyggens anläggande å viss del af berörda inom Jockmocks socken aftagna öfverloppsmark hafva redan anhängiggjorts och märkas bland sökandena åtskilliga personer, som icke kunna antagas hafva för afsigt att blifva verkliga nybyggare.

Hvad härefter angår de förändrade grunder, efter hvilka afvittringen bör ega rum, så måste dessa syfta till att skogen, såsom afsikten varit, bibehållas såsom ett varaktigt stöd för jordbrukaren och ej blir en lockelse till skogsspekulation.

I sådant syfte är det uppenbarligen i främsta rummet af vigt, att hemmanen omedelbart tilldelas allenast den för nödigt husbehof erforderliga skog, som må blott för sådant ändamål användas vid äfventyr, som i 6 § af förenämnda Kungl. förordning den 29 juni 1866 stadgas. Återstoden af skogsanslaget torde åter i sin helhet afsättas till allmänning, hvars afkastning bör på lämpligt sätt komma jordbruket till godo enligt föreskrifter, som i vederbörlig ordning uteslutande bestämmas af kronan.

Hvad härefter angår sjelfva skogsanslagets storlek, som enligt gällande författning utgör för helt mantal minst 5,000 qvadratref och högst 20,000 qvadratref eller 1,763 hektar, så bör tagas under öfvervägande, huruvida detsamma ej lämpligen bör för nybyggesanläggningar inom förenämnda odisponerade mark nedsättas till högst 1,200 hektar. En sådan skogsmarksareal i trakter nedom odlingsgränsen synes nämligen under alla förhållanden vara tillräcklig för såväl husbehofs- som allmänningsskog.

Deremot synes, vid det förhållande att den allmänna afvittringen i det närmaste afslutats, någon förminskning i skogsanslaget ej billigtvis böra först nu ifrågasättas för de aflägsna byggder ofvan odlingsgränsen, der afvittring ännu återstår.

I tillämpningen har emellertid gällande föreskrifter i afseende å skogsanslagets storlek, om ej i samma omfattning som på andra orter, dock äfven i lappmarken gifvit anledning till stora och endast undantagsvis rättade missförhållanden, i det att kronan athändts oskäligen skogsområden utöfver hvad som afsetts. Detta har tillgått så, att dels, oaktadt en vidsträckt latitud blifvit bestämd för skogsanslaget, detta dock i regeln tagits inemot maximum i stället för medelbeloppet, dels bland

impedimenter i vidsträckt omfattning inbegripits äfven duglig skogsmark. I medeltal har sålunda anslaget kommit att utgöra 1,500 till 1,600 hektar för helt mantal, oberäknadt impediment. Medräknas emellertid impediment, utgöra skogsanslagen i medeltal för ett mantal omkring 4,000 hektar; hvarutaf af sistnämnda anledning omkring 2,400 hektar torde böra anses såsom duglig mark. Slutligen har ock, i ändamål att vinna största möjliga skogsanslag, vid skattläggningen inegornas beräknade afkastning ej sällan obehörigen uppdrifvits.

Det är af vikt, att en verksam rättelse i berörda afseende vinnes, och torde särskildt för kontrollen å skogstilldelningen vederbörande skogstjensteman inrymmas en utsträckt befogenhet och förpligtelse att härutinnan bevaka kronans rätt vid förrättningen och eventuellt gemensamt med landtmätaren härom afgifva förslag.

Hvad ofvan sagts gäller skogstilldelningen för det ändamål som, på sätt ofvan framhållits, afses med afvittringen. Emellertid har förekommit i afsevärd omfattning att, redan innan afvittring egt rum, bolag eller andra, som ej ännu idka jordbruk, inköpt hemman och nybyggen i den spekulation att vid blifvande afvittring erhålla skog af kronan. Inom nu ifrågavarande trakter förekomma äfven sådana hemmansegare, mest inom Dorotea socken, der af tjugunio hemmansdelar åtminstone tjugusex icke vidare lära innehafvas af sjelfegande bönder.

Det bör vid de återstående afvittringarne blifva en särskild angelägenhet att se till, att dylika hemmansinnehaf kunna upphöra och hemmanen återgå till allmogen. Andra kammaren uttalade sig också vid senaste riksdag i denna riktning, dervid anförande bland annat, att »afvittringen skulle här få den egendomliga uppgiften att på kronans bekostnad från dess mark för landets bebyggande och uppodling gifva bort skog till hemman, om hvilka man redan vet, att de skola för aktieegarnes räkning användas till helt andra ändamål».

Det kunde tilläfventyrs ifrågasättas att vinna detta syfte därigenom att någon som helst skogstilldelning tills vidare ej i strid med afvittringens uttryckliga ändamål tilldelades hemman, som vid skattskrifningen 1901 egts eller vid afvittringens företagande egas af bolag eller annan, som ej sjelf bebor och brukar fastigheten för att derigenom bereda sig sin utkomst. Afvittringens inställande, såvidt rörer dessa hemman, borde då äfven föranleda ett upphäfvande af den utsyningsrätt, som enligt 53 § i Kungl. förordningen den 26 januari 1894 tillsvidare medgifvits egarne. Vill man af praktiska skäl ej inslå på denna väg, qvarstå dock såsom oafvisligt, att då allmänningen skall innehålla den saluskog, som skänkes endast såsom stöd åt verkliga jordbrukare, innehafvaren af dylikt hemman ej bör få åtnjuta någon inkomst från allmänningen, i hvars reglemente dessutom bör inrymmas den allmänna bestämmelsen, att hvarje förmån från densamma bör upphöra att utgå så länge ett hemman innehafves af sådana egare, som nyss nämnts.

I fråga särkildt om nybyggesanläggningar, så har med uppenbart åsidosättande af författningens mening och utan att något verksamt inskridande deremot

hitintills egt rum, nybyggesanläggningar beviljats bolag och andra personer än verkliga nybyggare. Detta bör enligt komiténs uppfattning icke vidare få ske utan uttryckligen föreskrifvas, att ansökan om nybygges upptagande äfvensom dess skatteomföring ej må beviljas annan än den, som kan antagas vilja och kunna sjelf bebo och bruka fastigheten för att derigenom bereda sig sitt nödvändiga lifsuppehälle.

För att de nya bestämmelser, som sålunda af komitén ifrågasatts, må vinna tillämpning, är det af nöden, att nu pågående afvittringsåtgärder afbrytas, hvarom äfven Andra kammaren vid innevarande års riksdag gjorde ett uttalande, och får komitén i anledning häraf i underdånighet föreslå, att afvittringarna ofvan odlingsgränsen inom Dorotea och Vilhelmina socknar samt inom Stensele socken med Tärna kapellförsamling och Sorsele socken äfvensom nybyggesupplåtelser å odisponerad mark nedan odlingsgränsen tills vidare och intill dess förenämnda förändrade grunder för afvittringen blifvit pröfvade måtte inställas.

In fidem
Louis Améen.

Justeradt den 19 november 1901.

L. DOUGLAS.

II.

UNDERDÅNIG FRAMSTÄLLNING

I FRÅGA OM

FÖRBUD I VISSA FALL FÖR BOLAG OCH FÖRENING FÖR
EKONOMISK VERKSAMHET ATT FÖRVÄRFVA
FAST EGENDOM.

TILL KONUNGEN.

Den af Eders Kungl Maj:t tillsatta komité för afgifvande af förslag till åtgärder, hvarigenom den jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarne kunde vidmakthållas och stärkas, har i underdänig skrifvelse den 16 innevarande månad för

berörda ändamåls befrämjande inom återstående områden af lappmarkerna, der afvittringsåtgärder ännu pågå eller kunna ifrågakomma, föreslagit förändrade bestämmelser för afvittringen samt dennas inställande i afvaktan på att dylika bestämmelser blifvit pröfvade. Dervid har komitén utgått från den uppfattningen, att ett hufvudvillkor för att kunna upprätthålla en sjelfständig jordbrukande befolkning inom nämnda landsdelar fortfarande är, att denna verkligen erhåller det tillämnade stödet af skogens afkastning, samt att kronan därför måste, der hon ännu har förhållandena i sin hand, ändra grunderna för skogstilldelningen, så att denna ej, på sätt erfarenheten hitintills visat, förfelar sitt viktiga ändamål.

Om det sålunda må antagas, att, i händelse förenämnda framställning vinner framgång, förhållandena inom oafvittrade och odisponerade trakter af lappmarkerna skola väsentligen utveckla sig efter förväntan, så har komitén hädanefter att odeladt egna sin uppmärksamhet åt sakernas läge inom det öfriga Norrland jemte Dalarne.

Frånsedt möjligheterna till ny kolonisation å kronans behållna skogsmarker, hvilken det ligger i statsmakternas hand att främja efter omständigheterna, framstår här såsom den för närvarande i alla afseenden förnämligaste uppgiften att vidmakthålla och stärka bondeklassen inom de gamla odalbyggderna samt de trakter, hvilka i anseende till belägenhet och andra naturliga betingelser vid afvittringarne i första hand upplätos till bebyggande.

För detta fall har emellertid kronan numera ej möjligheterna qvar att ingripa genom förändringar i afvittringsföreskrifterna. Afvittringen har inom dessa hufvudsakliga områden gått i fullbordan och kronan kan sålunda ej vidare här begagna sig af en ännu ej afyttrad juridisk rätt till sin skogsmark. Det återstår blott att räkna med de faktiska förhållandena, sådana dessa utvecklats sig efter afvittringen.

I detta afseende ställa sig utvägarne vida olika, allt efter som frågan gäller de hemman, hvilka ännu äro i den sjelfsegande allmogens besittning, eller dem, som öfvergått i bolagens ego. Upprätthållandet af en sjelfständig jordbrukande befolkning förutsätter nemligen ett tillräckligt ekonomiskt underlag. Och då sjelfva jordens afkastning i detta nordliga klimat ansetts och i stort sedt fortfarande måste anses kräfvat ett tillskott från skögarne, föreligga för närvarande de nödiga förutsättningarne härför företrädesvis endast å bondehemman med behållna tillräckliga skogsmarker, hvaremot uppgiften af flera skäl måste blifva mycket vanskligare att genomföra på öfriga hemman.

Det är därför klart, att i samma mån bolagens hemmansförvärf fortgå, förminskas äfven utsigterna att kunna åstadkomma något värdefullt i det syfte, som komiténs uppdrag omfattar. Och att utvecklingen fortfarande med snabba steg leder frågan in i denna riktning, är ett lika känt som naturligt förhållande.

Komitén behöfver i detta afseende endast hänvisa till den af Kungl. Statistiska Centralbyrån utgifna redogörelsen för sågverksaktiebolags, sågverksegares och bruksegares förvärf af jordegendom inom de särskilda socknarne i Norrland och Dalarne åren 1885 och 1895. Sedan sistnämnda är hafva dessa förvärf inom trakter, der

värdefull skogsegendom återstått att köpa, fortgått i lika eller vida större omfattning än förut, enligt hvad som framgår af de svar, som afgifvits af ledamöter i Riksdagens Andra Kammare från nämnda landsdelar i anledning af en vid sammanträde i Kungl. Jordbruksdepartementets lokal den 26 sistlidne mars derom framställd fråga. Och till samma slutsats kommer en vid innevarande års riksdag af lagutskottet återopad utredning, som rätteligen utvisar, att under åren 1896—1900 inom de fem nordligaste länen lagfarits aktiebolags förvärf af hemman till ett före inköpet åsatt taxeringsvärde af inemot 12,800,000 kronor och inom Kopparbergs län till ett hufvudsakligen efter köpeskillingsbeloppen beräknadt värde af omkring 6,400,000 kronor, i hvilka förvärf för åren 1896—99 ej ingå köp från aktiebolag.

Särskildt anmärkningsvärd visar sig denna utveckling vara i lappmarkerna, oaktadt afvittringen der påbörjades först 1873 i enlighet med bestämmelser, som man då föreställde sig skulle åt bonden för framtiden bereda en varaktig inkomst af skogen. Redan år 1893 uttalade emellertid Vesterbottens läns landsting i en underdånig, numera till komitén öfverlemnad skrifvelse, att genom aktiebolagens fastighetsförvärf faran att inom kort länets lappmarker skulle sakna en själfständig jordbrukande befolkning vore så stor, att landstinget ansett det för sin oeftergifliga pligt att påkalla ett kraftigt och skyndsamt ingripande, innan all utsigt till räddning vore slut. Enligt uppgifter, som för de flesta lappmarkssocknar inkommit från vederbörande skogstjenstemän, hade jemlikt dessa tjenstemäns utsyningslängder de egentliga skogsspekulanternas hemmansinnehaf derstädes år 1900 nått en omfattning, som visar, att skogsköpen oförminskadt fortgå. Den öfvervägande delen af dessa hemman innehafves nu liksom år 1895 af aktiebolag, som dessutom förvärfvat utsyningsrätterna till skogen å en mängd hemman, hvilkas öfvergång till bolagen derigenom förr eller senare är att förvänta. De siffror, som kunna erhållas ur förenämnda uppgifter, utvisa, att de egentliga skogsspekulanternas hemmansförvärf år 1900 ställde sig i procent af hela mantalet inom nedannämnda socknar på sätt framgår af följande jemförande uppställning:

	1885	1895	1900	Dessutom är utsyningsrätt för- värfvad af bolag till
	procent	procent	procent	
<i>Norrbottens län:</i>				
Gellivare socken.....	45,3 (?)	36	49	
Jockmocks »	48,9	48,9	60	
Arjepluogs »	1,8	9,8	29	44 % af socknens samtl. mantal
Arvidsjaur »	5,1	12,2	19	36 % » » » »
<i>Vesterbottens län:</i>				
Lycksele socken	9,6	17,9	35	53 % » » » »
Stensele*) »	—	4,9	12	67 % » » » »
Sorsele*) »	—	4,7	12	70 % » » » »
Åsele »	19,8	45,8	56	4 % » » » »
Fredrika *) »	22,2	40	41	
Örträsk *) »	6,8	24,9	32	
Vilhelmina »	4,5	16,8	32	
Dorotea »	33,2	57,8	62	

*) I dessa socknar afser uppgiften för år 1900 endast aktiebolagens förvärf.

Vid öfvervägande af ofvannämnda förhållanden har för komitén ofafvisligen framställt sig, att en af de hufvudsakligaste förutsättningarne för att kunna öka och stärka den jordbrukande befolkningen inom Norrland och Dalarne är, att bolagens förvärf af hemman ej fortgår på sätt och i den omfattning, som hitintills egt rum. Hvilka utvägar deremot, som vid ett slutligt afgörande af denna angelägenhet kunna finnas verksamt leda till målet med iakttagande på samma gång af tillbörlig hänsyn till olika berättigade intressen, derom har komitén ej ännu kunnat bilda sig någon mening. Derförinnan erfordras att vinna kännedom om resultaten af de utredningar, hvarom komitén redan föranstaltat, samt med all sannolikhet äfven att ingå i andra undersökningar, som blifva både invecklade och tidsödande.

Innan förenämnda utredningar hunnit afslutas samt ärendet i öfrigt genomgått alla sina instanser, skall emellertid förloras en lång tid, som sannolikt bör beräknas till inemot tre år. Och om härunder bolagens hemmansköp få fortgå på enahanda sätt som hitintills, måste det inträffa, att, när lagstiftningen ändtligen står färdig att ingripa, föremålet för dess omsorger ytterligare på många ställen helt och hållet eller till väsentliga delar upphört att finnas till.

Inför dessa utsigter har komitén i känslan af sitt ansvar funnit det oundgängligt, att man nu söker åtminstone i någon mån hejda den pågående utvecklingen i afvaktan på de slutliga åtgärderna. Och det framställer sig härvid för komitén likaledes såsom uppenbart, att den enda utväg, som i detta afseende för närvarande står öppen, är ett tillfälligt förbud för vidare bolagsförvärf i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det i sådant afseende af Andra Kammaren vid innevarande års riksdag antagna lagförslag.

Antagandet af en dylik tillfällig lag har komitén sålunda efter moget öfvervägande funnit utgöra en väsentlig betingelse för att dess arbeten skola leda till något resultat. En genom nådig proposition till Riksdagen framförd ny framställning i sådant syfte synes äfven så mycket naturligare, som redan i anledning af enskilde motionärers yrkande inom Riksdagen gjort sig kraftigt gällande den uppfattningen, att just den af Riksdagen enstämmigt begärda utredningen förutsatte ett provisorium af ifrågavarande beskaffenhet. Andra Kammaren antog nemligen förslaget härom med stor majoritet och inom Första Kammaren förordades det af flera talare, under det andra endast af tvingande opportunitetshänsyn ansågo sig böra afstå derifrån i detta frågans första skede.

Ytterligare begränsningar i förbudets omfattning utöfver dem, som återfinnas i det af Andra Kammaren antagna förslaget, kunna emellertid ifrågsättas. Sålunda anser komitén det vara lämpligt att, såsom många förordat undantag göres för de delar af Dalarne, som i förevarande afseenden förete väsentliga olikheter med de egentliga skogsbygderna inom detta landskap. Behof af förbudets tillämpning, hvilket i första hand är afgörande, föreligger nemligen förnämligast i dels socknarne inom Nedan-Siljans, Ofvan-Siljans och Vester-Dalarnes fögderier (utom Säfsnäs socken,

hvilken redan nästan helt och hållet eges af bruksegare) och dels inom Envikens och Svärdsjö socknar af Falu fögderi. Ett ytterligare stöd för en begränsning af lagens tillämplighet till ifrågavarande socknar hemtas deraf, att just dessa (utom Säfsnäs socken) undergått både afvittring och storskifte på kronans bekostnad, under det att dylika förmåner ej synas tillgodokommit länets öfriga socknar i annan mån än att socknarna inom Falu fögderi, med undantag af de två ofvannämnda, samt Sätters och Stora Skedvi socknar inom Hedemora fögderi bekommit vissa mindre bidrag till bestridande af kostnaderna för sina storskiften.

Det kunde vidare förtjena tagas i öfvervägande, huruvida ej äfven Gestrikland, der jordbesittningsförhållandena synas någorlunda stadgat sig, kunde undantagas från förbudet, hvilket i sådan händelse skulle omfatta endast Södra, Norra och Vestra Helsinglands fögderier af Gefleborgs län. Då emellertid socknarne inom ifrågavarande landsdel undergått afvittring och ytterligare hemmansköp för skogsspekulation dock måste antagas fortfarande i någon mån kunna här ifrågakomma, har komitén saknat tillräckliga skäl att sjelf föreslå ett sådant undantag, utan vill komitén allenast hafva uttalat, att den för sin del ej finner några afgörande betänkligheter vid detsamma.

Deremot anser sig komitén böra förorda en annan synnerligen afsevärd begränsning genom att från lagens tillämpning undantaga alla de vidsträckta egendomar, som egas af bolag. Visserligen kunna från det allmännas synpunkt i detta afseende göras vissa invändningar bland annat med hänsyn till angelägenheten att försvåra för bolag med utländska aktieegare att lägga under sig svensk jord, hvarom komitén skall nedan vidare yttra sig. Men det har anmärkts, att en bestämmelse, som omöjliggör, att ett bolags egendom annorledes än genom aktieöfverlåtelse kan säljas till ett annat, skall inverka menligt på många bolags bankkredit, och då lagen närmast afser att skydda böndernas hemman, synes i detta sammanhang någon betänklighet ej böra möta att tillsvidare göra ett medgifvande i förenämnda afseende.

Slutligen vill komitén beträffande lagförslaget ifrågasätta, utom ett förtydligande af rubriken, en utvidgning af ordalagen i 1 § 2 mom., hvarigenom underlättas en vidsträcktare tolkning af den undantagsbestämmelse, som der gjorts till förmån för den verkliga förädlingsindustrien.

Beträffande lagförslagets närmare motivering från såväl saklig som juridisk synpunkt, inskränker sig komitén till att i hufvudsak återöpa hvad under förhandlingarne i Riksdagen derom yttrades; och vill komitén för sin del endast tillägga några erinringar.

Bolagslagstiftningen, hvartill den nu ifrågasatta uteslutande är att hänföra, utgör en speciallagstiftning, som för bolagens rätt att verka för sina ändamål uppställer olika villkor allt efter deras verksamhets beskaffenhet. Att i det allmännas intresse begränsa vissa bolags rätt att förvärfva fast egendom bör sålunda icke i och för sig möta synnerliga betänkligheter och eger äfven förebilder i vår äldre såväl som

yngre lagstiftning. De invändningar, som just i detta fall förspörjas, torde riktigast finna sin förklaring deri, att frågan nu tillika rör sig om besittningen af stora naturliga rikedomar och därför helt naturligt framkallar en allmännare tvekan, hvilken dock bör göra sig mindre gällande beträffande den nu ifrågasatta lagstiftningen, som endast afser en provisorisk anordning för kortare tid.

Det erinras understundom, att böndernas skogshemman i följd af förevarande lagstiftning skulle falla i värde. Häremot måste då sägas, att hemmanen dock förblifva minst lika värdefulla som förut. Ty skogsmarken finnes fortfarande kvar med dess möjligheter att bereda skogsvinst åt egaren och förädlingsvinst åt sågverksindustrien. Skulle trots detta hemmanens af spekulationen uppdrifna marknadspris sjunka något, derigenom att de i någon mån upphöra att vara endast en handelsvara och mera få tjena sitt verkliga ändamål, så är detta knappast att anse såsom någon olägenhet. Lockelsen att sälja blir då mindre liksom utsigterna ökas, att hemmanet kan öfvertagas af något af egarens barn eller vid försäljning inköpas af annan jordbrukare. Hemmansvärden, som leda till, att bondeklassen säljer sig själf och försvinner, kunna ej sägas vara något eftersträfvansvärdt för denna klass såsom sådan eller för det allmänna.

Vidare plägar framhållas, att en lag af ifrågavarande beskaffenhet kan kringgås. Detta anmärkta förhållande, som eger tillämplighet på de flesta lagar, utesluter emellertid ej, att genom lagen skall till väsentliga delar vinnas hvad som afses med densamma. Enligt hvad statistiken utvisar äro nemligen aktiebolagens hemmansförvärf alldeles öfvervägande i förhållande till andra skogsspekulanter köp. Det är dessa bolags organiserade makt, hvilken leder spekulationen samt antingen tillskapar förhållanden, som tvinga bönderna att lemna sina hemman, eller ock bereder bönderna denna lätthet att sälja, som gör att de sälja utan behof eller utan försök att öfvervinna en tillfällig ekonomisk svårighet. Den enskilda spekulationen bör aldrig kunna antaga sådana proportioner, och äfven för aktiebolag bör det blifva en invecklad sak att söka för framtiden sammanhålla dylika affärer genom enskilda personer. Ett erkännande häraf ligger jemväl i påståendet, att genom bolagens uteslutande från köpen skogshemmanens handelsvärde skulle sjunka.

Under nuvarande förhållanden borde ock en viss betänksamhet göra sig gällande att i oträngdt mål inlåta sig på hemmansköp för skogsbruk. Blir det statsmakternas fasta föresats att vidmakthålla och stärka den jordbrukande befolkningens ställning, så följer deraf, att de förr eller senare på något sätt måste ersätta det nu föreslagna förbudet med lika verksamma åtgärder i samma syfte.

Komitén vill slutligen i detta sammanhang erinra om den framhållna angelägenheten att förekomma, att utländska undersåtar genom inköp af aktier i sågverksaktiebolag kunna i stor utsträckning förvärfva eganderätt till svensk jord. I detta afseende har den nu ifrågasatta lagen den betydelsen, att den under sin giltighetstid så fullständigt som kan ske, utestänger denna fara från all den jord-

egendom, som ännu ej kommit i aktiebolags besittning. Beträffande åter den svår-lösta frågan på hvad sätt en lagstiftning i enahanda syfte kan komma till stånd äfven beträffande de af aktiebolagen redan förvärfvade landsdelar, så torde någon annan provisorisk åtgärd i detta afseende nu ej lämpligen stå till buds än att vid det här ofvan omnämnda medgifvandet, enligt hvilket äfven aktiebolag skulle få köpa egendom från bolag eller förening, fästa villkor om att bolagets aktier enligt gällande bolagsordning skola vara ställda på viss svensk man. Är emellertid äfven säljaren ett aktiebolag, kan affären i alla fall komma till stånd genom öfverlåtelse af aktierna. Och då samtliga ändringar i aktielagen, som kunna för ofvannämnda ändamål ifrågasättas, torde böra i ett sammanhang bedömas, har komitén ej funnit sig föranledd att redan nu göra någon särskild framställning i detta ämne.

På grund af hvad sålunda anförts får komitén i underdånighet hemställa, att Eders Kungl. Maj:t tacktes för nästkommande Riksdag framlägga förslag till följande:

»Lag

angående förbud i vissa fall för bolag och förening för ekonomisk verksamhet att förvärfva fast egendom.

1 §.

Bolag eller förening för ekonomisk verksamhet må ej förvärfva fast egendom å landet inom Norrbottens, Vesterbottens, Vesternorrlands, Jemtlands eller Gefleborgs län eller inom Nedan-Siljans, Ofvan-Siljans och Vester-Dalarnes fögderier eller Envikens och Svärdsjö socknar i Falu fögderi af Kopparbergs län, der ej Konungen för visst fall dertill lemnat tillstånd.

Hvad sålunda är stadgadt gälle dock ej, när fråga är allenast om tomt, upplagsplats eller annat dylikt område, hvilket erfordras för bolagets eller föreningens omedelbara verksamhet, eller om stenbrott, grustag, lertäkt, torfmosse, vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet, och ej heller i det fall att egendomen förvärfvas från bolag eller förening, som nyss är sagd.

2 §.

Har aftal tillkommit utan Konungens samtycke, der sådant enligt denna lag erfordras, vare aftalet ogildt.

3 §.

Bank eller annan penningeinträttning, så ock försäkringsanstalt vare ej underkastad denna lags bestämmelser.

Denna lag skall gälla tills vidare intill den första September 1905.»

Transsumt af det hos komitén förda protokoll, utvisande de i frågan yttrade särskilde meningar, bifogas.

Underdånigst

L. DOUGLAS.

J. BERLIN.

J. BROMÉE.

H. CLAËSON.

EDVARD KINBERG.

FRANS KEMPE.

G. KRONLUND.

CARL LINDHAGEN.

ARVID LINDMAN.

AD. WIKLUND.

Louis Améen.

Stockholm den 28 november 1901.

*Transsumt af protokollet, hållet vid Norrlandskomiténs
sammanträde i Stockholm den 28 november 1901.*

Närvarande: Komiténs samtliga ledamöter.

— — — — —

§ 2.

Föredrogs till slutlig granskning utarbetadt förslag till lydelse af den vid sammanträdet den 20 innevarande månad beslutade underdåniga skrifvelse till Kungl. Maj:t, och beslöts, att nämnda skrifvelse skulle erhålla följande affattning:

»Till Konungen.

Den af Eders Kungl. Maj:t tillsatta — — — — —»

Herr *von Feilitzen* anhöll att få till protokollet antecknadt, att han, som på grund af sjukdom icke närvarit vid de sammanträden, då komiténs öfverläggningar rörande ifrågavarande skrifvelse egt rum, förty icke heller ansett sig böra deltaga i sjelfva beslutet rörande densamma.

Herrar *Claëson*, *Kempe* och *Lindman*, som önskade reservera sig mot beslutet, förklarade sig icke för närvarande vara beredda att afgifva de skriftliga yttranden, de ville i sådant afseende åberopa, utan yrkade att dermed erhålla anstånd till kommande sammanträde.

I anledning häraf beslöts, att med skrifvelsens expedierande skulle anstå, till dess nämnda reservationer aflemnats.

§ 3.

Väcktes af Herr *Lindhagen* följande förslag:

»De enskildes spekulationer i skogshemman kunna enligt min af många sakkunnige vitsordade mening ej närmelsevis få den omfattning som bolagens obegränsade förvärf och skola för öfrigt ej heller för framtiden tillskapa samma orubbliga missförhållanden i samhälleligt afseende som de senare. Det starka motstånd äfven ett

tillfälligt förbud för bolagen att köpa sådana hemman framkallar från bolagens sida, belyser riktigheten af denna uppfattning. De farhågor, som kunna förefinnas, skulle emellertid alldeles undanrödjas, derest man redan nu tills vidare förekommer till och med de enskildes spekulationer, äfvensom de bolagsförvärf, som få ega rum, innan den af komitén ifrågasatta lagen kan träda i kraft. Hos komitén får jag derföre ifrågasätta, huruvida för att i viss mån vinna äfven detta ändamål nämnda lag lämpligen kunde kompletteras med påminnelser om en annan eventuell lagstiftning genom antagandet af en författning utaf *hufvudsakligen* följande innehåll:

»Lag

angående inskränkning i vissa fall af eganderätten till hemman, som förvärfvas för skogsbruk.

Hvar och en, som efter den 1 december 1901 annorledes än genom arf eller giftorätt förvärfvat hemman eller derifrån afsöndrad skogsmark inom Norrbottens, Vesterbottens, Vesternorrlands, Jemtlands eller Gefleborgs län eller inom Nedan-Siljans, Ofvan-Siljans och Vester-Dalarnes fögderier eller Envikens och Svärdsjö socknar i Falu fögderi af Kopparbergs län, skall, der han ej sjelf å fastigheten har sitt bo och hemvist, vara särskildt underkastad alla de inskränningar i eganderätten till densamma, hvilka enligt blifvande lagstiftning prövas nödiga för att fullt tillgodose angelägenheten af att vidmakthålla och stärka den jordbrukande befolkningens ställning inom nämnda landsdelar.

Hvad sålunda är stadgadt gälle dock ej i det fall, att egendom förvärfvats från bolag eller förening för ekonomisk verksamhet och ej heller när fråga är allenast om tomt, upplagsplats eller annat dylikt område.

Denna lag skall gälla tills vidare och intill den 1 september 1905.»

Komitén beslöt att för närvarande icke göra detta förslag till föremål för någon öfverläggning.

Justeradt
28 nov. 1901.
L. DOUGLAS.

In fidem
Louis Améen

*Transsumt af protokollet, hållet vid Norrlandskomiténs
sammanträde den 30 november 1901.*

Närvarande: Komiténs samtliga ledamöter.

— — — — —

§ 2.

Af herrar *Clässon*, *Kempe* och *Lindman* ingafs följande reservation mot komiténs den 28 innevarande månad fattade beslut rörande underdånig skrifvelse till Kungl. Maj:t i fråga om förbud i vissa fall för bolag och förening för ekonomisk verksamhet att förvärfva fast egendom.

»Emot komiténs förslag att hemställa, det Eders Kungl. Maj:t tacktes för nästkommande Riksdag framlägga förslag till 'Lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening för ekonomisk verksamhet att förvärfva fast egendom', få vi härmed afgifva följande reservation.

Sistlidne riksdags lagutskott yttrade, att endast för det fall, att genom en allsidig och genomgående undersökning af frågan ådagaläggdes, att inga andra bote-medel finnas för de missförhållanden, man önskar aflägsna, syntes det skäligen kunna förordas att antaga en mot rättsuppfattningen så stridande och med så svåra olägenheter förbunden lagstiftning som det ifrågasatta förbudet för bolag m. fl. att inom Norrland och Dalarne annat än i vissa undantagsfall få utan Konungens särskilda tillstånd förvärfva fast egendom på landet.

Detta åskådningssätt var nog särdeles välgrundadt, hvadan ock Riksdagen afslog nämnda lagstiftningsförslag, ej blott i hvad det afsåg dess antagande till en bestående lag, utan ock, på sätt då äfven sattes i fråga, till en lag, afsedd att gälla för en tid af tre år, hvarjemte Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t begärde den utredning, för hvars anskaffande denna komité blifvit tillsatt.

Någon utredning i nämnda hänseende har komitén ännu icke åstadkommit och detta synes oss hafva bort utgöra ett bestämdt hinder för komitén att redan nu föreslå Kungl. Maj:t att för Riksdagen framlägga ett förslag, hvilket i hufvudsak öfverensstämmer med det, som nyss blifvit af Riksdagen förkastadt.

Då komitén emellertid ej låtit sig af denna omständighet afhållas ifrån afgifvande af ett sådant förslag, är det vår pligt att angifva de öfriga skäl, hvarför vi ej kunnat biträda detsamma. Det första skälet, hvilket ej kan tillmätas för stor betydelse, är, att förslaget strider emot en rättsgrundsats, som utgör en af de hörnstenar i vår lagstiftning, hvilka icke kunna borttagas eller afstympas utan att lagstiftningen, som åter är en spegelbild af den högre eller lägre ståndpunkt i civilisatoriskt afseende sjelfva folket intager, nedflyttas till ett lägre stadium. Denna

grundsats är 'allas likhet inför lagen', hvilken särskildt i nu förevarande hänseende tog sig ett uttryck i Kungl. kungörelsen af 1810, der det stadgas, 'att hvarje svensk man, till hvilken klass af medborgare han räknas må, är berättigad att förvärfva och besitta fast egendom och jord inom Svea Rike, å land och i stad, af hvad natur som helst'.

Häremot är inom komitén invändt, att hvarje lagbestämmelse kan anses såsom en inskränkning i människors frihet och rättigheter, men deraf följer ej, att man bör tillåta sig att säga i lagen, att köp af fast egendom å landet är laga fång för en del af medborgarne, men ej för alla.

Det andra skälet är, att äfven de rent praktiska olägenheterna af en dylik lag enligt vår tanke äro större än fördelarne och skola drabba äfven den samhällsklass, som man förmenar sig derigenom gynna på bekostnad af en annan klass.

En undersökning om jordbrukets och sågverksindustriens förhållande till hvarandra, hvilken är inom komitén tillämnad, men ännu ej påbörjad, skulle sannolikt afhållit komitén att utan vidare mot den sistnämnda industrien rikta ett slag, som kan blifva ödesdigert. Denna industri har dock inbringat landet milliarder kronor och i Norrland skapat en ökad befolkning, rörelse och kommunikationer.

Naturen har sjelf i Norrlands oerhörda skogar anvisat, hvad som der bör vara hufvudnäringen, hvilket icke utesluter, att denna och jordbruksnäringen kunna väl trifvas vid sidan af och under ömsesidigt stödjande af hvarandra.

Den af komitén uttalade mening, 'att sågverksaktiebolagen skulle genom en organiserad makt antingen tillskapa förhållanden, som tvinga bönderna att sälja sina hemman eller ock bereda dem den lätthet att sälja, som gör att de sälja utan behof eller utan försök att öfvervinna en tillfällig ekonomisk svårighet' är ej grundad, ty dessa bolag kunna icke skapa några sådana förhållanden, och att de genom sin tillvaro orsakat ett ständigt stigande hemmansvärde, hvarigenom de hemmansegare, som måste eller eljest vilja afyttra sina hemman, för dessa erhålla en högre betalning, torde ej rättvisligen böra läggas bolagen till last.

Genom att förbjuda bolag eller föreningar i Norrland och större delen af Dalarne att köpa skogsegendom hindrar man trävaruindustrien att förvärfva just hvad den behöfver för utfölvande af sin verksamhet, ehuru dess konsoliderande torde vara lika berättigadt, som hvarje annan närings.

Än vidare måste beaktas, att lagen ej blott drabbar sågverksbolagen, utan äfven andra industrier. deribland jern- och ståltillverkningen, som ovilkorligen måste ega rätt att förvärfva sig skog för kolning och byggnadsvirke m. m., om den skall kunna uthärda i den för hvarje år allt starkare kampen mot utländsk konkurrens, och denna industri, som nu i Gefleborgs och Kopparbergs län intager ett synnerligt framstående rum, skulle på detta sätt komma i ett ogynnsammare läge än dess konkurrenter i öfriga delar af landet, hvarjemte det vore orimligt att hindra dess uppkomst i öfre Norrland med dess oerhörda malmtillgångar.

Likaledes hindras flera andra industrier att uppstå, såsom pappersmassetillverkning, tegelbruk m. fl., ty dylika verk behöfva ej blott byggnadstomt utan äfven jordbruk för sina arbetare, skog för byggnadsvirke och ved m. m. En så naturlig bolagsbildning, som t. ex. att arfvingarne efter en sågverksegare sammansluta sig till ett bolag för att sättas i stånd att fortfarande drifva sågverket, omöjliggöres ock genom lagen.

Ett synnerligt viktigt skäl emot den föreslagna förbudslagstiftningen är ock, att, enligt hvad vi hafva grundad anledning att antaga, utvägar stå till buds, som på ett både ur rättskänslans och klokhetens synpunkt vida bättre sätt än genom dylik lagstiftning skola bringa i den jordbrukande befolkningens ego väsentligaste delen af den jord, som är för jordbrukets ändamål behöflig.

Viktigt är att i fråga om fastighetsförvärf af sågverksaktiebolag, emot hvilka förbudslagstiftningen hufvudsakligen är riktad, skilja mellan två väsentligen olika slag af sådana förvärf. Det ena är köp af sjelfva jordegendomen med dertill hörande skogsmark och det andra köp af endast skogsmark, som jordegaren anser sig kunna med fördel afyttra.

Ur det allmännas synpunkt är det nog lyckligt, att köp af det förra slaget endast i ringa omfattning förekomma. Önskligt är nemligen i regeln, att de, som bruka jorden, sjelfva ega den, helst när det gäller små bondehemman, men, om den från jordegendom afsöndrade skogsmarken hufvudsakligen består af sådan mark, som ej erfordras till stöd för jordbruket, utan har sin rätta användning i skogsbruk i större skala, torde det likaledes vara lämpligt, att en stor del deraf eges af dem, som egna sig åt skogshandtering såsom hufvudsak och bäst kunna göra sig skogens värde till gagn på ett sätt, som är klokt både för den närmaste tiden och med afseende på skogens framtida bestånd, eller med andra ord, att den är i händerna på kapitalstarka sågverksaktiebolag. Dessa äro ock, för att ej göras allt för beroende af växlande konjunkturer och ej frestas till öfverdrifven afverkning, i behof af att ega ett i förhållande till rörelsens storlek afpassadt och ej för knappt tillmätt område af egna skogar.

Granskar man förhållandena vid sågverken i Norrland, finner man äfven, att de sågverk, som hafva egna skogar, i allmänhet hafva en solidare ekonomisk ställning, en från det ena året till det andra jemnare tillverkning samt bättre ordnade förhållanden för arbetare än de sågverk, som hufvudsakligen grunda sin tillverkning på tillfälliga timmerköp, och som därför vissa år, då konjunkturerna äro goda, producera mycket, under det att de andra år, då priserna äro låga, alldeles lägga ned sin verksamhet. Man skall vidare finna, att under det att betalningsinställelser äro ytterst sällsynta bland de förra, förekomma de ofta nog bland de senare. En landet gagnande rationell skogshushållning kräfver äfven skogsmarkernas sammanslutning i stora områden.

Om det sålunda är nödvändigt för sågverksindustrien att hafva egen skogs-

mark, är det deremot icke någon fördel för densamma, annat än i vissa undantagsfall att besitta inegojorden, som gifver den föga eller ingen afkastning. Att sådan jord ändock i rätt betydlig mängd af dem inköpts lärar nog, der ej säljaren uttryckligen fordrat, att både inegor och skogsmark skulle köpas, berott derpå, att lagstiftningen lagt hinder i vägen för köpandet af endast skogsmarken. För de orter, der lagen om egostyckning kan tillämpas, är detta väsentligen afhjelpat derigenom, att denna lag sätter säljaren i stånd att åt sig sjelf undantaga inegojorden och så mycken skogsmark, som bör fortfarande tillhöra densamma. Enligt vår mening är det ock i egostyckningslagen, hvilken möjligen bör undergå någon förbättring, och för de orter, der den ej kan tillämpas i en lag, hvilken i fråga om jordafsöndring är lika frisinnad som beträffande jorddelning på annat sätt, som man har att söka det rätta botemedlet mot missförhållandena i fråga. Dessa lagar skola verka ej blott derhän, att idkarne af skogsbruk undvika att köpa äfven inegojorden utan ock, hvilket ej är mindre viktigt, att de åt den jordbrukande befolkningen på billiga villkor afstå en väsentlig del af hvad de redan inköpt och som de ej i längden kunna med fördel behålla. I öppen dag ligger dock, att dessa verkningar endast så småningom inträda, sedan befolkningen hunnit vänja sig vid den nya lagstiftningen och de hinder, som ligga i jordens in-tecknande för stora belopp och mera sådant, hunnit undanröjas. Den af komitén infordrade utredning rörande egostyckningslagens verkningar under den korta tid, som förflutit efter dess antagande, är ännu ej vunnen.

De af oss emot förbudslagstiftningen i fråga ofvan anförda skäl och de, hvilka både inom och utom Riksdagen af framstående personer och myndigheter framlagts, gälla enligt vår tanke i allt väsentligt, äfven om förbudet inskränkes till en tid af omkring tre år. Komitén förmenar nu emellertid, såsom af dess motive-ring framgår, att skälen emot förbudslagstiftningen förlora det väsentligaste af sin betydelse, då den endast gäller viss tid och inskränkes till bolag och föreningar, och att den sålunda begränsade förbudslagstiftningen är oundgängligen af nöden, på det att ej det missförhållande, man vill afhjelpa, skall, innan den komitén ålagda utredningen vunnits, hafva i så hög grad ökats, att föremålet för komiténs omsorger på många ställen helt och hållet eller i väsentliga delar upphört att finnas till.

Äfven denna åsigt kunna vi alls icke dela.

Strider det emot en viktig rättsgrundsats att vid en lagstiftning af ifråga-varande art sätta en del medborgare i annan ställning inför lagen än andra, dessa må nu hafva sammanslutit sig till bolag eller ej, så är det ock ett brott emot rättsgrundsatsen att göra det för en tid af omkring tre år. Hvarje steg i orätt rigtning är ett farligt nedglidande från en ståndpunkt som bör vara orubbad, samt förvirrar och förslappar befolkningens rättsbegrepp, hvarjemte den skapar affärsknep, hvilka af dem, som deraf begagna sig, betraktas såsom nödvärnsrätt gent emot en orättvis lagstiftning.

I följd af denna, så att säga naturlag skall det ifrågasatta förbudet blifva föga effektivt samt hufvudsakligen verka derhän, att antingen bolag i enskilda personers namn köpa den jord, som de anse det vara af vigt för sig att förvärfva, eller, der så ej blir fallet, att de jordegare, hvilka genom förbudet kränkas i sin naturliga och i många fall oundgängliga rätt att fritt få afhända sig sin egendom, kastas i händerna på enskilda skogsspekulanter, som begagna sig af bolagens uteslutande från jordegarnes kundkrets, för att till lågt pris åtkomma dessas fastigheter, vid hvilken art af köp faran, att list och trug spela in, är vida större än vid bolagens köp. Man skapar sålunda en osund, omvägar begagnande affärsrörelse, i stället för en regelrätt, och man förvanskar derigenom den klarhet öfver eganderättsförhållandena, som man genom införande af fastighetsböcker vunnit. Det afsedda målet, hemmanens kvarstannande i de nuvarande egarnes händer, vinnes dock hvarken i ena eller andra fallet.

Såsom en obestridlig sanning måste väl erkännas, att en egendoms värde mätes efter det pris, man vid försäljning kan erhålla för densamma, hvadan den af komitén uttalade mening, att ett genom förbudslagstiftningen framkalladt prisfall å skogshemman snarare skulle lända den jordbrukande befolkningen till godo än till skada, icke lär erkännas af många bland de jordegare, som af lagstiftningen komma att beröras.

Då enligt lagarna för ett lands och dess innebyggares ekonomiska utveckling stabilitet och lagstadgad trygghet äro att betrakta såsom livsvillkor, synes det oss ej vara svårt att inse, huru menligt ett i lag gjordt aflysande för en tid af tre år af denna trygghet skall inverka, och befolkningen måste stå undrande och spörjande hvad som egentligen är lag och rätt i landet, då i ett så viktigt hänseende lagen är en helt annan för en tidsperiod än den var under den föregående och sedan åter möjligen skall blifva. En känsla af otrygghet vid bildande af affärsföretag, under bolags eller förenings form, måste inträda, ty den klasslag, som i dag drabbar den ene af en anledning, kan i morgon träffa den andre af en annan orsak.

Såsom en af de många betänkliga rubbningar i affärslifvet, som förbudet i fråga måste framkalla, anse vi oss böra särskildt erinra om den, såväl ur rättslig synpunkt som ur affärskreditens stora oegentlighet, att i de fall, der jordegaren häftar för in-tecknad skuld till bolag eller förening, in-teckningshafvaren beröfvas sin hittills lagliga rätt, hvilken varit grunden för lånets beviljande, att genom fastighetens inropande på exekutiv auktion trygga sig mot förlust.

Hvad slutligen angår det skäl för en provisorisk förbudslagstiftning, att bolagens fastighetsförvärf skola så ökas, att föremålet för en blifvande lagstiftning går förloradt för densamma, anse vi detta innefatta en mycket öfverdrifven farhåga, hvilken ej bort förläda komitén till ett förhastadt steg.

Utaf den af Kungl. Statistiska Centralbyrån afgifna redogörelsen för bolags förvärf af jordegendom inom Dalarne och Norrland under tiden 1885—1895 framgår, att under denna tidsperiod, då sannolikt bolagens jordförvärf var starkast, detta dock ej verkat värre, än att samtidigt antalet 'öfriga jordegare' (denna rubrik är i redo-

görelsen satt som motsats mot sågverksaktiebolag, andra sågverksegare och bruksegare) icke blott icke minskats, utan tvärtom ökats med 7,035 personer eller 8,45 % och att taxeringsvärdet å deras jordbruksfastighet ökats med 34,545,073 kronor eller 13,23 %.

Häraf framgår ganska otvetydigt, att talet om att bondeklassen säljer sig sjelf och försvinner, har till sitt hufvudsakliga underlag en starkt uppjagad fantasi.

Någon uppgift, som utvisar om och i hvad mån kategorien 'öfrige jordegare' äfvensom taxeringsvärdet å dessas jordbruksfastigheter äfven efter 1895 ökats, föreligger icke, ty den af lagutskottet föranstaltade utredningen rörande sågverksaktiebolagens jordförvärf under perioden 1896—1900 lemnar ej någon uppgift härom.

För att gifva ett stöd för sin uppfattning, det sågverksaktiebolagens förvärf pågår i oroande grad, åberopar komitén äfven lagutskottets nyssnämnda utredning.

Denna utredning gifver emellertid ej en verklig belysning af tillväxten under femårsperioden i fråga om bolagens derunder förvärfvade jordområde, ity att genom taxeringsvärdenas betydliga stegring proportionen mellan taxeringsvärdet å bolagens egendom åren 1895 och 1900 är vida större än proportionen mellan deras jordområden vid den ena och den andra af dessa båda tidpunkter.

Komitén lemnar nu ytterligare en uppgift, angående omfattningen år 1900 af 'de egentliga skogsspekulanternas' eganderätter inom de afvittrade delarna af 4 socknar inom Norrbottens Lappmark och 8 socknar inom Vesterbottens Lappmark.

Denna utredning, som vi ej haft tillfälle att närmare granska, jemföres nu med den ofvan nämnda, af Statistiska Centralbyrån för 1885—1895 uppgjorda, oaktadt denna jemförelse måste blifva origtig, ty siffrorna för 1885—1895 beröra endast 'sågverksaktiebolag, andra sågverksegare och bruksegare', men siffrorna för 1900 de 'egentliga skogsspekulanterna', och hafva således de senare en större omfattning. Alla de bolag tillhöriga nybyggen, som 1895 ingingo i taxeringslängderna såsom 'nybyggen under frihetsår', och som i denna egenskap ej voro åsatta skattetal, men som under 1896—1900 blifvit åsatta skatt, bidraga ock att göra denna jemförelse haltande.

Anmärkas bör ock, att denna utredning endast berör vissa socknar i ett enda landskap, hvilka socknar omfatta allenast (år 1895) 584 mantal och 3,783 jordegare, under det att hela Norrland och Dalarne omfatta 9 landskap med (år 1895) 9,351 mantal och 90,727 jordegare.

Till sist få vi framhålla, att det ej heller finnes någon utredning rörande storleken af den jord, som under de sista åren genom egostyckning eller vanliga köp öfvergått ur sågverksaktiebolagens i jordbrukares ego, och vi våga hysa den mening, att under de närmaste åren skola utan någon provisorisk förbudslag högst betydande jordområden på sådant sätt komma i jordbrukares händer.

På grund af hvad vi sålunda anfört, kunna vi ej instämma i komiténs förslag, utan få i underdånighet hemställa, att detsamma icke måtte till någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd föranleda.»

Herr Claïson yttrade vidare:

Vid det förhållande, att jag afstyrkt den föreslagna provisoriska förbudslagstiftningen i sin helhet, saknar jag anledning att ingå i en fullständig undersökning, huruvida komitén bort gifva området för förbudslagstiftningen en större eller mindre omfattning än nu skett. Då emellertid i ett fall, der jag på grund af en mycket lång tids erfarenhet är med förhållandena synnerligen förtrogen, gränslinien för förbudsområdet synes mig vara uppdragen efter ganska godtyckliga grunder, har jag ansett mig böra påvisa detta och sättas derigenom i tillfälle att lemna Eders Kungl. Maj:t en liten inblick i förhållandena, sådana de te sig i den mig i nåder anförtrodda Nedan-Siljans domsaga, hvilken till området sammanfaller med Nedan-Siljans fögderi.

Inom detta fögderi finnes en enda socken, som med fog kan hänföras till de egentliga skogssocknarne, nemligen Ore socken, omfattande 7,692 mantal, hvilken, i följd deraf att den långt senare än det öfriga fögderiet undergått storskifte och att hemmanen då fått sig tillagd skogsmark i sådan mängd och godhet, att den utgör hemmanens största värde, väsentligen skiljer sig uti nu ifrågavarande afseende från de öfriga socknarne i fögderiet, hvilka utgöra 325,611 mantal.

Enligt Statistiska Centralbyråns förut åberopade utredning, egdes af sistnämnda hemmantal vid 1885 års slut 4,753 mantal af sågverksaktiebolag, 0,258 mantal af bruksegare och återstoden af kategorien öfrige jordegare, utgörande ett antal af 6,837 stycken. Under perioden 1886—1895 minskades genom bolags försäljning till enskilde af jord inom Rättviks socken den der i bolags ego varande jorden med 1,449 mantal och ökningen under samma period i de öfriga socknarna var så ringa, att vid 1895 års slut bolagens egovälde, i mantal räknadt, nedgått till 4,446 mantal eller föga mera än en enda procent af det hela. Af de öfriga egde en annan sågverksegare 0,004 mantal och återstoden tillhörde öfriga jordegare, hvilka då vuxit till ett antal af 7,222.

Med visshet kan jag icke säga, om och i hvad mån bolagens egovälde, räknadt efter mantal, ökats efter 1895, men tror mig säker att ej begå misstag, om jag uppgifver, att detsamma icke uppgår till två procent af det hela.

Denna bolagens inegojord består till största delen af små jordlotter vid fäbode-ställen och således den för allmogen värdelösaste jorden.

Bolagens fastighetsförvärf i öfrigt uti dessa byggder, Ore socken deri ej inräknad, afser från hemmanen afsöndrad skogsmark, mestadels å ut- och fäbodeskogs-skiften, belägna så långt ifrån hemmanens åbyggnader, att skogen icke kan med fördel användas för gårdens omedelbara behof.

Jag anser mig äfven böra tillägga, att under de sista decennierna välmågan hos allmogen synbarligen gjort stora framsteg, utan tvifvel hufvudsakligen på grund af det stöd, den erhållit från sågverksindustrien, så att jordbruksnäringen och den nämnda industrien synas väl trifvas bredvid hvarandra och gagna hvarandra.

Med rätta torde frågas, om det under sådana förhållanden är rimligt att under den provisoriska lagstiftningen inbegripa det ofvannämnda området, när det derintill belägna befrias från en dylik tvångströja. Den jemväl anförda omständigheten, att

dessa socknar undergått afvittring och storskifte på statens bekostnad, bör ej få utgöra det ringaste stöd för åtgärden, ty en af våra viktigaste rättsgrundsatser är, att alla jordegare, som genom laga fång bekommit sina fastigheter, skola vara lika skyddade af lagen i deras eganderätt.»

På hemställan af Herr *Lindhagen* beslöts, att i det transsumt af protokollet för den 28 innevarande månad, som skulle bifogas ifrågavarande underdåniga skrifvelse, skulle intagas jemväl § 3 i protokollet.

Mot detta beslut reserverade sig Herr *Claëson* under anförande, att då protokollet i denna del afsåge ett ärende, som ej ännu af komitén slutbehandlats, han ansåge det fattade beslutet innefatta en stor oformlighet.

— — — — —

§ 4.

Justerades detta protokoll, hvarefter sammanträdet upplöstes.

Justeradt
30 nov. 1901.
L. DOUGLAS.

In fidem:
Louis Améen.

III.

UNDERDÅNIG FRAMSTÄLLNING

I FRÅGA OM

ÅTGÄRDER TILL FÖREKOMMANDE AF ATT UTLÄNSK UNDERSÅTE
MÅ KUNNA UTAN KUNGL. MAJ:TS TILLSTÅND SÅSOM
AKTIEEGARE I SVENSKT BOLAG FÖRVÄRFVA
INTRESSE I SVENSK JORD.

Till Konungen.

Komitén för utredande af frågan om vidmakthållande af jordbruksnäringen inom Norrland och Dalarne har, såsom antydts i den af komitén den 28 november 1901 till Eders Kungl. Maj:t aflåtna skrifvelse, funnit det vara en angelägenhet af

stor vigt att tillse, det utländskt kapital icke i sådan form och omfattning intresseras i svensk jord att den inhemska jordbruksnäringens välbefinnande derigenom på ett eller annat sätt äfventyras. Det är särskildt genom förvärf af aktier i svenskt, jordegande aktiebolag utlänningar för närvarande utan Eders Kungl. Maj:ts tillstånd kunna förvärfva rättigheter till svensk fastighet; och om än vådorna här af hufvudsakligen äro af politisk art, i det främmande makt i ett förment behof för dess undersåtar att erhålla skydd för sålunda lagligen förvärfvad rätt kan komma att söka en anledning till framställande af anspråk och vidtagande af åtgärder, hvilka kunna leda till allvarsamma politiska förvecklingar, är likväl nämnda förhållande så till vida äfven af betydelse för den inhemska jordbrukspolitik, att hänsynen till den angifna faran kan komma att försvåra vidtagandet af de lagstiftningsåtgärder, som för jordbruksnäringens vidmakthållande och befrämjande kunna finnas erforderliga. Och äfven om erfarenheten hittills icke gifvit vid handen, att de svenska aktiebolag, i hvilka utländska undersåtar haft det bestämmande inflytandet, utöfvat sin verksamhet på ett sätt, som väckt särskild oro, måste man dock antaga, att direkta sociala vådor kunna komma att uppstå, derest i större utsträckning utlänningar förvärfva aktiemajoritet i svenska aktiebolag, som besitta vidsträcktare fastigheter.

Under det komitén på sådan grund varit sysselsatt med öfverläggning rörande de åtgärder, som i ofvannämnda riktning böra vidtagas, har komitén, af hvad som förekommit under innevarande års riksdag, erfarit, att lagförslag äro under beredning, afseende att förekomma de faror af enahanda art, som kunna ifrågakomma beträffande de svenska gruffälten. Vid sådant förhållande och då lagstiftningen i de båda nu nämnda hänseendena torde böra blifva i hufvudsak öfverensstämmande, har det synts komitén lämpligast, om utarbetandet af de för ändamålet nödvändiga lagförslag kunde i ett sammanhang ega rum.

Med anledning här af får komitén, som anser sig förty böra afstå från att nu taga vidare befattning med den föreliggande frågan, i underdånighet hemställa, att Eders Kungl. Maj:t tacktes låta vid utarbetandet af berörda lagförslag taga i öfvervägande, huruvida icke den i kungl. kungörelsen den 3 oktober 1829 uttalade grundsats, att utländsk undersåte icke är berättigad att utan Kungl. Maj:ts tillstånd förvärfva och besitta fastighet i riket, kan sålunda fullständigt genomföras, att utländsk undersåte förhindras att utan dylikt tillstånd såsom aktieegare i svenskt bolag förvärfva intresse i svensk jord.

I sammanhang härmed anser komitén sig böra i korthet redogöra för resultaten af den undersökning komitén låtit anställa rörande den omfattning, i hvilken utländska undersåtar för närvarande ega del i aktiebolag, som idka trävarurörelse eller dermed beslägtad näring inom Norrland och Dalarne. I detta afseende har komitén genom Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande låtit undersöka förteckningarna å aktieegare i samtliga de aktiebolag af angifven art, hvarom

komitén kunnat förvärfva kännedom. Dessa aktiebolag, af hvilka dock några möjligen ännu icke ega fastighet, utgöra ett antal af 192 och hafva ett aktiekapital af 139,828,480 kronor. I 46 af dessa bolag, å hvilka förteckning bifogas och hvilkas aktiekapital uppgår till sammanlagdt 68,058,000 kronor, äro tillsammans 214 utländske män egare af aktier för ett belopp af tillhopa 17,652,702 kronor. Af nämnda utländingar äro såsom norrmän uttryckligen angifna 101 med aktier till ett sammanlagdt belopp af 3,227,000 kronor. För 20 aktiebolag har emellertid upplysning ej lemnats om de utländska aktieegarnes nationalitet, hvadan det är möjligt, att jemväl åtskilliga af dessa, hvilka tillsammans ega aktier till belopp af 2,619,400 kronor, äro norrmän. I 10 bolag, hvilkas aktiekapital sammanräknade utgöra 15,400,000 kronor, hafva de utländska aktieegarne majoritet.

Underdånigst

I. DOUGLAS.

J. BERLIN.

J. BROMÉE.

H. CLAËSON.

M. v. FEILITZEN.

FRANS KEMPE.

EDVARD KINBERG.

G. KRONLUND.

CARL LINDHAGEN.

ARVID LINDMAN.

AD. WIKLUND.

Louis Améen.

Stockholm den 24 februari 1902.

Reservation

af Herrar *Claëson* och *Kempe*.

Ifrån innehållet i den underdåniga skrifvelsen äro vi sålunda skiljaktige, att vi anse, det komitén ej bort såsom skäl för sin hemställan anförä, att vidtagandet af de lagstiftningsåtgärder, som för jordbruksnäringens vidmakthållande och befrämjande kunde finnas erforderliga kunde komma att försvåras, derest ej utländingars rätt att förvärfva aktier i svenska, jordbruksfastighet egande bolag inskränktes.

Enligt vår mening måste nemligen vid lagstiftning till jordbruksnäringens befrämjande den tanken vara alldeles utesluten, att betänklighet skulle kunna uppstå att ifråga om svenska aktiebolag, i hvilka utländingar ega del, införa lagbestämmelser, hvilka man finner sig ega fog att göra beträffande bolag, i hvilka alla aktierna egas af svenska medborgare.

För oss har den underdåniga hemställan sitt hufvudsakliga berättigande deri, att då det befunnits nödigt att föreskrifva, det utländing ej må förvärfva svensk fastighet utan Eders Kungl. Maj:ts särskilda tillstånd, följdriktighet vid lagstiftningen kräfver, att man genom lagbud söker förekomma, att det nämnda stadgandet kan kringgåas meddelst utländingars sammanslutning i svenska aktiebolag, hvari understundom svenskar ega endast ringa del.

**Uppgift rörande den omfattning, i hvilken utländska undersåtar
ega del i nedannämnda aktiebolag.**

Bolagets namn	Bolagets säte	Bolagets aktiekapital	Antal utländska aktieägare	Beloppet, till hvilket utländska undersåtar ega aktier i bolaget
Uddeholms aktiebolag	Vermlands län	5,250,000	3	65,400
Söderfors bruks aktiebolag	Upsala län	3,000,000	1	5,000
Aktiebolaget Bodträskfors	Stockholm	800,000	1	16,000
Huså aktiebolag	„	350,000	5	189,000
Kopparbergs-Avesta aktiebolag	„	400,000	2	15,000
Stora Kopparbergs Bergslags akt.-bol.	„	9,600,000	3	70,000
Örnsköldsviks ångsågsaktiebolag	„	400,000	11	202,000
Horndals järnverksaktiebolag	Kopparbergs län	2,000,000	1	25,000
Larsbo-Norns aktiebolag	„	2,100,000	1	10,000
Trävaruaktiebolaget Dalarne	„	2,911,000	28	801,000
Storelfvedalens aktiebolag	„	175,000	7	175,000
Aktiebolaget Forså träpappfabrik	Gefleborgs län	302,000	8	272,000
Bergvik-Ala Nya aktiebolag	„	5,400,000 ¹⁾	1	4,885,352
Sandarne aktiebolag	Stockholm	5,000,000 ²⁾	1	4,518,950
Sandvikens järnverksaktiebolag	Gefleborgs län	3,000,000	2	50,000
Björkä aktiebolag	Vesternorrlands län	1,000,000	2	20,000
Brunne aktiebolag	„	136,000	1	4,000
Essviks aktiebolag	„	250,000	1	25,000
Fagerviks trävaruaktiebolag	„	1,000,000	2	35,000
Frånö Nya aktiebolag	„	375,000	13	345,000
Hernösands ångsågsaktiebolag	„	600,000	1	35,000
Mons trävaruaktiebolag	„	1,500,000	1	75,000
Mo och Domsjö aktiebolag	„	1,435,000	2	115,000
Ramviks sågverksaktiebolag	„	250,000	1	15,000
Sandvikens sågverksaktiebolag	„	700,000	4	210,000
Skönviks aktiebolag	„	1,500,000	16	458,000

¹⁾ Af detta aktiekapital utgöra 5,310,000 kronor aktier, tillhöriga ett engelskt aktiebolag, af hvilket 35,000 aktier 2,799 dock egas af svenska undersåtar. På de engelska undersåtarne belöper alltså den utförda summan.

²⁾ Af detta aktiekapital utgöra 4,995,000 aktier, tillhöriga Bergvik och Ala Nya aktiebolag. På de engelska aktieägarne i det engelska bolag, som eger hufvudsakligaste delen af aktierna i Bergvik och Ala Nya aktiebolag belöper alltså den utförda summan.

Bolagets namn	Bolagets säte	Bolagets aktiekapital	Antal utländska aktieägare	Beloppet, till hvilket utländska undersåtar ega aktier i bolaget
Strömnäs aktiebolag	Vesternorrlands län	700,000	6	122,500
Ströms trävaruaktiebolag	„	1,200,000	17	147,000
Sunds aktiebolag	„	1,700,000	10	50,000
Sundsvalls cellulosa-aktiebolag	„	1,170,000	22	570,000
Tollboms ångsågsaktiebolag	„	180,000	2	15,000
Torpshammars aktiebolag	„	750,000	1	250,000
Trävaruaktiebolaget Strand-Sörvik	„	1,800,000	2	1,794,000
Tunadals aktiebolag	„	798,000	14	427,000
Ulfviks aktiebolag	„	150,000	1	5,000
Utansjö cellulosa-aktiebolag	„	1,800,000	2	37,500
Utviks trävaruaktiebolag	„	200,000	1	10,000
Strängö trävaruaktiebolag	„	256,000	1	2,000
Eriksdals trävaruaktiebolag	„	550,000	2	20,000
Mattmars såg- o. hyffleriaktiebolag ..	Jemtlands län	70,000	4	16,000
Holmsunds aktiebolag	Vesterbottens län	3,000,000	3	800,000
Ytterstfors trävaruaktiebolag	„	500,000	1	50,000
Aktiebolaget Bergman-Hummel & C:o	Norrbottnens län	2,000,000	3	118,000
Carl Palmgrens trävaruaktiebolag ..	„	800,000	1	36,000
Råneå ångsågsaktiebolag	„	200,000	1	1,000
Haparanda trävaruaktiebolag	„	800,000	1	545,000
Summa		68,058,000	214	17,652,702

BIL. 2.

ERFARENHETER FRÅN UTLANDET.

NÅGRA ANTECKNINGAR

RÖRANDE VISSA I FRÄMMANDE LÄNDER INTRÄFFADE OMKAST-

NINGAR I JORDENS SOCIALA FÖRDELNING SAMT I

ANLEDNING DERAFF VIDTAGNA LAG-

STIFTNINGSÅTGÄRDER

AF

LOUIS AMÉEN.

Erfarenheter från utlandet.

Det är en iakttagelse, gammal som historien, att det sätt, hvar på ett lands jord är fördelad, i större eller mindre, i flera eller färre särskilda egendomar, är en omständighet, som har det mest afgörande inflytande på samhällets hela struktur och som derigenom kommer att i mycket verka bestämmande på landets framtida öden. Från snart sagdt alla tider kan man hos de folk, som nått en viss grad af kultur, finna exempel på lagstiftningsåtgärder, hvilka afsett att reglerande inverka på jordfördelningen. I en ständig vågrörelse aflösa hvarandra uppfattningarna om, hvad som i detta afseende bör göras. Under tider, då man hufvudsakligen sträfvat efter att drifva upp jordbruket till den största möjliga produktivitet, har man i allmänhet ansett önskligt att lemna den enskilde full frihet att efter behag köpa och sälja jord, att efter godtfinnande dela och sammanslå de särskilda jordbesittningarna. Under andra tider åter har det visat sig, att denna frihet kan leda till allvarsamma sociala olägenheter, och man har funnit nödigt att i densamma göra de strängaste inskränkningar.

Bland de många skiftande frågor, som på detta område uppställer sig för forskningen, är det här endast en, som skall göras till föremål för en kortfattad undersökning. Det gäller att söka historiskt belysa existensbetingelserna för det folkelement, som är känt under namnet bondeståndet, att framdraga de exempel man eger på bondeståndets lokala försvinnande, samt uppvisa, hvilket inflytande detta haft på de särskilda statsorganismerna, och slutligen att redogöra för de lagstiftningsåtgärder, man under olika tidevarf försökt för att vidmakthålla ett bondestånd, som hotar att försvinna, eller skapa ett nytt, der det försvunnit.

Att lemna en fullständig och uttömmande framställning af det öfvermåttan rika ämnet kan emellertid af lätt insedda skäl här icke ifrågakomma. Ändamålet med denna redogörelse är endast att med några kortfattade anteckningar rörande de mest kända och undersökta företeelserna på detta område söka att gifva en antydning om den verldshistoriska bakgrund, mot hvilken man bör betrakta sådana företeelser som de i norra Sverige nu pågående rubbningarna på jordfördelningens område.

Uppkomsten af ett bondestånd eger i allmänhet rum, då ett åkerbrukande folk tager sitt territorium i besittning. Vare sig då eganderätten till jorden på grund af

orsaker, härrörande från folkets lynne och sedvanor, uppträder såsom individuell eller som kollektiv eganderätt, utmärkes i allmänhet dessa tidigaste skeden af en sträfvande att gifva alla i stort sedt lika rätt i fråga om landets jord. Under sådana förhållanden blifva jordbesittningarna i allmänhet små och landets flesta innebyggare komma att utgöras af bönder.

Att ett en gång lifskraftigt bondestånd försvagas eller försvinner kan bero på orsaker af mångahanda art. Till det yttre sker denna process under två olika former. Ibland inträffar, att jorden i mån af den fortgående folkökningen uppdelas i allt mindre och mindre stycken, till dess de särskilda delarna blifva alldeles otillräckliga att lemna brukaren hans nödtorftiga utkomst. Detta fenomen som kallats "*jordens pulverisering*", kan emellertid icke anses i någon högre grad skadligt, der befolkningen genom andra näringar kan fylla de behof, som icke kunna tillfredsställas genom jordbrukets afkastning. Dess menliga följder kunna vidare för någon tid och lokalt motverkas, der befolkningen genom s. k. periodiska utvandringar (uppsökande af arbetsförtjenst på andra orter än hembygden under vissa delar af året) förstår att skaffa sig erforderliga biinkomster. Men der ingendera af dessa utvägar kunna anlitas, hotas bondeståndet af upplösning och befinner sig i ett stadigt ekonomiskt sjunkande, så att det småningom fullständigt mister de egenskaper, som äro utmärkande för en bondebefolkning. Detta eger särskildt rum, när utvandringsmöjligheterna äro begränsade genom brist på lämpligt territorium eller derigenom att kostnaden för utvandringen öfverstiger folkets ekonomiska förmåga.

Bondeståndets försvinnande kan emellertid också ske derigenom, att böndernas jordbesittningar småningom sammanslås och uppgå i storegendomar. Denna företeelse, som i sin längst gående form allt sedan antiken haft namn af *latifundiebildning*, kan hafva många orsaker. Den egentligen drifvande kraften kan vara af social art såsom aristokratiskt jordbesittningsbegär, men den kan också vara rent ekonomisk, såsom kapitalistisk spekulation. För att dylika krafter skola kunna i större grad göra sig gällande fordras emellertid, att samtidigt bondebefolkningen befinner sig i ett visst svaghetsstillstånd. Ett lifskraftigt bondestånd har i allmänhet stor motståndskraft mot anlopp af ifrågavarande art, men när folkets ekonomi försvagats genom t. ex. krig eller hungersnöd eller genom för långt drifven jordsplittring eller när jordbrukshågen och kärleken till fosterlandet fått gifva vika för intressen af annan art, då är verklig fara å färde, att bondebesittningarna allt mera komma att indragas under de stora herregodsen.

I det följande är det nu närmast latifundiernas historiska uppträdande, som kommer att studeras, då dessa förhållanden äro de, som erbjuda de flesta analogierna till de norrländska frågorna. Emellertid kommer jemväl att beröras åtskilliga lagstiftningsåtgärder, som vidtagits närmast för att skydda bondeståndet mot allt för långt drifven jordstyckning, men som medelbart äfven varit verksamma till förekommande af allt för stora godssammanslutningar.

Äldre tider.

Af helt naturliga skäl äro de exempel på latifundiebildning man eger från forntiden för våra dagar af mindre betydelse, helst de ekonomiska förhållandena under antiken i så många afseenden väsentligt skilde sig från nutidens, och de historiska källornas knapphet icke tillåter det intima öfverskådande af orsaksföljden, utan hvilka säkra slutsatser af praktiskt värde svårligen kunna dragas. Emellertid är en undersökning af hithörande förhållanden alltid såtillvida af intresse, som den ådagalägger, att äfven forntidens lagstiftare haft sin uppmärksamhet riktad på ifrågasvarande företeelser och till deras motverkande användt medel, hvilka delvis äro desamma, som den moderna statskonsten ännu använder eller ifrågasätter för liknande fall. En kortfattad redogörelse för hvad i detta afseende förekommit torde därför icke bära underlåtas.

Redan i *judarnes* historia har man trott sig kunna spåra ödesdigra omkastningar med afseende på fördelningen af landets jord. Såsom bekant anses den mosaiska lagstiftningens s. k. jubelår hafva inneburit, att fast egendom ej finge säljas eller förpantas längre än till nästa jubelår d. v. s. högst 50 år. Derefter återgick egendomen till den ursprunglige egaren eller hans arfvingar. Det är tydligt, att, så länge denna lagstiftning gällde, några större jordagods icke kunde sammanköpas. Jubelåret anses emellertid hafva upphört att tillämpas ungefär samtidigt med det att landet under konung Salomo nådde sin politiska kulmen. Att under följande tidevarf latifundier börjat uppkomma och att man deri sett en orsak till landets fortgående förfall, derom finnas i de judiska häfderna flerstädes antydningar. Så uttalar t. ex. profeten Esaïas (5:8) sitt ve öfver dem "som draga det ena huset intill det andra och komma den ena åkern intill den andra, tilldess att intet rum mer är, att de skola besitta landet allena". Denna utveckling är emellertid insvept i allt för stort dunkel för att kunna med utbyte studeras. Något ymnigare faller historiens ljus öfver de liknande företeelser, som i forntiden förekommit hos de europeiska folken.

Judarne.

Af de grekiska republikerna är i förevarande afseende särskildt *Sparta* af intresse. Då denna stat bildades af de invandrande dorierna omkring år 1000 f. Kr. synes jorden hafva uppdelats i lika lotter mellan familjefäderna. Denna likhet kunde emellertid icke länge bestå och enligt Plutarki berättelse hade på Lykurgi tid, omkring 100 år senare, så stora missförhållanden uppstått derigenom, att jorden samlats på få händer, att det blef en af denne lagstiftares förnämsta uppgifter att söka häri bringa rättelse. Detta skulle skett derigenom, att Lykurgos uppdelat den egentliga stadsjorden i 9,000 lika lotter, afsedda för spartanerna samt det öfriga statsterritoriet i

Grekland.

30,000 mindre lotter, som upplåtos till de underkufvade lacedemonierna. Dessa gods *finjo af egaren icke afyttras och voro odelbara.*

Twifvelaktigt synes visserligen vara, huruvida denna andra fördelning af jorden egt rum redan så tidigt, som under Lykurgi tidehvarf, men att en andra uppdelning af jorden efter likalottsgrundsatsen verkligen egt rum, om ock något senare, bekräftas af andra källor. Icke heller denna gång förmådde emellertid lagstiftningen bibehålla det önskade jemvigtstillståndet. På Aristoteles tid (senare hälften af 4:e årh. f. Kr.) hade åter den fasta egendomen anhopats till ett mindre antal större besittningar. Aristoteles, som häri ser orsaken till landets dåvarande svaghetstillstånd och tillbakagången i dess folkmängd, anser, att den skadliga utvecklingen företrädesvis förorsakats genom en lag, som såtillvida bröt den gamla lagstiftningens grundsatser, att den tillät fritt förfogande öfver fast egendom genom gåfva eller testamente och sålunda möjliggjorde förtäckta köp. Det är emellertid tydligt, att om än denna eller liknande lagar varit en förutsättning för att någon förändring i jordens ursprungliga fördelning skulle kunna ega rum, sjelfva hufvudorsaken till, att jordbesittningen allt mera koncentrerats på ett fåtal egare, måste sökas på annat håll. Sannolikt ligger förklaringen deri, att under de ständiga krigen krigsbefälet småningom kommit att utveckla sig till en aristokratklass, som, riktad genom krigsbyte, sökt än mer befästa sin ställning och sin glans genom ökad jordförvärf. Härtill kommer, att under hela antiken möjligheten att på ett inkomstbringande sätt placera kapital i stort sedt var vida mera begränsad än nu. Det fanns nemligen i de flesta fall endast tre slags förmögenhetsobjekt, som dervid kunde allmänneligen ifrågakomma, nemligen fast egendom, boskap och slafvar. Värdet af de sistnämnda två slagen af egendom var emellertid i de flesta fall ytterst beroende på, att egaren jemväl förfogade öfver jord och fastigheter. Här af blef en följd att hos forntidens folk samma orsaker, som leda till afsevärdare kapitalbildning, också hade till följd de mindre jordbrukarnes depossederande och uppkomsten af större jordbesittningar. I Sparta ledde utvecklingen derhän, att slutligen all jord var fördelad emellan allenast 100 egare. Ej heller denna gång var man blind för de sociala vådorna af ett sådant sakernas tillstånd. Under konungarne Agis III och Kleomenes III såg man botemedlet i en förnyad uppdelning af landets jord. Men denna gång var det för sent. De försök, som gjordes att åstadkomma ett stånd af mindre sjelfständiga jordbrukare, kröntes icke af någon varaktigare framgång, och ej långt derefter blef det försvagade Sparta en romersk provins.

Äfven i *Athens* historia visar sig en utveckling af liknande art. Under det vid tiden för de trettio tyrannernas störtande blott en fjerdedel af stadens borgare saknade jordbesittning, börja under Demosthenes tid, då "den atheniensiska staten med jättesteg ilade mot sin undergång" förspörjas klagomål öfver, att enskilde personer slog under sig allt för många och allt för stora jordegendomar, och talrika exempel anföras i litteraturen på den onaturliga omfattning, i hvilken denna jordens koncentration egt rum.

I Rom var jorden ursprungligen fördelad i lika lotter mellan familjefäderna, och af åtskilliga omständigheter kan man sluta, att ännu ett par hundra år efter stadens grundläggning olikheterna i jordbesittningen icke voro särdeles stora. Med republikens början och patriciernas politiska herravälde börjar emellertid motsättningen mellan de stora och de små jordegarna blifva allt starkare. Denna utveckling sammanhänger på det närmaste med de grundsatser, som tillämpades med afseende på de eröfrade nya territorierna. I regel blef $\frac{1}{3}$ eller ända till $\frac{2}{3}$ af ett i krig vunnet område statsdomän. Till denna s. k. *ager publicus* tillerkände sig de maktägande patricierna besittnings- och nyttjanderätt, under det att de förbehöllo staten allenast sjelfva eganderätten. Samtidigt sökte man sörja för, att plebejerna icke skulle komma i besittning af annat än mycket obetydliga jordpossessioner. Då man för att afleda ett befolkningsöfverskott eller för att befästa sin ställning i ett eröfradt land lät en del af stadens borgare dit utflytta såsom kolonister, var man vid jordutdelningen noga att tillse, det de särskilda besittningarna icke öfverstego en viss mindre jordrymd.

I samma mån som eröfringarna tilltogo i omfång blef genom detta system de särskilda patricierfamiljernas innehaf af statsjord allt mera betydande. Klyftan mellan jordadel och plebejer blef allt mera vidgad, och i Roms historia börja agrariska stridigheter och agrariska lagar spela en framträdande roll.

De lagstiftningsåtgärder i förevarande afseenden, hvarom historien förvarat minnet, äro i hufvudsak följande. Genom den liciniska lagen af år 367 f. Kr. bestämdes, att *ingen fick innehafva mera än 500 jugera af ager publicus* eller utsläppa mera än 100 stora och 500 små kreatur på den till statsjorden hörande offentliga betesmarken. Denna lag synes emellertid småningom hafva upphört att tillämpas. Den rika adeln fortfor att utvidga sina jordbesittningar icke allenast på statsjorden utan äfven på de små jordegarnes bekostnad. Dessa, som oftast voro tvungna att på aflägsna trakter göra krigstjänst, kommo derigenom att försumma sitt jordbruk. I samma mån som det ekonomiska underlaget för deras existens sålunda allt mera försämrades, blef det för de rike allt lättare att dels på frivillighetens väg dels genom kreditoperationer afvinna de små jordbrukarne deras jord. Bondeståndet började att försvinna och de stora, af slafvar skötta jordbesittningarna att alltmera utbreda sig.

Insigten om farligheten af denna utveckling gaf sig ett kraftigt uttryck i den agrarlagstiftning, som försöktes under bröderna Gracchus (133 — 123 f. Kr.). Desse förnyade den gamla lagstiftningen så tillvida, att det påbjöds, att *den, som innehade öfver 500 jugera af statsjorden, skulle mot ersättning för byggnader och anläggningar afstå öfverskottet*. Den sålunda vunna jorden skulle *utdelas till fattiga borgare såsom osäljbara, med statsränta belastade besittningar*.

Denna lagstiftning, som väsentligen uppbars af Gracchernas personligheter, föll med dem. Den kunde icke efter deras död hålla stånd emot de mäktiga intressen, som deremot uppreste sig. Men den politiska tanke, som legat derbakom, insigten om nödvändigheten att gent emot de öfverhandtagande latifundierna och slafsystemet

söka bibehålla ett sjelfständigt bondestånd var dermed icke död utan gifver sig på mångahanda sätt uttryck hos de följande tidehvarfvens såväl historieskrifvare som statsmän.

Såsom yttringar af en dylik uppfattning och på samma gång såsom bevis på den vidsträckta grad, i hvilken jordbesittningen småningom blef ett privilegium endast för ett fåtal af samhällets medlemmar, må antecknas följande. Enligt en samtida uppgift funnos år 100 f. Kr. i Romerska staten icke 2,000 jordegare. I midten af första århundradet e. Kr. klagar Plinius öfver att "latifundierna i grund förstört ej blott Italien utan äfven provinserna" och nämner såsom exempel på latifundiernas omfattning, att under kejsar Nero, hälften af provinsen Afrika tillhörde sex personer. Dio Cassius omtalar, att Agrippa egde hela thrakiska Chersonesos, ett område af omkring 45 geografiska kvadratmil o. s. v.

Den romerska republiken slutade sålunda med en fullt utbildad jordoligarki; och helt säkert skulle det romerska våldets upplösningsprocess förlupit vida snabbare, om icke redan under den första kejsartiden kraftiga åtgärder vidtagits för att förvandla en stor del af den utarmade folkmassan till sjelfständiga jordbrukare. Så genomdref Cæsar redan under sitt första konsulat en lag, hvarigenom stora områden i Campanien *gratis utdelades till de borgare*, som hade tre eller flera barn. Der statsjorden icke räckte till för ändamålet *exproprirades enskild jord till det officiella taxeringsvärdet*. Till följd af denna lag erhöilo 20,000 borgarefamiljer jordegendom. Något senare lät Cæsar ej blott utdela jord till sina veteraner, utan anvisade äfven 80,000 borgare jord i aflägsnare kolonier. Augustus följde samma politik, grundade 28 nya koloniseringsområden allenast inom Italien och utdelade på ett enda år jord till 120,000 veteraner.

Om dessa åtgärder än fördröjde det romerska våldets undergång, voro de dock icke tillfyllest för att återbringa förhållandena i jemnvikt. Möjligheten att på ifrågasvarande område utöfva en helsosam statsomsorg förminskades särskildt derigenom, att den romerska rättsuppfattningen, sådan den utbildade sig under kejsartiden, tillerkände hvarje jordegare absolut frihet att förfoga öfver sin jord såväl genom aftal *inter vivos*, som genom testamente. Den författare (B. Hildebrand), hvilkens framställning här ofvan hufvudsakligen följts, sammanfattar sålunda sin slutbetraktelse:

"Ur hela den klassiska tidsålderns agrarhistoria framstår såsom ett innebördsrikt faktum, att så godt som alla den gamla verdens lagstiftare och statsordnare eftersträfvat, att de enskilde borgarnes jordbesittning måtte bibehållas vid en måttlig storlek, för att derigenom om möjligt alla familjer skulle kunna få åtnjuta förmånerna af att ega jord, men att i alla antikens stater jordegarens allt större frihet gent emot statsmakten småningom ledt till jordens centralisering och monopolisering och att i och med denna monopolisering den gamla verden gått under."

Medeltiden.

Bland de företeelser på ifrågavarande område, som förekommit under medeltiden, må först nämnas några ord om den i de flesta europeiska länder uppträdande anhopningen af jordegendom i kyrkans hand. Denna process har i de katolska länderna fortsatt långt in på senare tider. För sammanhangets skull, behandlas ämnet här i sin helhet äfven i den del det berör nyare tidevarf.

Kyrkans
jordförvärf.

Kyrkogodsen hafva mångenstädes nått en oerhörd omfattning. I Gallien upptogo de före Karl Martels tid ungefär $\frac{1}{3}$ af all jord och vid tiden för den stora franska revolutionen uppskattades de franska kyrkobesittningarna till ett värde af öfver två milliarder francs. Under början af 14:de århundradet anses de kyrkliga godsen i England hafva uppgått till nära hälften af landets hela jordegendom. Neapels och Siciliens jord var mot slutet af 1700-talet till en tredjedel i de kyrkliga institutionernas ego. Enahanda var förhållandet i Tyskland kort före reformationen. I Spanien tillhörde vid utgången af 18:e seklet omkring $\frac{1}{6}$ af all jord den "döda handen". Af Rysslands jord egde kyrkan vid 1600-talets början $\frac{1}{3}$ o. s. v.

Orsakerna till dessa våldsamma rubbningar i jordbesittningsförhållandena äro naturligtvis att söka i kyrkans sträfvanden efter makt och rikedom, hvilka kunnat göra sig gällande till följd af de religiösa föreställningarna om det förtjenstfulla i donationer till fromma ändamål. Dessa orsaker falla sålunda hufvudsakligen utom det ekonomiska området och hafva därför i förevarande sammanhang mindre intresse. Likaledes skiljer sig den ifrågavarande processen från andra närbeslägtade företeelser derigenom, att jordens samlande i stora kyrkobesittningar skedde i stor omfattning äfven på de högre standens bekostnad. Och slutligen torde i de flesta fall de kyrkliga latifundiebesittningarna icke medfört latifundiebruk. Det vill säga, kyrkogodsen sammanslogos icke till stora jordbruk utan utarrenderades såsom mindre kyrkohemman, ofta med ett slags stadgad äborätt. De små jordbrukarne blefvo sålunda icke i någon väsentlig grad till antalet förminskade.

Om på grund af dessa förhållanden ifrågavarande företeelser i och för sig sjelfva ega mindre direkt intresse för det föreliggande ämnet, förtjena de likväl uppmärksamhet på grund deraf, att de gifvit anledning till ett kraftigt ingripande från den politiska statskonstens sida. Kyrkans jordutvidgningslust har öfverallt varit föremål för de särskilda världsliga regeringarnas misstänksamma uppmärksamhet och på mångahanda sätt har man sökt ingripa emot den nationella och sociala samt i senare tider äfven ekonomiska fara, som man velat se deri, att så mycket af jorden disponerats af ett internationellt organiseradt och småningom i praktiska värf allt mera efterblifvet presterskap. Att taga en kortfattad överblick öfver de medel man dervid använt bör icke alldeles försummas.

Dessa medel äro af två slag *secularisationer* och *preventiva* åtgärder.

a) *Secularisationer*. Med detta namn betecknar man de godsindragningar från kyrkan, som alltsedan medeltiden i olika länder emellanåt förekommit, när kyrkans öfverhandtagande jordförvärf börjat kännas allt för tryckande. De hafva i allmänhet varit rent revolutionära åtgärder och i protestantiska stater ofta åtföljt reformationen. Understundom har man väl sökt finna en viss juridisk grund deruti, att en stor del af den kyrkliga egendomen tillhört ordnar och stiftelser, hvilka aldrig blifvit erkända såsom rättssubjekt, och understundom hafva dessa godsindragningar skett såsom en slags expropriation, der vederlaget bestått deri, att staten åtagit sig att underhålla presterskapet och bekosta kyrkans öfriga nödvändiga utgifter. Secularisationerna hafva emellertid ej alltid skett till förmån för staten, utan hafva emellanåt afsett att återbörda jorden till det stånd, från hvilket kyrkan erhållit jorden.

b) *Preventiva åtgärder*. Af större intresse än de nyssnämnda våldsamma och rättens gränser öfverskridande åtgärderna äro de lagbestämmelser, som utfärdats för att *förekomma* kyrkans öfverdrifna jordförvärf. I äldre tider voro dessa af synnerligen skiftande beskaffenhet. Här torde det vara tillräckligt att med några ord omnämna den senaste lagstiftningen på detta område, den s. k. *amortisationslagstiftningen*.

Inom denna kan man särskilja två olika system. Det ena af dessa ligger till grund för bestämmelserna i t. ex. *Nordamerikanska unionslagen af den 1 juli 1862*, som stadgar, att ingen korporation, som har religiöst ändamål, får besitta realförmögenhet till mera än 50,000 dollars värde och att hvarje denna gräns öfverstigande förvärf tillfaller staten. Här föreskrifves alltså ett *innehafsmaximum*.

Det andra systemet åter är ett *koncessionssystem* och har tagit sig uttryck i den tyska lagstiftningen. I de tyska staterna finnas omkring 60 särskilda amortisationslagar med ofta hvarandra genomkorsande giltighetsområden och synnerligen varierande bestämmelser. Gemensamt för dessa lagar synes vara, att för vissa kyrkliga egendomsförvärf fordras *tillstånd af offentlig myndighet*. Men under det vissa lagar fordra sådant tillstånd endast med afseende på benifika förvärf, såsom förvärf genom gäfva eller testamente, förutsätta andra dylik koncession endast vid onerösa aftal, under det andra åter kräfva särskildt tillstånd vid hvarje slag af förvärf.

Äfventyret för öfverträdelse häraf är ibland blott, att förvärfvet blir ogiltigt, ibland böter eller till och med frihetsstraff.

Italien.

Under folkvandringarna och den tidigare medeltiden, synes i Italien ett stånd af mindre jordbrukare småningom åter börjat uppväxa, men endast för att inom kort duka under, denna gång hufvudsakligen för kapitalisterna i de uppblomstrande städerna. Bondgårdarna sammanköptes af de rika och förnåma familjerna till stora gods och bönderna blefvo arrendatorer eller dagsverksarbetare eller också begåfvo de sig in till städerna, hvilkas lockelser nog varit en bidragande orsak till deras benägenhet att sälja sin jord. Ett särskildt förhållande, som befordrade denna utveckling uppgifves hafva varit, att man i 14:de århundradet införde skiftesvitsord, dervid man

jemväl medgaf, att i vissa fall den större delegaren fick köpa ut den mindre. Här såsom så ofta visade sig alltså, att hvad som göres för att befordra jordbruket kan inverka menligt på bondeståndet och öfverföra jorden i kapitalstarkare egares händer.

De stora sålunda bildade godsens förvandlades småningom, sannolikt emedan man deri fann större uträkning och behöfde mindre personal, i stor utsträckning till betesmarker. Ett talande exempel härpå erbjuder den romerska campagnan. Men äfven der man behöll jorden i högre kultur, blefvo förhållandena för de stora godsens underhållande i allmänhet föga afundsvärda. Ännu i dag lider Italien af följderna af denna utveckling. I vidsträckta områden saknas så godt som alldeles sjelfegande mindre jordbrukare och agrariska oroligheter höra till ordningen för dagen.

Att faran af dessa förhållanden icke varit alldeles förbisedd visa åtskilliga påfliga edikt från och med trettonde seklet, hvarigenom man sökte motverka den tillbakagång i produktionen, som blifvit en följd af att så mycken odlad jord igenlagts till betesmark. Det system man dervid använde var en slags "inmutningsrätt", i det man medgaf enhvar odlingshågad att under viss kontroll, beså och skörda ett stycke af den mark, som egaren lät ligga obrukad. Någon större verkan synes emellertid dessa påbud icke hafva medfört.

Äfven Spanien lider ännu otvifvelaktigt af ett visst agrariskt svaghetstillstånd, beroende derpå, att man särskildt under medeltiden och början af nyare tiden låtit de stora herregodsens allt för mycket utvidga sig på de sjelfegande böndernas bekostnad. De tillgängliga källorna för studiet af denna utveckling äro visserligen knappa, men slutresultatet ligger för ögonen och framträder bjert, när man jemför Spaniens allmänna ståndpunkt med t. ex. grannlandet Frankrikes, i hvilket land, såsom bekant de små jordbruket städse haft en lifskraftig tillvaro.

Spanien.

Nyare tider.

De största agrariska omhvälfningar, som under senaste tidevarf egt rum, hafva haft de britiska öarne och Irland till skådeplats.

England.

Hvad först *England* beträffar vet man, att ännu 1760 i England existerade ett ganska talrikt bondestånd. Dessa smärre jordbrukare voro kända under namnet *yeomen* och hade en gång spelat äfven en betydande politisk roll i landets historia, i det att det var denna folkklass, som utgjorde det förnämsta materialet i Cromwells härar.

Under tiden 1760—1850 har emellertid detta bondestånd så godt som fullständigt försvunnit. Enligt en nyligen offentliggjord undersökning (*Levy: Der Untergang kleinbäuerlichen Betriebe in England*) har dervid tillgått på följande sätt. Perioden 1760—1813, då landet genom de ständiga krigen och det napoleonska kontinentalsystemet var i viss mån afspärradt från den öfriga världen och skördarne ofta

blefvo dåliga, utmärkte sig för ständigt stigande spannmålspris. Detta hade till följd, att det stora jordbruket, som hufvudsakligen afsåg sädesodling, framstod såsom en synnerligen vinstgifvande affär. Bönderna åter, hvilka i de flesta fall till afsalu producerade väsentligen endast mjölk, smör, kött, ägg och dylikt hade af de höjda sädesprisen ingen fördel utan snarare skada, i det att de ofta icke kunde på sin egen jord frambringa, hvad i spannmålsväg erfordrades för husbehovets tillfredsställande. På samma gång bönderna sålunda måste dyrt betala hvad de sjelfva behöfde köpa, minskades efterfrågan på deras egna produkter. De rådande dyra tiderna gjorde det nemligen nödvändigt för industriebefolkningen att inskränka sig. Då brödsäden var det för lifvets uppehälle nödvändigaste, måste denna i första hand köpas, och från de mera umbärliga ladugårdsprodukterna fick man mer och mer afstå. Att ändra sitt jordbrukssystem och öfvergå till spannmålsodling lät sig för bonden svårligen göra, då hans åkrar voro alltför obetydliga för detta ändamål, och en stor del af hans jordbruksekonomi grundade sig på den rätt till bete han egde å de då ännu mycket allmänna samfällda betesmarkerna.

Bonden märkte alltså, att hans jordbruk gick tillbaka, men samtidigt iakttog han också, att värdet på hans jord var i oafbrutet stigande till följd af den starka jordspekulation de stigande spannmålsprisen framkallat från de stora spannmålsproducenternas sida. Denna värdestegring anses småningom hafva nått så högt, att jorden stod dubbelt eller tredubbelt så högt i pris som 1760. Under sådana förhållanden är det tydligt, att bonden skulle finna det fördelaktigt att sälja sin jord och söka få sig en större spannmålsfarm på arrende eller insätta det kapital han med köpeskillingen förvärfvat i de industriella företag han såg uppblomstra rundt omkring i landet. Det är därför ej att undra öfver, att under denna tid Englands bondebefolkning afsevärdt reducerades.

Efter den nu ifrågavarande perioden följde åter en annan, som utmärkte sig för ett bakslag i sädesprisen. Dessa sjönko hastigt, då efter krigens afslutande tillförseln åter var obehindrad. De spannmålstullar, som infördes, visade sig oförmögna att hålla spannmålsprisen uppe gent emot den rikliga tillgång på säd, hvilken orsakades af en följd gynnsamma inhemska skördar. Detta återverkade naturligen på jordvärdet. De ännu befintliga sjelfegande bönderna, hvilka kanske hållit sig uppe endast genom ett hårdt anlitande af sin genom fastighetsvärdets stigande ökade kredit, funno nu, att deras jord betraktades såsom sämre säkerhet än förut och att de iklädt sig större förbindelser än de mäktade bära. Följden blef, att ett stort antal mindre jordbrukare fingo gå ifrån sina jordbruk.

De, som öfverlefde denna kris, skulle emellertid snart få vika för omständigheter, hvilka voro ännu svårare att emotstå. Landets kraftiga industriella utveckling hade frambringat en klass af rika affärsmän, för hvilka förvärfvandet af jord blef ett medel till ökad socialt anseende och politiskt inflytande. Ett residens på landsbygden blef ett af målen för den rike uppkomlingens sträfvan. Häraf följde en

stark konkurrens om jorden, som dref upp jordens saluvärde vida öfver det värde den egde på grund af den atkastning man genom jordbruk deraf kunde erhålla. Under den första af de ofvan skildrade perioderna berodde böndernas fastighetsförsäljningar väsentligen derpå, att jorden afkastade mindre i bondehand än om den hoplades till större spannmålsfarmer, sålunda på jordens olika afkastningsvärde uti olika egares hand. Det är därför ganska tydligt, att under det senare skedet, då jorden fick ett artificiellt värde, som afsevärdt öfversteg dess afkastningsvärde äfven under förmånligaste jordbrukskultur, bönderna i allmänhet icke skulle kunna motstå de frestande köpeanbud.

Ett belysande exempel på, i hvilken skala dessa förhållanden verkade, erbjuder en egendom i Westmoreland, som af en rik affärsman sammanköptes genom 226 särskilda köp. Utvecklingen gick slutligen derhän, att enligt en statistik för 1870 2,250 personer egde i medeltal vardera $2\frac{1}{2}$ socken.

Det är af ett visst intresse att undersöka, hvar det var, som bondeståndet senast försvann, och hvilka de orsaker voro, som der förlänade det lilla jordbruket dess större motståndskraft. Man finner då, att detta var händelsen dels på sådana platser, der naturförhållandena icke voro gynnande för spannmålsodling och der bönderna således icke voro utsatta för de stora spannmålsproducenternas köpeanbud, dels på ett särskildt område Isle of Axholme i Lincolnshire, der jorden visserligen var god sådesjord, men der folkpsykologiska orsaker bidrog till att i det längsta möjliga bibehålla jorden i böndernas besittning. Bondebefolkningen härstädes utmärkte sig nemligen icke blott för stor duglighet utan äfven för en stark gemensamhetskänsla och inbördes hjälpsamhet, som satte den i stånd att trots de små brukningsdelarne drifva spannmålsodling efter det stora jordbrukets principer och med dess framgångsrika resultat. Att emellertid äfven här bondeståndet gick under tillskrifves en särskild orsak. Det var nemligen folksed inom ifrågavarande landsdel, att bondens gård odelad tillföll ett af barnen med skyldighet för denne att till sina syskon erlägga utlösen. Under den period, då jordvärdet på grund af de höga spannmålsprisen var onaturligt högt uppdrifvet, blefvo också de belopp, som i sådan utlösen skulle erläggas allt för dryga. De särskilda bönderna blefvo sålunda utan sin egen förskyllan belastade med förbindelser, som de under det senare skedets tillbakagående konjunkturer icke förmådde honorera.

En särskild omständighet, som förtjenar beaktande vid studiet af Englands agrariska förhållanden, är den småningom uppkomna, af lagskipningen gynnade seden att upprätta familjefideikomiss s. k. *entails* eller *settlements*. Dessa, som i England vunnit oerhörd utbredning, gälla visserligen icke lagligen för mer än förste emottagaren och hans efterträdare, men de förnyas med traditionens helgd generation efter generation. Detta leder helt naturligt dertill, att sedan jorden en gång frånvunnits bondeståndet, man svårligen kan tänka sig uppkomsten af ett nytt bondestånd äfven

der de ekonomiska förhållandena eljest skulle antagas kunna verka i riktning mot jordens uppdelande i smärre besittningar.

England erbjuder emellertid icke blott ett typiskt exempel på latifundiebildning i senare tider. Man har i detta land äfven haft tillfälle att bevittna, hur det går till, då latifundiebesittning öfvergår till latifundiekultur. I samma mån som spannmålspriserna sjönko och städernas befolkning ökades, fann man nemligen i England, att boskapsskötsel, särskildt fårafvel lönade sig bättre än sädesodling, helst man för den förra behöfde en betydligt mindre personal än för den senare. En stor del af de forna arrendatorerna blefvo alltså öfverflödiga och uppsades. Detta egde äfven i ännu högre grad rum der, såsom i förvånande stor utsträckning var förhållandet, åkerbruket af de rika egendomsegarne nedlades och jorden inrättades till jagtmarker. Men äfven der sädesodlingen bibehölls, fann man det fördelaktigt att öfvergå från små arrenden till stora. Jordegarens byggnadsskyldighet blef nemligen derigenom minskad och man ansåg, att man med större fördel kunde använda åkerbruksmaskiner, om de särskilda brukningsdelarne gjordes större. Arrendeuppsägningar, kända under namnet *clearances* förekommo derför talrikt och skedde med utomordentlig hänsynslöshet. Arrendatorerna fingo i bästa fall sig upplåtna mindre jordbitar vid kusten, der de hänvisades att söka sin utkomst i fiske eller också förhjelpes de att utvandra till en annan verldsdel, men ofta lemnades de vind för våg. Då de ej sällan vägrade att afflytta, nedbrändes husen på arrendegårdarne, och stora områden voro, som det berättas, svartfläckiga af på detta sätt förstörda byggnader. Såsom exempel på den omfattning, i hvilken dessa uppsägningar egde rum, kan nämnas, att på ett enda gods i Skottland, der utvecklingen i mycket hade samma förlopp som i England, afhystes under en period af 10 år en befolkning af 15,000 personer för att ersättas med 39 fårarrendatorer och dessas herdar; och liknande exempel från England finnas i stort antal. Upprörande skildringar från denna tid, då "oxar och får började äta människor" finnas talrikt bevarade och visa, att processen icke aflöpte utan svåra lidanden för den deraf träffade befolkningen och allvarliga sociala olägenheter.

Resultatet af utvecklingen har emellertid blifvit, att man numera på Englands landsbyggd endast har att räkna med tre folkklasser: de stora godsegarne, arrendatorerna och arbetarne.

I rent ekonomiskt hänseende har detta system hittills icke verkat skadligt. Englands jordbruk har under detsamma utvecklats sig till ett af de främsta i världen. Och det skulle äfven vara orättvist att icke erkänna, att understundom äfven de sociala resultaten af systemet varit gynnsamma. Der jordegaren under större delen af året residerar på sitt gods och befinner sig i goda förmögenhetsvillkor samt hyser intresse för jordbruket utvecklar sig ofta mellan honom och hans arrendatorer samt arbetare ett patriarkaliskt förhållande, som icke kan annat än verka välgörande. På grund af godsets traditioner nöjande sig med måttliga arrenden, beredd till eftergifter under dåliga år, uppmuntrande och stödjande ifråga om förbättringar och nyttiga före-

tag, intresserande sig för skolväsendet och bostadsförhållandena, själf med omsorg om framtiden vårdande egendomens skogar o. s. v., kan en dylik godsegare i en mängd olika riktningar utöfva ett synnerligen gagnande inflytande.

Men den auktoritet, som sålunda tillkommer en stor jordegare, upphör att vara en kraft till det goda, när egaren icke besitter de personliga egenskaper eller den förmögenhetsställning, som utgöra förutsättningarna därför. När egaren är skuldsatt och tvungen att söka afpressa sin egendom den största möjliga afkastning, när han aldrig vistas på egendomen utan öfverlemnar inseendet deröfver åt förvaltare o. s. v., då blir den makt hans stora jordbesittning tillförsäkrar honom tvärt om en allvarlig social fara.

En annan olägenhet af det nuvarande systemet ligger deri, att arrendena i de flesta fall äro ganska stora och förutsätta afsevärda kapital för att kunna rätt skötas. En följd häraf är, att den engelske jordbruksarbetaren sällan kan ega förhoppning att kunna arbeta sig upp till arrendator. Häraf alstras liknöjdhet och missnöje, som i väsentlig mån bidrager till att äfven England framvisar det på senare tider mångstädes iakttagna fenomenet af en onaturligt stark folkvandring från landsbygden till städerna.

Öfvergår man nu till en undersökning, om och på hvilka sätt staten sökt att genom lagstiftningsåtgärder motverka den nu skildrade utvecklingen, för hvilken faror man icke varit blind, finner man, att det egentligen först är på senare tider och sedan bondeståndet redan försvunnit, som man ansett sig böra försöka ett ingripande.

Visserligen gjorde man redan tidigare ett försök att stärka de små jordegarna genom att till dem utskifta de i stor omfattning befintliga allmänningarna (*general Enclosure Act 1845 m. fl. författningar*). Dessa försök ledde emellertid till alldeles motsatt resultat mot det man väntat. Delegarna förlorade sin forna för dem mycket värdefulla betesrätt på allmänningarna och fingo i stället med full eganderätt ett mindre stycke jord. Som detta emellertid ofta var aflägsset och därför besvärligt att sköta, föredrog egaren ej sällan att afyttra detsamma, i tanke att han skulle kunna göra sig större nytta med köpeskillingen. Men penningarna visade sig icke vara något varaktigt stöd för jordbruket, och i saknad af såväl sin forna betesrätt som dess surrogat råkade jordbrukaren snart i svårigheter, hvilka gjorde hans gård till ett lätt byte för egarna till de närbelägna stora gods.

De hufvudsakliga åtgärder, som på senare tider vidtagits i England för att bringa de agrariska förhållandena i bättre jernvigt, kunna sammanföras i följande grupper:

1. *Åtgärder för att skaffa mera jord i marknaden.* För att uppluckra den bundenhet i jordförhållandena, som beror derpå, att så stor del af Englands egendomar äro underkastade fideikomissnatur, medgafs genom *Settled Land Act 1882*, att fideikomiss får säljas af innehafvaren utan nästa fideikomissaries samtycke,

hvarvid köpeskillingen träder i stället såsom fideikomiss. Denna lag har hittills haft föga verkan, beroende dels derpå, att de tillåtna sätten att placera köpeskillingen icke medgifva erhållandet af tilläckligt hög ränta för att locka till försäljning, dels derpå, att åkerbruket i England under senaste åren genomgått en kris, som gjort jordbrukarens yrke mindre frestande.

Till ifrågavarande slag af åtgärder kunna ock hänföras de reformer, som vidtagits för att förenkla de invecklade och dyrbara formaliteterna vid fastighetsköp.

2. *Åtgärder för att tillförsäkra arrendatorerna en tryggare ställning.* Den vanligaste formen af arrende är för närvarande i England *tenancy from year to year* eller arrende på obestämd tid. Faktiskt får väl i allmänhet en skötsam arrendator behålla sitt arrende så länge han önskar, men rättsligt sedt är naturligtvis hans ställning ytterst osäker. Derjemte ingick länge såsom en grundsats i den engelska arrendelagstiftningen att "hvad som förenas med jorden hör till jorden". Häraf följde, att en arrendator icke var berättigad att vid afträdet erhålla ersättning för de förbättringar han å egendomen utfört eller bortföra de inrättningar han derå anbragt.

Genom en *Act af 1875* medgafs emellertid arrendatorn viss rätt i detta afseende, men denna rätt kunde arrendatorn afsäga sig och ifråga om redan existerande arrendeförhållanden kunde jordegaren undandraga sig ersättningsskyldighet genom att uppsäga arrendatorn inom viss tid, efter det lagen trädt i kraft. Detta medgifvande hade till följd, att uppsägningar "nedfölo såsom snöflingor" öfver hela landet och till och med lagens upphofsman, som var en stor jordegare, skyndade att uppsäga alla sina arrendatorer. Lagen fick sålunda mycket ringa tillämpning.

Det blef därför nödigt att gå ett steg vidare och genom *Agricultural Holdings Act 1883* gjordes jordegarens ersättningsskyldighet obligatorisk, så att jordegaren icke kan genom aftal förbehålla sig mindre ersättningsskyldighet än lagen ålägger honom. Deremot gäller öfverenskommelse eller ortsed, som tillförsäkrar arrendatorn vidsträcktare ersättningsrätt än lagen stadgar. 1883 års lag utsträckte vidare uppsägningsrätten från sex månader till ett år.

Några mindre ändringar i denna lag hafva sedermera skett genom *Agricultural Holdings Act 1900*, hvilka dock i detta sammanhang icke äro af något särskildt intresse.

Den ersättningsrätt, som enligt dessa lagar tillkommer arrendatorn är dock icke synnerligen vidsträckt. Med afseende på större och varaktigare förbättringar såsom uppförande af byggnader och stängsel, nyodlingar o. s. v. fordras, att jordegaren samtyckt till förbättringen. Beträffande dränering gäller att arrendatorn först måste underrätta jordegaren om sin önskan att verkställa därför erforderliga arbeten. Vill jordegaren, eger han då själf utföra arbetet samt enligt vissa bestämmelser i anledning af förbättringen höja arrendet eller också med arrendatorn öfverenskomma om den ersättning, som skall utgå. Först i den händelse jordegaren icke utför arbetet och öfverenskommelse ej heller träffas, eger arrendatorn verkställa arbetet och därför erhålla ersättning enligt lagens bestämmelser. Endast ett fåtal förbättringar äro af

den art, att hvarken samtycke af eller underrättelse till jordegaren erfordras såsom villkor för ersättnings erhållande.

Slutligen har man försökt att genom statslån underlätta för arrendatorerna att förvärfva eganderätten till den jord de arrendera. Genom *Small Agricultural Holdings Act 1892* bestämdes nemligen, bland annat, att arrendatorer af vissa mindre egendomar (egendomar om högst 50 acres vidd eller 50 £:s årsvärde) kunna af de s. k. County Councils erhålla lån till högst $\frac{4}{5}$ af den köpeskilling jordegaren för egendomen betingat sig. Detta lån amorteras under loppet af 50 år genom lika årliga inbetalningar.

3. *Åtgärder för att förbättra jordbruksarbetarnes ställning.* I detta afseende bör i första rummet nämnas *Commons Act af år 1876*. Såsom förut nämnts, funnos ursprungligen i England ett stort antal allmänningar. Ehuru dessa egentligen utgjorde samfäld egendom endast för jordegarna, hade dock enligt gammal häfd äfven den närboende arbetarbefolkningen rättighet att å allmänningarna beta sin boskap och för husbehovet tillgodogöra sig vissa naturprodukter. Då allmänningarna sedan delades, fäste man i regel intet afseende vid dessa arbetarnes rättigheter, som för dem voro af synnerligen stort värde, utan uppdelade allmänningen endast mellan de egentliga egarna. Genom 1876 års lag tillvaratogs emellertid så tillvida arbetarnes intressen, att dels rättigheten att dela allmänningar väsentligen inskränktes, dels verk samma bestämmelser infördes, afseende att, när delning förekomme, äfven ett beaktansvärdt område skulle afsättas för arbetarbefolkningens räkning.

Den nästa anmärkningsvärda åtgärden till jordbruksarbetarnes fromma afsåg att skaffa dessa tillfälle till egna jordbruk och skedde genom *Allotments Extension Act 1882*. Härigenom ålades förvaltarne af vissa fastighetsegande fromma stiftelser att i smålotter utarrendera den stiftelserna tillhörande därför lämpliga jorden till arbetare, backstugusittare och dylika personer. Stiftelsen hade härvid icke någon pröfningsrätt med afseende på spekulantens personliga egenskaper utan måste utarrendera tillgänglig jordlott till den, som anmälde sig vilja öfvertaga densamma. Försummade stiftelsens styresmän att göra, hvad på dem ankomme till förverkligande af lagens afsigter, kunde de i viss ordning tagas i häkte. Lagen synes hafva mött mycket motstånd, i det att densamma ofta ledt dertill, att de särskilda stiftelsernas intresse måst tillbakasättas. Dessas styresmän hafva därför föredragit att afgå framför att sätta lagen i verket, och det har ofta visat sig omöjligt att ersätta dem med andra.

Ett ytterligare steg i samma riktning togs genom *Allotments Act 1887*. Härigenom stadgades, att, om sex skattskyldige inom något distrikt så påfordra, den myndighet, som benämnes Sanitary Authority, skall sätta sig i rörelse för att undersöka, om inom distriktet förefinnes efterfrågan på mindre jordlägenheter för arbetare. Finner nämnda myndighet, att så är förhållandet och att sådana lägenheter icke kunna erhållas till skäligt pris och på lämpliga villkor genom frivilliga öfverenskommelser mellan jordegare och arbetare, skall densamma köpa eller arrendera lämplig jord och i sin

ordning utarrendera den till distriktets arbetarebefolkning. Kan på frivillighetens väg tillräcklig, för ändamålet lämplig jord icke erhållas, kan Sanitary Authority hos County Authority begära provisoriskt tillstånd att exproprieras jord, men detta tillstånd måste sedermera bekräftas af parlamentet. Expropriationen får dock ej sträcka sig till parker, trädgårdar eller annan mark, som afser att bereda trefnad kring något boningshus och om möjligt bör undvikas att taga oskäligt stor egovidd från samma egare o. s. v.

Sedan Sanitary Authority förvärfvat jorden, anordnar den deraf lämpliga jordlotter och fastställer de villkor, på hvilka desamma komma att utarrenderas. Med tillstånd af County Authority kan äfven förvärfvas mark för att utarrenderas till flere såsom gemensam betesmark.

Denna lag erhöi emellertid till en början icke stor tillämpning, emedan de myndigheter, på hvilka det berodde, om några åtgärder uti ifrågavarande syfte skulle vidtagas eller ej, voro så sammansatta, att de egde allt för ringa intresse för arbetarnes bästa. 1890 utfärdades därför en *amending act*, hvarigenom bestämdes, att man, i händelse Sanitary Authority icke visade sig tillmötesgående, kunde vända sig till County Council, hvilken myndighet då hade samma befogenhet som Sanitary Authority och äfven i öfrigt tillades en allmän rätt att öfva uppsigt öfver ifrågavarande förhållanden.

Någon synnerligen stor verkan synas dessa lagar icke hafva haft, åtminstone direkt, men de påstås dock hafva så till vida varit af nytta, att de gjort jordegarna benägna att frivilligt, för undvikande af kraftåtgärder, upplåta för ortens arbetarebefolkning behöfliga tomter och jordlägenheter.

Denna lag afsåg emellertid mera s. k. egnahemslägenheter än egentliga smärre jordbruk. Men det dröjde ej länge förr än man insåg, att det var en angelägenhet af stor vikt att på konstgjord väg söka tillskapa en folkklass, som i någon mån kunde jämföras med ett sjelfegande bondestånd. Denna insigt tog sig ett uttryck i det af en konservativ regering framlagda lagförslag, hvilket gaf anledning till *Small Agricultural Holdings Act 1892*.

Enligt denna lag eger County Council befogenhet att, der så finnes behöfligt, inköpa jord för att deraf bilda smärre jordbrukslägenheter. Sedan jorden förvärfvats, styckas den och beredes för sitt framtida ändamål genom vägbyggnader, dikningar och andra dylika åtgärder, och äfven erforderliga byggnader må uppföras. Derefter bestämmas de blifvande köpesummorna genom att inköps- och beredningskostnaderna på lämpligt sätt fördelas mellan de olika lägenheterna, hvartill läggas de legala kostnaderna för den blifvande försäljningen. Köparen skall betala minst $\frac{1}{5}$ af köpeskillingen kontant. Af återstoden kan $\frac{1}{4}$ om så anses lämpligt läggas på jorden såsom en ständig ränta, hvaremot det öfriga skall amorteras genom halfårliga inbetalningar under en tid af högst 50 år, med rätt dock för köparen att, när han så önskar, betala allt hvad som ännu är oguldet. Under 20 år från försäljningsdagen och derefter, så länge köpeskillingen är obetald, är eganderätten i regel underkastad vissa

inskränkningar. Fastigheten får icke delas, öfverlätas eller utarrenderas utan tillstånd af County Council. Den måste odlas af egaren eller besittaren och får icke nyttjas för annat än jordbruksändamål. På densamma får icke finnas mera än en gård. Hus, som uppföras, måste byggas i öfverensstämmelse med gifna föreskrifter. Öfverträdes några af dessa bestämmelser, kan County Council låta sälja lägenheten. Finner County Council, att en spekulant icke är i stånd att köpa de lägenheter, som utbjudas, har denna myndighet rättighet att utarrendera lägenheter, som icke öfverstiga ett visst mått. Af lagens förhistoria finner man, att denna bestämmelses behöflighet särskildt framhållits från arbetarvänligt håll, i det att man ansett det ofta vara förmånligare för en arbetare att öfvertaga jorden på arrende än att förvärfva den med eganderätt. Der jorden, såsom i närheten af städer och större samhällen har ett af framtidspekulation uppdrifvet värde, som från jordbrukssynpunkt är för högt, har County Council rätt att skaffa sig det erforderliga jordmaterialet genom arrende i stället för genom köp. För att kunna utföra de åligganden, som sålunda uppdragits åt County Councils, hafva dessa af allmänna medel en kredit, som beräknas för hela landet uppgå till omkring 10,000,000 £.

I Irland äro som bekant de stora jordegendomarne förherrskande i ännu högre grad än i England. Orsakerna till denna jordens koncentration äro nog delvis åtminstone under senare tider desamma i det förra landet som i det senare, men i Irland har processen hufvudsakligast skett på våldets väg under de eröfringskrig och inbördes oroligheter, för hvilka landet varit utsatt. Oaktadt de båda länderna sålunda likna hvarandra deruti, att jorden är uppdelad i ett fåtal stora jordegendomar, förete de likväl i agrariskt afseende högst väsentliga olikheter. Under det i England de på arrende upplåtna brukningsdelarne äro stora och arrendatorerna i allmänhet ega en god ekonomisk ställning, är i stora delar af Irland ett alldeles motsatt förhållande rådande. Den befolkning, som i sistnämnda land undanträngdes vid och genom de stora egendomarnes bildande har nemligen icke haft samma förmåga som de deposederade små jordbrukarne i England att anpassa sig efter den förändrade situationen och finna sin utkomst genom att i erforderlig utsträckning emigrera eller egna sig åt andra förvärfsgrenar än jordbruket. Irlandarens kärlek till fosterjorden och hans sega fasthållande vid jordbruksyrket har lett till, att en stor del af det folk, som bortdrifvits från de stora egendomarne i de bästa jordbruksdistrikten, samlat sig i bergstrakterna eller på områden, der jorden icke varit tillräckligt gifvande för att locka till anläggandet af större jordbruk. De små arrenden, som här stått till buds, hafva i mån af befolkningens tillväxt uppdelats i ännu mindre. De hafva slutligen blifvit så små, att de för arrendatorernas hjälpliga bergning äro fullständigt otillräckliga. Befolkningen i dessa s. k. "öfverbefolkade distrikt" söker visserligen bidraga till sitt uppehälle genom periodiskt jordbruksarbete i England och Skottland, genom fiske o. dyl., men dessa biförtjenster

Irland.

äro icke tillräckligt inbringande för att icke verklig nöd skall uppstå, då genom potatisskördens felsläande folket beröfvas sitt hufvudsakligaste existensmedel.

En annan omständighet, som bidragit att än mera försämra arrendatorernas ställning, är den, att förhållandet mellan jordegare och arrendator långt ifrån att vara prägladt af den patriarkaliska välvilja, som så ofta förekommer i England, tvärt om utmärkts af en viss fiendtlighet. Den irländske jorddroten, som sällan personligen vistas på sin egendom, hvars skötsel han öfverlemnar åt förvaltare, har föga annat intresse för jorden än att afvinna denna så mycket inkomster som möjligt. De förbättringar driftiga arrendatorer företagit på den arrenderade jorden hafva därför oftast ledt icke till någon väsentlig förbättring af arrendatorns ställning utan till arrendeförhöjningar, som i sin ordning verkat afskräckande med afseende på nya förbättringsföretag. Skillnad i religion och härstamning mellan de jordegande engelska eller skottska eröfrarnes ättlingar och landets ursprungliga befolkning hafva än vidare skärpt motsättningen, hvilken, som bekant ofta tagit sig uttryck i allvarsamma våldsdåd och oroligheter.

Emellertid får man icke, om man vill rätt förstå innebörden af den irländska agrarlagstiftningen, förbise, att om denna klass af arrendatorer är den talrikaste, den dock icke är den enda. Det finnes äfven ett stort antal arrendatorer, som hafva så pass stora arrenden, att de under förutsättning af skåliga och deras sjelfständighet betryggande arrendevillkor kunna antagas komma att utveckla sig till ett hjälpligen bergadt och tillfredsställt folkelement.

Slutligen förekomma också i vissa distrikt, der betesmarkerna äro af den yppersta beskaffenhet, stora boskapsfarmer. Dessas brukare tillhöra mera affärsmännens än jordbrukarnes klass, de äro fullständigt i stånd att gent emot jordegarna bevaka sina egna intressen och deras ställning kan på intet sätt anses ömmande.

Det erfordras emellertid ännu en anmärkning. I Ulster hade förhållandena utvecklat sig i en något bättre riktning. I detta landskap rådde nemligen mera öfverensstämmelse i härstamning och religion mellan befolkningen och de stora jordegarna och förhållandet dem emellan utmärktes af större sympati. Enligt rådande landssed ansågs arrendatorn derstädes vara berättigad icke blott att fortsätta med arrendet så länge han betalade legan, utan äfven att sälja eller genom testamente förfoga öfver bruksrätten. Äfven erkändes allmänt, att legan icke borde oskåligt höjas.

Frånsedt detta undantag föreföll emellertid ställningen i Irland vid midten af förra århundradet i hög grad tröstlös. Lagstiftningens ingripande påyrkades allmänt och de följande årtiondena fingo bevittna tillkomsten af lagar, hvilka i sig inneburit en fullständig agrarisk revolution.

Denna omfattande och energiska lagstiftning, som endast i situationens allvarsamma beskaffenhet finner sin förklaring, är, om ock under lugnare förhållanden föga efterföljansvärd, dock så tillvida af intresse som den visar huru svårbotade de sociala

missförhållandena äro, hvilka uppkomma, om en skadlig rubbning i jordfördelningen tillåtes allt för länge fortgå. Lagstiftningen inleddes med:

Irish Land Act 1870. Genom denna upphöjdes landsseden i Ulster och andra liknande sedvänjor till lag, och äfven för det öfriga Irland infördes ett delvis analogt system. Lagen tillförsäkrade nemligen arrendatorn en viss rätt att, då han afträdde sitt arrende, erhålla ersättning för förbättringar å egendomen och tillade honom äfven godtgörelse för förlorad arrenderätt, derest han af jordegaren uppsades af annan anledning än underlåtenhet att erlægga legan. Genom dessa bestämmelser ville man indirekt åstadkomma äfven att jordegaren förlorade lusten att uppsäga sina arrendatorer eller höja deras arrenden.

Men ifrågavarande lag innehöll äfven en annan grupp bestämmelser, de s. k. Brightska klausulerna. Dessa afsågo att befordra arrendatorernas förvandling till sjelfegande och stadgade, att en arrendator, som ville köpa den gård han arrenderade och derom lyckats öfverenskomma med jordegaren, kunde af allmänna medel erhålla lån till två tredjedelar af köpeskillingen. Detta lån med ränta skulle sedan amorteras under 35 år genom lika årliga inbetalningar.

Verkningarne af 1870 års landakt blefvo emellertid försvinnande. Till en början visade sig skyddet mot obehöriga arrendeförhöjningar illusoriskt. Höjdes arrendet, hade arrendatorn visserligen utvägen att lemna fastigheten och var då berättigad att få ersättning för gjorda förbättringar, men att afstå från arrendet var honom i de flesta fall af brist på andra existensutvägar omöjligt, och han måste därför vanligen utan vidare underkasta sig arrendeafgiftens höjande.

Hvad åter angår arrendatorernas tillämnade eganderättsförvärf, fann man snart, att det i regeln var omöjligt för arrendatorerna att uppbringa den tredjedel af köpeskillingen, hvilken icke täcktes af de lån staten lemnade.

Så kom den fruktansvärda åkerbrukskrisen 1878 och 1879, då de ständiga höstregnen förstörde potatis- och hafreskördarne. Den nöd och de ekonomiska svårigheter, som här af uppstodo, gjorde tillståndet i landet i hög grad upprördt. En nästan allmän begäran om vidare skydd höjdes från landets arrendatorer och formulerades i de tre bekanta fordringarne ("*the three F's*") *fixity of tenure, free sale and fair rents*; d. v. s. man begärde, att arrendena skulle göras ouppsägbara från jordegarens sida, att arrendator skulle ega till annan afyttra sin arrenderätt och att offentlig kontroll skulle anordnas öfver arrendeavgifterna, så att dessa ej skulle kunna öfverskrida skäligt belopp.

Denna våldsamma folkopinion, som tog sig uttryck i bildandet af den bekanta landligan, i agrarmord och boycottning af de jordegare, som uppsade sina arrendatorer, var för regeringen omöjlig att emotstå, och under trycket af densamma skred man till en lagstiftning, hvilken ansetts innebära en af de mest genomgripande agrariska reformer, som i något land egt rum. Denna lagstiftning skedde genom

Land Law Act 1881. Häre tillmötesgingos nämnda tre fordringar på i hufvudsak följande sätt.

1. Jordegarens rätt att uppsäga en anställd arrendator inskränktes till vissa fall, såsom att arrendatorn vanvårdade egendomen, upplät delar deraf åt subarrendator eller icke betalade iegan. I regel blef emellertid arrenderätten perpetuell eller med andra ord en slags stadgad åborätt. Arrendatorn får sålunda behålla arrendet under sin listid och kan genom testamente förfoga öfver detsamma, dock måste brukningsrätten testamenteras odelad till *en* person. Finnes ej testamente, få arfvingarne behålla arrenderätten, såvidt de komma öfverens om, hvem som skall utöfva densamma. Kunna de ej samsas, måste arrenderätten säljas.

2. Arrendatorn förklarades berättigad att när som helst sälja sin arrenderätt, men jordegaren hade dervid förköpsrätt för den summa, hvarom kunde öfverenskommas eller som bestämdes af domstol. Likaledes kunde jordegaren vägra godkänna köparen såsom arrendator, derest han dertill egde skälig anledning, hvilket i händelse af tvist prövades af domstol.

3. I ändamål att förekomma oskäligen arrendeafgifter stadgades, att arrendatorn skulle ega påfordra, att arrendeavgifternas belopp bestämdes af offentlig myndighet. Den sålunda fastställda arrendeavgiften kunde sedermera icke höjas under femton år, och tolf månader före utgången af dessa år kunde arrendatorn på enahanda sätt begära fastställande af skälig arrendeavgift för en ytterligare tidrymd af femton år o. s. v. Från lagens bestämmelser undantogs likväl arrende af vissa slags egendom, särskildt af betesfarmer, som betingade mer än 50 £ i årligt arrende.

I öfrigt innehöll ifrågavarande lag äfven stadganden, afseende att hjälpa upp de Brightska klausulerna i 1870 års akt. Sålunda medgafs, att af allmänna medel fick förskjutas ett belopp motsvarande tre fjerdedelar af den mellan jordegaren och arrendatorn öfverenskomna köpeskillingen och amorteringstiden ändrades från 35 till 49 år. Den s. k. landkommissionen, åt hvilken lagen anförtrorde åtskilliga uppgifter, berättigades jemväl att själf köpa den arrenderade jorden och sälja den till arrendatorn på enahanda villkor. Så länge skulden ej var slutamorterad fick köparen ej dela egendomen eller arrendera ut den, och gjorde han konkurs, kunde kommissionen sälja egendomen åt någon annan.

Redan året efter lagens utfärdande visade det sig nödigt att komplettera densamma med nya bestämmelser. Dessa innefattades i

Arrears Act 1882.

Sedan nödåren 1878 och 1879 hade en stor del af de mindre arrendatorerna resterande arrendeskuld. På grund häraf kunde de uppsägas. Af fruktan för att jordegarna skulle begagna sig af denna uppsägningsrätt, vågade de sålunda gäldbundna arrendatorerna icke anlita domstolarne för att få sina arrenden jemkade i öfverensstämmelse med landaktens bestämmelser. För att emellertid förhjelpa arrendatorerna till det afsedda skyddet framlade regeringen det lagförslag, som 1882 antogs och

utfärdades under namnet *Arrears act*. Denna lag stadgade, att, om en arrendator, hvilken i arrende hade att erlägga högst 30 £, men häftade för oguldna arrendeafgifter, betalade arrendet för året 1880—1881 och visade, att han vore oförmögen att erlägga återstoden af det oguldna, så åtog sig staten att godtgöra jordegaren hälften af denna återstod, dock högst ett års arrendeafgift. Resten af jordegarens fordran afskrefs, oberoende af hans samtycke.

Då regeringen framlade detta lagförslag, erkände den, att detsamma icke kunde från principiell synpunkt försvaras, men förklarade tillika, att lagen vore nödvändig för att det nya systemet skulle kunna komma i gång. Lagen mötte det häftigaste motstånd, men lyckades slutligen vinna majoritet. Till en del synes detta hafva berott derpå, att de, som närmast kränktes af det principiellt betänkliga i lagen, de irländska jordegarna, ansågo det tvångsackord lagen innehöll, tack vare statens deltagande, icke i materiellt afseende vara för dem ofördelaktigt, utan att de snarare på detta sätt skulle kunna få större del af arrendet guld än de eljest kunde förvänta.

Lagen hade stor och ögonblicklig verkan. Den tillämpades beträffande 129,952 arrendatorer och tusentals af dessa kunde sedermera i skydd af landakten få sina arrenden nedsatta. Det belopp, som för ändamålet erlades af allmänna medel, uppgick till 812,321 £.

Den nästa viktigare lagstiftningsåtgärden på ifrågavarande område var

Purchase of Land Act 1885.

Såsom nämnt innehöll 1881 års jordlag vissa bestämmelser, afsedda att underlätta för arrendatorerna att förvärfva eganderätten till den jord de arrenderade. Det visade sig emellertid, att dessa bestämmelser icke voro tillräckligt verksamma. Sedan arrendatorn fått sin arrenderätt förvandlad i en ständig besittningsrätt, var han mindre angelägen att förvärfva sjelfva eganderätten, helst han då måste förfoga öfver ett kapital, motsvarande den fjerdedel af köpeskillingen, som staten icke lemnade honom i försträckning. 1885 års lag gick emellertid vidare på den inslagna vägen och stadgade, att om jordegaren och arrendatorn öfverenskommit om, att den sistnämnda skulle köpa den arrenderade jorden och landkommissionen fann det betingade priset skäligt, kunde kommissionen af allmänna medel förskjuta *hela* köpeskillingen. Det lån arrendatorn sålunda erhöll, löpte med tre procents ränta. Arrendatorn skulle emellertid årligen i sammanlagd ränta och amortering erlägga fyra procent af det ursprungliga lånebeloppet och på detta sätt amorterades lånet under 49 år. Af köpeskillingen egde landkommissionen innehålla en femtedel såsom en garantifond, af hvilken staten godtgjorde sig, derest köparen icke fullgjorde sina förpliktelser, men denna femtedel skulle utbetalas till jordegaren, sedan motsvarande belopp influtit genom arrendatorns amorteringar.

Det sålunda införda systemet, att staten förskotterade hela köpeskillingen, visade sig genast synnerligen verksamt för befordrande af det afsedda ändamålet.

1886 inträffade i Irland en ny åkerbrukskris, föranledd af missväxt och ut-

ländsk konkurrens. Det befanns då, att de arrendeafigter, som enligt 1881 års lag fixerats för en 15-årsperiod, utmätts för dryga för de sedermera inträffade förhållandena. Detta gaf anledning till

Land Law act 1887.

Enligt denna lag erhöill landkommissionen befogenhet att efter en viss skala baserad på prisfallet å jordbruksprodukter reducera de arrendeafigter, som blifvit lagligen fastställda före 1886.

Purchase of Land Act 1891.

För att landkommissionen skulle kunna utöfva den verksamhet, som uppdragits åt densamma med afseende på förmedlandet af arrendatorernas fastighetsköp hade genom olika akter ställts till dess förfogande ett statsanslag af tillsammans 10,000,000 £. Vid början af år 1891 var detta anslag till största delen förbrukadt och 13,700 arrendatorer hade derigenom blifvit sjelfegande. I medeltal hade dessa arrendatorer i köpeskilling fått erlagga ett belopp, motsvarande omkring $17\frac{1}{2}$ gång den årliga arrendeafigten. De årliga amorteringarne hade blifvit punktligt betalade och staten hade icke på affären förlorat några penningar. För att ytterligare utveckla denna statsverksamhet antogs 1891 en ny Purchase of Land act. Systemet var i denna lag i hufvudsak detsamma som i 1885 års akt, men derigenom att vissa irländska fonder och inkomster sattes såsom säkerhet för de medel, som de förenade rikenas gemensamma skattkammare förskotterade till landkommissionens ifrågavarande verksamhet, vågade man höja detta anslag, så att kommissionen hade till sitt förfogande en kredit af intill 33,000,000 £. Derjemte föreskrefs, att de årliga inbetalningarne skulle återgå till fonden, som sålunda ständigt förnyades. Medelst denna fond ansåg man det kunna blifva möjligt att under loppet af 100 år låta Irlands hela åkerbruksjord öfvergå i sjelfegande mindre jordbrukares besittning. Lagen berättigade äfven uppsagda arrendatorer, som uppträdde såsom spekulanter på de gårdar de förut arrenderat, att erhålla statslån af ifrågavarande beskaffenhet. Säljaren erhöill betalningen icke såsom enligt 1885 års lag kontant utan uti statsobligationer.

1891 års akt visade sig emellertid icke på långt när verka så befordrande på köpen som 1885 års lag. En af orsakerna härtill synes hafva varit de invecklade och olämpliga formaliteter, som voro förenade med köp enligt 1891 års lagstiftning och som hade till följd, att en spekulant måste underteckna en förbindelse att köpa ifrågavarande jord, innan det var honom möjligt att beräkna, huru stora de årliga amorteringarne skulle komma att ställa sig, hvilket naturligen på honom verkade afskräckande.

En ny akt af 1896 förenklade emellertid dessa formaliteter och införde derjemte ett system med periodvis sjunkande amorteringsbelopp, så att de 4 procent, som skulle erläggas i sammanlagd ränta och amortering efter de 10 första årens utgång, beräknades endast på den då återstående oguldnade delen af kapitalet. Detta

upprepades efter 20 och 30 år. På detta sätt slutamorteras beloppet på omkring 70 år. Säljaren betalades äfven enligt denna akt med statsobligationer.

Då dessa obligationer vid tiden för lagens utfärdande i marknaden betalades efter 110 procent, voro jordegarna till en början synnerligen benägna för försäljning, men då obligationernas notering småningom sjönk ända till 91 procent (1901) blef det ej vidare någon fördel att sälja, och hela rörelsen afstannade.

Emellertid hade under tiden till den 1 mars 1902 omkring 63,000 arrendatorer blifvit sjelfegande och öfver 2,000,000 acres jord blifvit bondeegendom. Ännu återstod dock arrenden till ett sammanlagdt arrendevärde af mellan 5 och 6 millioner £ om året. För att undanröjda en del af de olägenheter de gamla lagarna visat sig medföra samt än mera befordra försäljningarna antogs 1903 en ytterligare lag: *Irish Landact 1903*. Ett af denna lags många ändamål var att uppmuntra jordegarna till att systematiskt låta alla arrendegårdarne på deras egendomar förvandlas till sjelfständiga bondebesittningar. I detta syfte har en summa af 12,000,000 £ anslagits för att i gifva utdelas till de jordegare som visa sig villiga att sålunda i större skala befordra ifrågavarande sociala önskemål. En säljande jordegare erhåller af denna fond ett belopp motsvarande tolf procent af den betingade köpeskillingen. För att slippa i hvarje särskildt fall pröfva om den öfverenskomna köpeskillingen är skälig, så att staten utan allt för stor risk kan inlåta sig på densammas förskotterande, stadgar 1903 års lag att dylikt förskott alltid skall lemnas, om köpeskillingen står i ett visst förhållande till arrendesumman, sådan denna enligt föregående lagars stadganden om *fair rents* bestämts af offentlig myndighet¹⁾.

Säljaren skall nu erhålla betalningen kontant i stället för i obligationer. Vidare förklaras vissa nya kategorier köpare (ej blott arrendatorer eller f. d. arrendatorer af den ifrågavarande jorden) berättigade till ifrågavarande understöd. Slutligen hänföras äfven vissa nya slags fastigheter under den grupp af jordegendomar, hvilkas försäljande lagen vill befordra. Lagen innehöll jemväl en stor mängd andra bestämmelser, hvilka dock i detta sammanhang synas vara af mindre intresse.

Det skulle föra för långt att här redogöra för de bestämmelser nu nämnda lagar äfvensom åtskilliga andra författningar innehålla i syfte att *minska trängseln i de öfverbefolkade distrikten och förbättra jordbruksarbetarnes ställning*. Så mycket må dock nämnas, att man i förstnämnde afseende bland annat tillsatt en offentlig, med rikliga penningemedel försedd kommission, hvilkens verksamhet går ut på att understödja vissa familjers emigrering eller afflyttning till mindre befolkade trakter af Irland för att den förut af dem brukade jorden skall kunna användas till utökning af deras grannars jordbruk, äfvensom att på hvarjehanda andra sätt understödja de små jordbrukarne och befordra deras jordbruk. Med afseende på jordbruksarbetarne har en af de viktigaste uppgifterna varit att skaffa dem lämpliga bostäder med någon

¹⁾ Dylika s. k. *judicial rents* uppgifvas under tiden till den 1 mars 1902 hafva fastställts i 338,843 fall.

mindre tillhörande jordtäppa och för detta ändamål medgafs genom lagar af 1883 och 1885, att jord finge under ledning af viss offentlig myndighet exproprieras eller tvångsvis arrenderas i temligen nära öfverensstämmelse med den engelska lagstiftning i enahanda syfte, hvarför redogörelse ofvan lemnats.

Skottland.

Äfven Skottland eger hufvudsakligast stora jordegendomar. I södra delarne af landet har utvecklingens gång varit i hufvudsak densamma som i England. I högländerna deremot beror de stora jordegendomarnes uppkomst till stor del på en juridisk missuppfattning af clanförfattningen. Man glömde nemligen, eller fann det fördelaktigt att glömma, att clanen ursprungligen haft någon slags kollektiv eganderätt till jorden och att clanchefen endast varit dess politiske höfding, samt började betrakta den sistnämnde såsom den private egaren till jorden och clanens medlemmar såsom hans arrendatorer. Dermed voro de stora egendomarne färdigbildade.

Äfven för närvarande förete förhållandena i södra och norra Skottland väsentliga olikheter. I lågländerna finnas likasom i England hufvudsakligen stora arrendegårdar, men dessa äro icke såsom i England, upplåtna på obestämd tid med årlig uppsägningsrätt utan utlemnas vanligen på s. k. *leases*, afseende 19 år.

Hvad norra Skottland åter vidkommer, påminna förhållandena derstädes mycket om Irland med en talrik klass af småarrendatorer, s. k. *crofters*, som ofta icke af sitt jordbruk kunna vinna erforderlig utkomst, utan äro hänvisade till biförtjenster. Äfven i Nordskottland talar man lika som i Irland om "överbefolkade distrikt".

Den agrariska lagstiftningen i Skottland har därför starka beröringspunkter både med den engelska och den irländska.

En hel del af de lagar, som omnämnts under England, gälla äfven Skottland. Här torde redogörelse endast böra lemnas för den från social synpunkt märkliga, speciellt för Skottland gällande lag, som bär namnet *Crofters Act 1886*.

Denna lag är i mycket en efterbildning af 1881 års irländska jordlag. I vissa afseenden är den förra moderatare än den senare, men i andra delar är åter den skottska lagen radikalare än den irländska, i det den innehåller vissa energiska stadganden, som först senare blifvit lag i Irland.

Crofters Act tillmötesgår endast två af de nämnda irländska fordringarna nemligen *fixity of tenure* och *fair rents*, men ger deremot icke rätt till *free sale*. Croftern får således icke sälja sin arrenderätt, men han är berättigad att testamentera den till sin hustru eller arfvinge och i brist på testamente går arrenderätten i arf efter en viss på förstfödslorätt byggd arfsordning. Att croftern icke får sälja sin arrenderätt har den afsedda följden, att han ej heller kan pantsätta den. Härigenom närmar sig institutet något den amerikanska homesteadlagstiftningen. Bland andra skiljaktigheter mellan den irländska och den skottska lagen må nämnas följande:

1. Den skottska croftern kan få sin arrendeafgift reviderad af domstol hvart sjunde år (i Irland hvart femtonde).

2. I Skottland har den kommission, som bestämmer arrendeafigternas belopp, rätt att i den mån så finnes skäligen afskrifva all befintlig arrendeskuld eller nedsätta den.

3. Om fem eller flera crofters hos den s. k. Crofters Commission, begära att få sin arrendejord eller sin betesrätt utvidgade, är kommissionen berättigad att genom *tvångsarrende* skaffa den behöfliga jorden. Detta får dock endast ega rum, om egaren vägrar att utarrendera jorden mot skälig afgift, och sökandena finnas vara i stånd såväl att betala skälig lega som att bruka åkerjorden och anskaffa en med afseende på betesmarken tillräcklig kreatursbesättning. Den jord, som sålunda tages i anspråk, måste vidare ligga i croftersgårdens närhet. Om jorden redan är utarrenderad, erfordras samtycke af såväl jordegaren som arrendatorn, såvida ej arrendet afser allenast vissa slags jagtmark. Jord får ej på detta sätt fränhändas egaren

a) om den utgör del af trädgård, park eller plantering,

b) om den utgör *del* af någon farm, utarrenderad eller icke, såvida icke kommissionen finner att det ifrågavarande stycket kan tagas, utan att återstodens arrendevärde deraf lider förfång,

c) om den hör till en farm, som icke ger 100 £ i årligt arrende,

d) om den består af åker och äng, belägen i omedelbar närhet till herregård eller arrendatorsboställe eller om dess besittningstagande skulle i märklig mån förminska trefnaden vid dylik bostad,

e) om den utgör del af en jagtpark och dess användning för lagens ändamål skulle afsevärdt förminska återstodens användbarhet som jagtpark, eller lända till förfång för ortsbefolkningen i det distrikt, der jagtparken är belägen (derigenom att tillfällen till förtjenster såsom jagtbiträden minskas).

Det tillägg, som sålunda kan tilldelas en croftersgård, får dock icke vara så stort, att det helas arrendevärde kommer att öfverstiga 15 £ om året. Den tillagda jorden blir underkastad samma legala villkor, som den ursprungliga gården.

Utom dessa bestämmelser innehåller Crofters Act jemväl stadganden, som afse att tillförsäkra croftern rätt att vid eventuellt afträde af arrendet erhålla ersättning för förbättringar i något vidsträcktare mån än som föreskrifves i Agricultural Holdings Act. Några särskilda bestämmelser i syfte att för crofters underlätta förvärfvandet af eganderätt till de lägenheter de brukade, innehöll deremot icke denna lag.

Lagen hade i vissa afseenden ganska stor verkan. Under den första femårsperioden bestämde kommissionen arrendeafigtens belopp i 11,679 fall. Dervid nedsattes den förut utgående legan med i medeltal omkring 28 procent. Af oguldna arrenden afskrefvos omkring 67 procent. Deremot synes bestämmelserna om croftersgårdarnes förstörande genom tilldelandet af ytterligare mark icke hafva vunnit någon afsevärd tillämpning.

I Preussen är det egentligen de östligaste provinserna (Preussen, Pommern, Brandenburg och Schlesien), som i förevarande afseenden förtjena uppmärksamhet. Preussen.

Härstädes hade ur medeltidens feudalsystem utvecklats sig en sådan fördelning af jorden, att jordbesittningarna väsentligen utgjordes af stora riddargods äfvensom städer och korporationer tillhörande vidsträckta domäner, å ena sidan, samt å andra sidan en mängd dessa gods och domäner underlydande landbohemman, hvilkas innehafvare bildade landets egentliga bondestånd. Förhållandet emellan de stora godsens egare och landbönderna led af någon oklarhet, och bestämmelserna derom voro olika i olika landsdelar. Ett temligen gemensamt drag synes emellertid hafva varit, att bönderna icke voro sjelfegande, utan stodo i ett visst personligt underdånighetsförhållande till herregodsens innehafvare samt voro skyldiga att till dessa utgöra dagsverken och andra prestationer. Men icke heller storgodsens besittare kunde anses vara i vanlig mening egare till ifrågavarande landbohemman, af hvilka en del bestutos med ärftlig nyttjanderätt, utan de egde dertill allenast ett af större eller mindre befogenheter åtföljdt öfverherrskap.

Med jordbrukets stigande utveckling började emellertid de stora jordegarna, gynnade af eganderättsförhållandenas oklarhet, indraga landbohemmanen under eget bruk, hvilket från jordbrukssynpunkt befanns fördelaktigare (*Bauernlegungen*). Särskildt gynnades denna process deraf, att genom trettioåriga krigets härjningar en hel del landbohemman blifvit utan åbo, samt hela bondeklassen i allmänhet ekonomiskt försvagats. De stora egendomarne började sålunda allt mera tillväxa på bondeståndets bekostnad.

Af särskildt intresse är att jemföra, huru förhållandena härvid utvecklade sig i den del af Pommern, som genom westfäliska freden tillades Sverige, med det sätt, hvarpå utvecklingen egde rum i det preussiska Pommern samt närliggande preussiska provinser. Utgångspunkten var i båda fallen densamma, men resultatet blef helt olika, och orsaken härtill är att söka i lagstiftningsåtgärder, hvilka företagits inom det senare området, men ej inom det förra.

I det svenska Pommern fick nemligen storgodsbildningen ohejdadt fortgå, och följderna deraf visade sig deri, att då landet i början af 1800-talet återlemnades till Preussen det egentliga bondeståndet derstädes så godt som fullständigt försvunnit.

I de preussiska provinserna åter vidtogos under perioden 1749—1807 en del lagstiftningsåtgärder, hvilka pläga sammanfattas under benämningen *Bauernschutz*. Dessa åtgärder hade kanske mindre sin grund i en rätt insigt om frågans mångsidiga och djupa sociala innebörd än i de militäriskt anlagda furstarnes fruktan, att genom bondeståndets decimerande härens tillgång på godt soldatmaterial skulle äfventyras samt i de under detta tidevarf allmänt rådande sträfvandena att befrämja folkökningen för att erhålla en större kår af skattebetalande. Ifrågavarande lagstiftning bestod deri, att godsegarne vid straff förbjödos att under sina gods indraga något landbohemman eller sammanslå flera dylika hemman till ett. I stället befalldes de att alltid hålla befintliga landbohemman besatta med åbor och i vissa fall äfven att med ny åbo förse hemman, som vid lagens utfärdande redan länge varit åbolöst.

Med stor stränghet öfvervakades, att dessa författningar efterlefdes, och på detta sätt blef inom dessa trakter bondeståndet räddadt från en eljest sannolik undergång.

Till detta resultat bidrog emellertid äfven en samtidigt pågående kolonisation å statsdomänerna. Fredrik den store lär för detta ändamål under sin regering hafva utlagt ända till 25 millioner Thaler och grundat 900 kolonistbyar, förutom ett betydligt större antal enskilda nybyggen. För de i senare hälften af 1700-talet anlagda nybyggena gällde såsom regel, att de icke utan tillstånd af offentlig myndighetingo utarrenderas, afyttras eller intecknas förr än i tredje generationen. Dessutom voro de underkastade en ganska sträng tillsyn af amtmannen.

De stora omhvälfningar i styrelseformer och tänkesätt, som den franska revolutionen medförde, hade sina verkningar äfven på agrarpolitiken. Man började sträfvaför största möjliga frihet äfven på jordlagstiftningens område och man såg i denna frihet och i ett system, som gjorde hvarje jordbrukare i största möjliga grad till sjelfegande, den förnämsta häfstängen för jordbrukets framåtskridande. I Preussen gaf detta föreställningssätt upphof till den 1807 började lagstiftning, som fått namn af det Stein-Hardenbergska systemet. Detta system bibehöll det gamla intresset för bondeståndet, men gaf detsamma en ny riktning, i det att man framför allt sökte göra bönderna fria från det beroende, hvari de stodo till herregodsens egare, så att de kunde blifva fullt sjelfständiga och sjelfegande. (*Bauernbefreiung*). Detta genomfördes småningom, hufvudsakligen på det sätt att från landbohemmanen utbröts och tillades herregårdarne så stor jordvidd, som kunde anses motsvara värdet af de rättigheter, med hvilka de senares öfverherrskap var förenadt. Återstoden tillföll åborna med full eganderätt. Jordförhållandena i de östra preussiska provinserna blefvo på detta sätt så tillvida lyckligt ordnade, att en nyttig blandning af större gods och bondgårdar i allmänhet var rådande.

På detta frihetssystem har emellertid under senare tider i viss mån följt en reaktion. Man har kommit underfund med, att den ekonomiska harmoni man väntat sig under förhållandenas fullt fria utveckling dröjt att inställa sig. I allt vidare nationalekonomiska kretsar, har man börjat inse, att den på studerkammaren uppkonstruerade optimismen i detta afseende icke håller streck inför en bekymmersam utvecklings realiteter. Agrarpolitiken har derigenom bragts in i ett nytt skede, som man kallat det *social-politiska* och som utmärker sig för en kraftig statsförsorg uti de hänseenden, hvarom nu är fråga. Den fara, som i Preussen föranlett statens ingripande, är emellertid icke, att man för tillfället har att frukta för vare sig någon allmänvådlig latifundiebildning eller någon alltför långt gående jordstyckning. Faran är af annan art. Det har nemligen visat sig, att landet småningom blottas på jordbruksarbetare, enär dessa utvandraför främmande länder dels till städerna, der de uppsugas af industrien. Man har ansett, att detta i mycket hög grad berott derpå, att jordbruksarbetaren saknat hvarje möjlighet att kunna blifva jordegare. Språnget emellan arbetarens ställning och bondens har nemligen varit för stort. Det

har därför ansetts nödigt att söka på konstgjord väg tillskapa en jordbrukareklass af mellanställning d. v. s. skaffa jordbesittningar af mindre storlek än de vanliga bondgårdarne, men sins emellan af den vexlande omfattning, att jordarbetaren kunde få likasom en stege, på hvilken han småningom kunde uppklätra till en allt mera burgen jordegareställning. Den serie åtgärder man i Preussen i denna riktning vidtagit hafva fått namn af "*den inre kolonisationen*". På grund af den teknik man dervid använt och då kolonisation i alla tider varit ett af medlen att motverka jordens anhopning på allt för få händer, förtjenar denna lagstiftning synnerlig uppmärksamhet.

Innan redogörelse lemnas för denna märkliga lagstiftning, må dock nämnas några ord om den *parcellering af statsdomäner*, som försöktes i midten af förra århundradet. Dessa försök började i Neuvorpommern, der de afsågo att råda bot på den olämpliga jordegendomsfördelning, hvilken, såsom nämnt, inträdt under det svenska förvaltningssystemet. Åtgärden hade sålunda till ändamål att på konstgjord väg tillskapa ett bondestånd. Sedan vissa statsdomäner styckats, såldes de särskilda delarne. Köparen fick betala $\frac{1}{5}$ af köpeskillingen kontant. Resten blef innestående mot en årlig ränta. Lägenheten tillföll köparen med i hufvudsak fri förfoganderätt. Dessa kolonisationsförsök slogo emellertid så godt som fullständigt fel. De ursprungliga köparne kunde icke behålla sina gårdar. Dessa öfvertogos af till karakteren mer eller mindre tvifvelaktige jordspekulanter, som styckade dem i ännu mindre delar, och i stället för ett välmående bondestånd erhöll man på de flesta ställen blott ett fattigt jordproletariat.

På andra ställen åter, der liknande kolonisationsförsök vidtogos, och der man för att få bättre användning för de å domänen befintliga ekonomihus, styckade denna så att man utlade en större lott, hvilken byggnaderna tilldelades, och flera mindre, visade sig, att egaren till den större lotten köpte upp de mindre, så att småningom större delen af egendomen åter förenades på en hand.

Om dessa försök sålunda kunna anses mera lärorika genom de fel, som dervid begingos, än genom de resultat, hvilka uppnåddes, hade de dock lemnat en del nyttiga erfarenheter, som man kunde göra sig till godo, när man på 1880-talet grep sig an med en kolonisering i större skala och efter väsentligen nya grundsatser. Det nya systemet inleddes genom

Lagen angående befrämjandet af tysk kolonisation i provinserna Westpreussen och Posen den 26 april 1886.

Denna lag har till ändamål att emot de polska nationalitetssträfvandena stärka det tyska elementet i nämnda provinser genom att låta tyska bönder och arbetare derstädes bosätta sig såsom jordbrukare. Lagen har sålunda ett politiskt och icke ett ekonomiskt eller socialt syfte. Den har följaktligen för den föreliggande frågan mindre direkt intresse. Men genom den metod, som användes vid kolonisationen

och som ger uttryck åt nyare grundsatser på detta område, förtjenar den likväl att studeras, helst samma metod till vissa af sina hufvuddrag vunnit tillämpning i den följande rent social-ekonomiska kolonisationen i Preussen. Den må därför här med några ord beröras. För det ofvanberörda ändamålet ställer lagen till regeringens förfogande ett belopp af 100 millioner mark (1898 höjdt till 200 och 1902 till 350 millioner), som skola användas till att inköpa jord — naturligtvis företrädesvis större polska gods — stycka denna till smågårdar eller gårdar af medelstorlek, iordningsställa dessa samt första gången ordna kommunal-, kyrko- och skolförhållanden för de tillämnade samhällena af småjordbrukare.

Bestyret med dessa åtgärders utförande tillkommer en särskild kolonisationskommission (Ansiedelungskommission), som, sedan kolonisationen sålunda blifvit beredd, upplåter de särskilda gårdarna åt tysktalande personer antingen med *eganderätt* eller på *arrende* eller slutligen såsom *räntegods*. Den sistnämnda formen, som är den vanligaste, är en preussisk nyskapelse, hvaraf man väntar sig mycken nytta. Hufvuddragen af denna institution äro följande:

1. Egaren förvärfvar jorden med eganderätt, men han behöfver därför icke betala köpeskilling, utan förbinder sig blott att utgöra en årlig ränta i penningar eller spannmål. Ekonomiskt sedt är detta detsamma, som att fastigheten får belånas för hela köpeskillingen utan att köparen behöfver frukta skuldens uppsägning i annan ordning än som följer af de bestämmelser angående räntans aflöslighet, hvarför redogörelse lemnas här nedan. Härmed vinner man, att den i allmänhet väl icke synnerligen penningstarka förvärfvaren kan använda de kontanta medel han tilläfventyrs besitter till anskaffande af inventarier och såsom driftskapital. I detta afseende medför institutet sålunda de fördelar arrendet har framför köpet. Jemfördt med arrendet har emellertid räntegodset det stora företrädet, att räntan är fast. Förvärfvaren behöfver icke, såsom en uppsägbar arrendator, frukta för en stegring af den summa han årligen skall betala och verkställda förbättringar äfvensom framsteg i kulturen kommer honom själf till godo. Han har därför samma sporre som en vanlig egare till drift och omtänksamhet.

2. Beträffande räntan kunna parterna öfverenskomma, att densamma skall förblifva gällande, till dess båda parterna äro ense om, att den må aflösas. Men de kunna också från början aftala, att räntan skall kunna aflösas på visst öfverenskommet sätt. Dock kan i intet fall den ränteberättigade (staten), om han begär aflösning, fordra mer än tjugufem gånger räntans belopp.

3. Då en gård upplåtes såsom räntegods, kan egarens förfoganderätt sålunda inskränkas, att det förbjudes honom att utan tillstånd af den ränteberättigade, så länge räntan ej är aflöst, stycka gården eller afyttra jord. Äfven kan egaren förpligtas att vidmakthålla gårdens ekonomiska sjelfständighet genom bestämmelser i afseende å byggnads- och underhållsskyldighet eller skyldighet för egaren att på egendomen hålla vissa inventarier eller dylikt. Dylika bestämmelser kunna dock, i händelse ett

allmänt intresse gör det önskligt, upphävas af skiftesmyndigheterna. Sker detta, eger den ränteberättigade, om icke annorledes öfverenskommits, fordra, att räntan genast aflöses med tjugufem gånger dess belopp. De ingångna förpliktelseerna och inskränkningarna i förfoganderätten införas i fastighetsböckerna och besvara fastigheten framför andra gravationer. Genom dessa bestämmelser eger kolonisationsmyndigheten i sin hand ett kraftigt medel att för framtiden upprätthålla sina kolonisationsnyskapelser.

Vid utförandet af sitt uppdrag har Ansiedelungskommissionen i allmänhet tillämpat följande grundsatser. Till en början söker man så ordna kolonisationen, att man får sammanhängande tyska språköar, icke allenast spridda tyska gårdar. De af kommissionen inköpta godsens skötas tills vidare af kommissionens tjenstemän och förberedas af dessa till sin framtida uppgift genom omfattande jordförbättringar, dräneringar, väganläggningar, mossodlingar och dylikt. För en normalkoloni, afsedd att bestå af omkring 35 bönder, beräknas omkring 1,260 hektar, deraf 600 utstyckas och återstoden afsättes såsom samfällighet. I allmänhet söker man göra hemmansdelarne så stora, att de kunna gifva uppehälle åt åbon och hans familj utan anlitan af biförtjenster. Gårdarne utläggas efter en plan, som i allmänhet utgör ett mellanting mellan by- och gårdssystemet. Rörande spekulanternas personliga och ekonomiska förhållanden gör sig kommissionen noga underrättad. Särskildt anser man det fördelaktigt, om köparen är i besittning af något kapital, 250 — 350 mark pr hektar. Under första året erhåller kolonisten hvarje månad 75 kg. råg och 200 kg. potatis och äfven åtskilligt annat understöd lemnas honom för ett hjälpa honom att öfvervinna de första svårigheterna. Erforderliga byggnader måste i de flesta fall köparen själf uppföra, men han erhåller i denna händelse viss tids frihet från räntans erläggande. Räntan sättes i allmänhet till omkring 3 % af hvad nybygget kostat staten, men kan dock bestämmas till lägre belopp, om inköpspriset varit oskäligt dyrt eller andra särskilda förhållanden föreligga. Beträffande räntan förbehålles att $\frac{1}{10}$ deraf icke får aflösas utan båda parternas medgifvande. Öfriga $\frac{9}{10}$ får egaren när som helst efter 6 månaders uppsägning betala i behagliga poster, dock aldrig mindre belopp åt gången än som motsvarar $\frac{1}{10}$ af räntan. För sin del afsäger sig staten uppsägningsrätten för de närmaste 50 åren. Nybyggaren är förpligtad att brandförsäkra byggnader och inventarier samt försäkra grödan mot hagelskada. Utan tillstånd får han icke stycka egendomen eller föryttra den i sin helhet eller delvis. Vidare föreskrifves, att egaren skall vara skyldig att själf bo på gården och sköta densamma, såvida han icke erhåller tillstånd att anställa förvaltare eller arrendator, äfvensom att egaren skall hålla byggnader och inventarier i godt stånd. Handlar egaren i strid mot dessa bestämmelser, har staten rätt att återköpa egendomen.

Hur har nu detta system verkat?

Härvid bör till en början anmärkas de stora svårigheter Ansiedelungskommissionen haft att kämpa med:

1. Det politiska ändamålet gör att företrädesvis polska gods (i allmänhet mindre väl häfdade) måste köpas samt nybyggare skaffas från aflägsna rent tyska trakter.

2. Vid de stora godsens styckning måste de särskilda delarne förses med lämpliga åbyggnader och den dåliga häfden upphjelpas genom dyrbara jordförbättringsarbeten.

3. Ansiedelungskommissionens verksamhet motarbetades af särskildt bildade polska sällskap, hvilka koloniserade efter liknande system men i polskt nationellt syfte.

Kommissionen har emellertid skridit till verket med stor drift och på ett oväntadt lyckligt patriarkaliskt sätt, och om ock totalresultatet i politiskt afseende icke blifvit så stort man önskat, torde dock kolonisationen såsom sådan kunna anses lyckad. Under tiden till och med utgången af 1901 hafva *inköpts* 268 gods och 344 bondgårdar för en kostnad af omkring 114 millioner mark. Distrikt förekomma der ända till 30 % af jorden undergått ifrågavarande förvandlingsprocess, så att verkliga tyska språköar uppstått.

Af den sålunda inköpta jorden har gårdar tilldelats 4,695 nybyggarefamiljer om tillsammans omkr. 33,000 personer. Jordförbättringar hafva utförts till värde af omkr. 8 millioner. Omkr. 3,700 gårdar hafva försetts med nybyggnader. Offentliga byggnader hafva uppförts för ett belopp af flera millioner mark. Derjemte har kommissionen inrättat ett stort antal spar- och länkekassor, inköps- och försäljningsföreningar, mejeriföreningar, dikesföreningar, hästafvelsföreningar o. s. v. samt skolor, folkbibliotek, allmännyttiga föreningar och välgörenhetsanstalter.

Den nya form för jordbesittning, som man tillskapat genom räntegodsinstitutionen, tillvann sig snart sådant förtroende, att man fann sig uppfordrad att göra densamma tillåten för hela statsområdet. Detta skedde genom *Lagen angående räntegods den 27 juni 1890*. Enligt denna lag är det icke såsom i ofvannämnda 1886 års författning uppdraget åt någon offentlig myndighet att gå i författning om bildandet af räntegodskolonier. 1890 års lag öfverlemnar denna sak åt den enskilda företagsamheten, utgående från den förhoppningen, att de för intressenterna ömsesidiga fördelarne af räntegodsinstitutionen skola befordra lusten att på privat väg särskildt i bondefattiga trakter skaffa en talrikare befolkning af mindre jordbrukare. Detta hindrar naturligen icke att jemväl staten sjelf begagnar sig af nämnda institution, när den på några sina domäner vill utöfva kolonisationsverksamhet.

Man kom emellertid snart underfund med, att det knappast var möjligt för privatpersoner att i någon större utsträckning bilda räntegods utan att staten vid transaktionen trädde hjälpende och förmedlande emellan. 1890 års lag kompletterades därför med *Lagen angående befrämjande af räntegods inrättande den 7 juli 1891*.

Denna lag afser att uppmuntra till bildande af räntegods dels derigenom att biträde med afseende på de för ändamålet nödvändiga åtgärder lemnas af offentlig myndighet, dels och hufvudsakligast genom att staten öfvertager den ränteberättigades

räntefordran och i stället till denne utbetalar nämnda fordrans kapitalvärde. För säljaren är det nemligen i de flesta fall angenämare att på detta sätt genast kunna erhålla fri förfoganderätt öfver den sålda gårdens hela ekonomiska valuta. Denna statens mellankomst är dock beroende af två villkor: att de räntegods, som bildas, hafva medelstort eller ringare omfång — detta naturligtvis emedan det är mindre jordbruks uppkomst, som man genom lagen vill främja — och att räntans aflöslighet icke gjorts beroende af båda parternas bifall.

Den som vill påkalla denna statens mellankomst eger i första hand att vända sig till en *generalkommission*. Denna undersöker då, om förhållandena äro sådana att staten bör skänka sin medverkan. Finner kommissionen, att den ifrågasatta jorden icke lämpar sig för kolonisation eller att koloniseringsplanen är olämplig o. s. v. kan den vägra sin medverkan. Särskildt söker man förekomma, att försäljningssummorna sättas oskäligen höga. Genom den makt kommissionen, sålunda har att utestänga sökanden från förmånen af statens ekonomiska förmedling, tillförsäkras den ett nyttigt inflytande vid transaktionen och den kan på ett patriarkaliskt sätt genom råd och jemkningsförslag drifva det derhän, att det räntegods, som bildas, verkligen blir af den beskaffenhet, att det kan utgöra ett lämpligt underlag för en nybyggares existens.

Finner komitén att räntegodsets bildande bör från det allmännas sida befordras, eger säljaren vända sig till en af de s. k. *räntebankerna*. Denna öfvertager då säljarens räntefordran hos köparen och betalar i stället till säljaren ett belopp motsvarande 27 gånger den öfverenskomna räntan. Beloppet erlägges i obligationer löpande med $3\frac{1}{2}$ procents ränta eller, om detta ej kan ske, med penningar. Räntegodsets förvärfvare betalar sedermera till banken årligen 4 procent af aflösningssumman och amorterar dermed sin skuld på $60\frac{1}{2}$ år. Aflösningen eger i allmänhet rum endast med afseende på den del af räntan hvars aflöslighet icke är gjord beroende af båda parternas bifall, men på särskild begäran af den ränteberättigade kan äfven den återstående delen af räntan öfvertagas af räntebanken.

Räntebanken lemnar också till räntegodsets köpare s. k. byggnadslån, afsedda för uppförande af nödiga bostads- och ekonomihus samt gårdens första ordnande. Äfven dessa lån amorteras genom erläggandet af en årlig ränta och äro från bankens sida ouppsägbara. De förfalla dock till betalning, om gäldenären icke fullgör sina förbindelser eller råkar i konkurs.

Så länge en räntebanksränta hvilar å fastigheten, får densamma icke utan generalkommissionens tillstånd brukas annat än såsom själfständig gård och ej heller får utan dylikt medgifvande gården styckas eller afsöndring derifrån ega rum. Öfvertager banken äfven den del af räntan, som icke kan aflösas utan båda parternas bifall, inträder banken i säljarens alla rättigheter mot köparen.

Enligt denna lag hade Generalkommissionen under tiden till och med utgången af år 1900 förmedlat bildandet af 8,797 räntegods. En vigtig tilläggsbestämmelse i syfte att trygga nybyggenas framtid såsom verkliga bondehemman infördes genom

Lagen angående "Anerben"-rätt i fråga om räntegods och nybyggen (Ansiedelungsgütern) den 8 juni 1896. Denna lag underkastar alla nybyggen och af staten upplåtna räntegods äfvensom räntegods, som på grund af 1891 års lag blifvit räntepflichtiga, s. k. Anerbenrätt.

Anerbenrätt innebär, att den jord, som är underkastad dylik, skall vid egarens död odelad tillfalla en af arfvingarne. På många orter, der de särskilda gårdarne icke kunna tåla delning, har det visat sig, att allmogen, äfven under en arfsordning, som principiellt föreskrifver fastighets uppdelning mellan arfvingarne, sträfvat att genom öfverlåtelser under lifstiden, testamentariska bestämmelser eller öfverenskommelser vid arfskiften förekomma gårdarnes sönderstyckning. Anerbenrätten ger nu ett lagligt erkännande åt riktigheten af denna tankegång samt underlättar proceduren och förekommer genom de grundsatser den uttalar alla familjestridigheter, som vid de rent privata anordningarne i samma syfte icke pläga uteblifva. Institutet är gammalt men det var i äldre tider förknippadt äfven med andra inskränkningar i förfoganderätten öfver jorden. Det befanns därför otidsenligt under den tidsålder, som mobiliserade jorden, och bortsköljdes på de flesta ställen af då rådande strömningar i tänkesätten. Det är emellertid betecknande nog såsom ett bevis bland många andra på de förändrade, i viss mån reaktionära åskådningar, som på senare tider trängt sig fram på jordlagstiftningens område, att man under förra seklets sista tredjedel litet hvarstades i de tyska länderna äfvensom i Österrike åter upptagit ifrågavarande institut om ock i betydligt modifierad form.

Då motivet härför öfverallt varit omsorgen om bondeståndets bevarande, torde i detta sammanhang något utförligare böra redogöras för grunddragen af ifrågavarande rättsinstitut.

Anerbenrätten skiljer sig från fideikomissrätten hufvudsakligen deri:

1:o att den icke hindrar egendomens innehafvare från att genom aftal eller testamente förfoga öfver fastigheten.

2:o att den icke — åtminstone icke i princip — ger den arfvinge, som öfvertager egendomen, någon väsentlig fördel framför de öfriga arfvingarne, ty dessa måste utlösas. Detta hindrar naturligen icke, att man emellanåt låter den risk och det besvär den utlösande arfvingen underkastar sig genom öfvertagandet motsvaras af någon liten fördel för honom vid det rent aritmetiska uppdelandet af fastighetsvärdet.

Emellertid är anerbenrätten konstruerad på ganska olika sätt i de olika länderna, hvilket är helt naturligt, då densamma måste taga mycken hänsyn till åskådningssätt och sedvänjor hos befolkningen i de skilda länderna eller landsdelarne. Två hufvudsystem kunna emellertid urskiljas. Det ena af dessa system låter anerbenrätt inträda alltid, då arflåtaren icke genom testamente förfogat öfver egendomen, (*direkt intestatanerbenrätt*). Det andra systemet förutsätter deremot för anerbenrätts inträdande en direkt viljeyttring af egaren, vanligen egendomens införande i en offentlig längd s. k. Höferolle (*indirekt eller fakultativ anerbenrätt*). Sistnämnda system

innebär juridiskt sedt endast en förenklad form för testamente. Det har den fördelen framför det förra systemet, att lagen ej behöfver syssla med det svåra problemet att bestämma, hvilka gårdar den skall vara tillämplig på. Men å andra sidan är det naturligtvis mycket mindre verksamt till förekommande af familjetvister än den direkta intestatanerbenrätten.

I Preussen användes ursprungligen systemet med Höferolle. Ofvannämnde 1896 års lag uppräknar deremot såsom nämndt vissa kategorier gods, hvilka alltid skola vara underkastade anerbenrätt. Men 1896 års lag går vida längre och bestämmer för vissa af dessa fastigheter ytterligare inskränkningar. Så stadgas, beträffande de anerbengods, som bildats efter det lagen trädt i kraft (den 1 oktober 1896) att egaren hvarken genom förfoganden *inter vivos* eller genom testamente utan generalkommissionens tillstånd får dela godset eller afsöndra stycken deraf och vidare att, om egaren genom förfogande af förstnämnda beskaffenhet öfverlåter gården i sin helhet till annan än vissa närmare anhöriga, tillstånd till öfverlåtelsen måste inhemtas af generalkommissionen, som dock ej får vägra sitt medgifvande i annat fall än att omständigheter föreligga, hvilka göra det antagligt, att godsets sjelfständighet såsom jordbruk kommer att upphävas genom dess förening med en större egendom.

Beträffande den privata kolonisationen genom bildandet af räntegods synes man emellertid på senare åren hafva gjort den erfarenheten, att det understöd staten lemnar ofta missbrukas i spekulationssyfte; och i de forna polska provinserna har staten nödgats bevittna hur polske jordegare och föreningar genom upplåtandet af räntegods till polska jordbrukare söka motverka statens tyska kolonisationsverksamhet.

Man har därför funnit nödigt att ställa kolonisationen under starkare statskontroll. Genom *Lagen angående grundandet af nybyggen i provinserna Ostpreussen, Westpreussen, Brandenburg, Pommern, Posen, Schlesien, Sachsen och Westfalen den 10 augusti 1904* göres därför rätten att anlägga nybyggen i regel beroende af ett af offentlig myndighet dertill meddeladt tillstånd, hvilket tillstånd skall vägras i vissa af lagen angifna fall, der något allmänt intresse genom anläggningen kränkes eller icke behörigen tillgodoses. Särskildt skall i Westpreussen och Posen tillstånd till nybyggesanläggning icke medgifvas, förrän regeringspresidenten förklarar, att anläggningen icke står i strid med syftet af 1886 års lagstiftning.

Öfriga
länder.

Latifundier förekomma nog äfven i åtskilliga andra länder såsom *Österrike-Ungern* och *Förenta staterna* m. fl., men några större sociala olägenheter synas deraf icke hafva framträdt. Hvad särskildt det sistnämnda landet beträffar, hafva de stora godsen väl der i allmänhet bildats mera på kronans än på ett förut befintligt bondestånds bekostnad, och den stadiga tillgången på nytt land att kolonisera, har haft till följd att den verkliga jordbrukslystne arbetaren sällan behöft sakna mark för odling.

I vårt grannland *Finland* har i skogstrakterna uppkomsten af stora bolags-egendomar försiggått på i hufvudsak samma sätt som i norra Sverige. En komité

är tillsatt för att söka utfinna lämpliga åtgärder häremot, men denna komités arbeten synas ännu icke vara afslutade.

Öfverallt i världen har förresten visat sig, att jordfördelningen ytterst lätt påverkas af allmänna ekonomiska förhållanden. Så t. ex. hafva i Frankrikes vindistrikt phylloxerans härjningar ledt till de små vingårdarnes sammansläende till större gods. Småjordbrukarne hafva nemligen icke varit tillräckligt kapitalstarka för att åter sätta vingårdarne i stånd och afvakta den tid, som måste åtgå, innan desamma kunna bringas upp till sin gamla afkastningsförmåga. I motsatt riktning visade sig den för ej så länge sedan inträffade sockerkrisen medföra, att de stora egendomarne i de delar af Frankrike, der hvitbetsodling i större skala bedrefs, började styckas till mindre jordbruk. Liknande förhållanden framträda litet hvarstades, och öfverallt har man också kommit till insigt om, att det är statens pligt att med största uppmärksamhet följa företeelserna på jordfördelningens område för att i tid förekomma de sociala vådor, som kunna blifva en följd af allt för stora rubbningar deri.

Hufvudkällor för den föregående framställningen äro:

- Buchenberger*: Agrarwesen und Agrarpolitik. 1892.
Flour de Saint-Genis: La propriété rurale en France. 1902.
Fottrell: The Irish Land Act, 1903, explained. 1904.
Fuchs: Der Untergang des Bauernstandes und das Aufkommen der Gutsherrschaften. 1888.
Hansen: Die drei Bevölkerungsstufen. 1889.
Hildebrand: Die sociale Frage der Vertheilung des Grundeigenthums im klassischen Alterthum. (I Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. 1869.)
Kahl: Amortisationsgesetze. I Handwörterbuch der Staatswissenschaften.
Knapp: Die Bauern-Befreiung und der Ursprung der Landarbeiter in den älteren Theilen Preussens. 1887.
de Laveley: De la propriété et de ses formes primitives 4:o uppl. 1895.
Lefevre: Agrarian Tenures. 1893.
Levy: Der Untergang kleinbäuerlichen Betriebe in England. (I Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik 1903.)
Meitzen und Grossman: Der Boden und die landwirthschaftlichen Verhältnisse des Preussischen Staates. 1901.
Roscher: Nationalökonomik des Ackerbaues und der verwandten Urproduktionen. 13:e uppl. 1903.
Sering: Die innere Kolonisation im östlichen Deutschland. 1893.
Sombart: Die Fehler im Parzellirungsverfahren der preuss. Staatsdomänen. 1876.
Stillich: Die englische Agrarkrisis, ihre Ausdehnung, Ursachen und Heilmittel. 1899.
Wallace: Land Nationalisation, its necessity and its aims.
Wittschier: Das staatliche Besiedelungswesen in den preussischen Ostprovinzen. 1901.

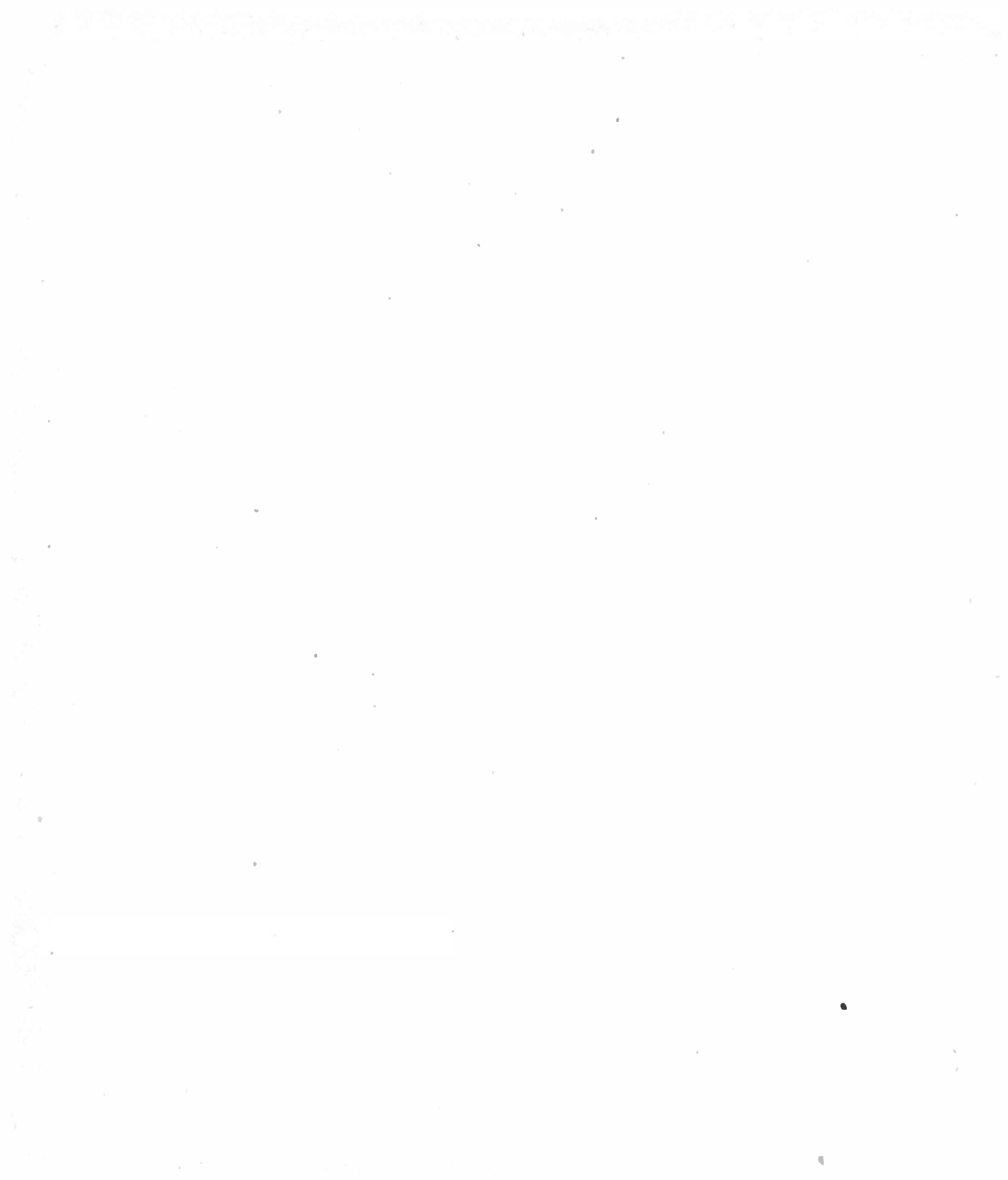
BIL. 3.

OM ALLMÄNNINGAR OCH ALLMÄNNINGSFONDER I KOPPARBERGS,
GEFLEBORGS, VESTERBOTTENS OCH NORRBOTTENS LÄN.

REDOGÖRELSE UTARBETAD

AF

A. HAMILTON

I. Kopparbergs län.

A) Venjans socken.

Sedan största delen af Venjans socknemän genom i deras hemman intecknade kontrakt för en tid af 50 år, räknad från det storskiftet inom socknen blefve fastställt, upplåtit afverkningsrätten till all den hemmanen vid skiftet tillfallande skog, som under nämnda tid uppnådde vissa angifna dimensioner, hvarjemte öfrige socknemän anmälts ämna på enahanda sätt förordna om sina skogslotter, samt socknemännen förklarar sig villiga att, såvida de träffade aftalen finge bestå orubbade, af köpeskillingarna afsätta vissa procent till bildande af en enskild besparingskassa under länsstyrelsens förvaltning, har Kungl. Maj:t genom *nådigt bref den 9 november 1861* tillåtit, att hela skogsmarken inom socknen finge på dervarande hemman och lägenheter fördelas under villkor: *att* behörig tillsyn, dervid jägeribetjeningen hade att biträda, hölles deröfver att, vid afverkningen och afhemtningen af de uti köpeafhandlingarna betingade timmerträd, de aftalade villkoren iakttoges; *att* någon vidsträcktare afverkningsrätt, utöfver hvad redan blifvit öfverenskommet, icke finge af socknemännen upplåtas; *samt att* en tredjedel af köpeskillingen skulle af socknemännen afsättas till en för socknen gemensam *besparingsfond* under länsstyrelsens vård och kontroll, i enlighet med de bestämmelser, som, efter det socknemännen derom blifvit hörda och Konungens befallningshafvande med förslag i ämnet inkommit, Kungl. Maj:t kunde pröfva lämpligt att till framtida efterrättelse fastställa; och borde endast årliga räntan af fonden användas för gemensamt behof. Derjemte anbefalldes Konungens befallningshafvande att före utgången af de femtio åren afgifva förslag å de åtgärder, som med afseende å den då inträdande förändringen i dispositionsrätten öfver skogsmarken kunde finnas nödiga att vidtaga, i ändamål att åt socknemännen fortfarande bereda gemensam fördel af skogarnas afkastning.

Genom *nådigt bref den 3 mars 1871* fastställde Kungl. Maj:t följande *bestämmelser om förvaltningen och användandet af Venjans sockens besparingsfond*:

Af behållningen af de genom skogsafverkningsupplåtelsearna influtna medlen, utgörande (den 30 juni 1870) 102,400 kronor, skulle afsättas:

till <i>en folkskolefond</i> , med ändamål att användas till folkskoleväsendets utveckling och ordnande	10,000	kronor;
till <i>en odlingsfond</i> , med ändamål att användas till förbättring och utveckling af jordbruket, företrädesvis genom bekostandet af större utdikningar till frostländighetens minskande	20,000	„ ;
till <i>en undsättningsfond</i> , med ändamål att användas till att lindra verkningarna af missväxter	20,000	„ ;
till <i>en allmän fond</i> , med ändamål att användas till jordegarnes gemensamma behof och nytta (äfvén till skatter och onera), till förvaltningskostnader för samtliga fonderna, till ersättning åt jägeribetjeningen för uppsigt öfver skogarna, omkring	52,000	„ .

Respektive fonder ökas genom afsättning af $\frac{1}{6}$ af deras årliga afkastning. Kapitalet får ej bland socknemännen utdelas.

Egare eller innehafvare af jord inom socknen hafva del i fonden efter skatt.

Landtränkmästaren är kassör och räkenskapsförare samt åtnjuter ersättning derför med vissa procent af ränteafkomsten, enligt öfverenskommelse med socknemännen eller efter Konungens befallningshafvandes bepröfvande.

Räkenskaperna granskas af två utaf socknemännen utsedda revisorer. Af socknemännen å kommunalstämma godkända anmärkningar emot räkenskaperna pröfvas af Konungens befallningshafvande, som förordnar om rättelse eller hänvisar till talans utförande.

Konungens befallningshafvande beslutar om afkastningens användning efter förslag af kommunal- och kyrkostämma.

Fondens behållning uppgick vid 1900 års slut till 228,764 kronor 46 öre.

Genom *särskilda nådiga bref den 5 juni 1874 och den 18 augusti 1882* har Kungl. Maj:t medgifvit rätt till ytterligare afverkningsupplåtelse (skadade och mindre växtliga träd) å Venjans sockens skogar, under förbehåll att, i enlighet med stadgandet i brefvet den 9 november 1861, en tredjedel af köpeskillingen afsattes till Venjans sockens beparingsfond.

Vidare har Kungl. Maj:t genom *nådigt bref den 8 februdri 1884* medgifvit Venjans socknemän rätt att efter utsyning å socknens skogar till laggved afverka timmer af mindre dimensioner än som blifvit genom den 50-åriga afverkningsrätten försålda.

På framställning af Venjans socknemän har Kungl. Maj:t sedermera genom *nådigt bref den 8 juni 1894* förklarat att, derest från skifteslag inom socknen en tredjedel af skifteslagets hela afrösningsjord efter uppskattning aflemnades lagligen utbruten till en under allmän vård ställd och i ett sammanhang belägen *besparingsskog*, jordegarna inom sådant skifteslag skulle ega att, såvidt annans rätt derigenom icke förnärmades och derest icke annorlunda vore eller blefve bestämdt, fritt förfoga öfver återstående två tredjedelar af afrösningsjorden med derå växande skog. Behållna af-

kastningen af sålunda tillkommen besparingsskog skulle, intill dess annorlunda kunde varda förordnad, användas på samma sätt som räntan af socknens besparingsfond. Derjemte anbefalldes Konungens befallningshafvande att, om sådan besparingsskog bildades, efter vederbörandes hörande underställa Kungl. Maj:ts pröfning förslag till reglemente för besparingsskogens vård och förvaltning.

Genom utbrytning, enligt Konungens befallningshafvandes förordnande den 1 maj 1862, från *Kjetibo bys och Landbobyns* skifteslag har en *besparingsskog* bildats, innehållande 4,475,75 har, men reglemente för skogens vård och förvaltning är ännu icke fastställt. På grund af Konungens befallningshafvandes nämnda förordnande har jemväl utbrytning af $\frac{1}{3}$ af Gäfvunda och Finngrufva byars samt Johannisholms bruks skogsmark, hvar för sig, skett.

B) Svärdsjö och Envikens socknar.

Genom nådigt bref den 9 november 1861 har Kungl. Maj:t *dels* medgifvit, att all inom Svärdsjö socken, som då var med Envikens socken förenad till ett pastorat, befintlig, dittills samfällig skogsmark finge tilldelas socknen utan tillökningsskatt, *dels ock*, emot socknemännens enhälligt uttalade önskan, förordnat, att två invid sjöarna Balungen och Storsjön belägna skogstrakter, omkring 17,000 tunnland, skulle såsom *häradsallmänningar*, derå vederbörande krono- och jägeribetjening egde hålla till-syn och vård, på sätt angående sådana allmänningar funnes eller framdeles kunde blifva stadgadt, för socknens gemensamma räkning afsättas och utbrytas, under iakttagande, bland annat, att Konungens befallningshafvande borde tillse, huruvida och under hvilka villkor, med iakttagande af nödiga kontroller i afseende på skogens fredande, de å allmänningarna befintliga beteslägenheter kunde till nyttjande upplåtas.

Den 18 juli 1870 fastställde Konungens befallningshafvande "*reglemente för Svärdsjö och Envikens socknars häradsallmänningar*", hvilket reglemente af Kungl. Maj:t den 19 juli 1872 gillades och den 12 juli 1884 blifvit i visst afseende ändradt. Reglementet innehåller hufvudsakligen följande:

Allmänningarna ställas under vård och förvaltning af en allmänningsstyrelse, som utses af sockneombud medelst omröstning efter socknarnas oförmedlade hemmantal. I styrelsen får icke någon inväjas, som icke är delegare i allmänningarna eller besitter jord såsom arrendator eller boställshafvare.

Styrelsen vårdar och förvaltar allmänningarna enligt lag samt af skogsstyrelsen (nu: domänstyrelsen) fastställda hushållningsplaner och "vederbörandes" resolutioner.

Utsyning å allmänningarna får icke beviljas enskilda jordegare, utan skall afverkningsrätt till skogen, sedan nödigt virke till broar och andra för häradet gemensamma byggnader undantagits, försäljas å offentlig auktion inför allmänningsstyrelsen. Afhemtningen af virket sker under tillsyn af skogvaktare eller uppsyningsmän.

Den behållna afkastningen af allmänningarna, efter afdrag af utstämplings- och försäljningskostnader samt kostnader för tillsyn vid afverkning, lägges till *socknarnas allmänningars räntebärande fond* ("häradsallmänningsfond"), hvilken ej får minskas.

Årliga räntan af denna fond användes:

- 1) till godtgörande af allmänningarnas förvaltnings- och öfriga kostnader;
- 2) till gäldande af krono- eller kommunalutskylder för socknarnas jordbruksfastigheter;
- 3) sedan fonden nått den storlek, att årliga räntan deraf räcker till gäldande af samtliga å jordbruksfastigheterna belöpande krono- och kommunalutskylder för året, skola delegarne besluta, huruvida fondens kapital skall ytterligare ökas eller huru allmänningarnas afkastning eljest skall användas.

Allmänningsstyrelsen förvaltar, under ansvar som för kronouppbördsmän, allmänningsfonden jemte inflytande medel, men redovisar årligen för Konungens befallningshafvande. Styrelsens aflöning är bestämd i reglementet.

Bevakningspersonalen utgöres af två skogvaktare samt vid behof af uppsyningsmän, som af allmänningsstyrelsen utses och hvilka senares aflöning bestämmes af styrelsen. För skogvaktarne är deremot aflöningen bestämd i reglementet, men styrelsen utfärdar instruktioner för dem. I öfrigt gälla samma föreskrifter som för kronojägare. Jägmästaren i reviret verkställer årligen kontrollbesök å allmänningarna.

Delegarne utse två revisorer för granskning af styrelsens förvaltning samt besluta om decharge för styrelsen.

Af delegarne beslutad ändring i reglementet skall underställas Konungens befallningshafvande.

Såsom af ofvanstående framgår, förvaltas dessa allmänningar såsom vanliga häradsallmänningar.

Svärdsjö sockens allmänning innehåller 6,091,29 har,

Envikens " " " 2,518,09 har.

Behållningen af socknarnas allmänningsfond uppgick vid 1900 års slut till 752,450 kronor 98 öre.

C) Lima och Transtrands socknar.

Genom *nådigt bref* den 8 april 1870 har Kungl. Maj:t förordnat, att af den samtliga besutenheter inom Lima och Transtrands socknar tillkommande skogsmark (= 300 tunnland pr besutenhet) en tredjedel skulle för socknens räkning afsättas såsom *samfällighetsmark*, å hvilken afverkningsrätten finge, sedan nödigt antal träd för återväxtens befordrande blifvit undantaget, på vissa villkor upplåtas och hvars afkomst skulle, i enlighet med hvad socknemännen och Konungens befallningshafvande hemställt, af Konungens befallningshafvande förvaltas för att användas vid missväxter eller eljest påträngande nöd efter kommunalmyndigheternas beslut och Konungens befallningshafvandes pröfning.

Enär afverkningsrätten till de sålunda bildade allmänningarna blifvit på 50 år upplåten, har något reglemente för vården af dem ännu icke fastställts.

Lima sockens allmänning innehåller 47,714,06 har,

Transtrands „ „ „ 24,861,08 har.

„*Reglemente för vården och förvaltningen af Lima och Transtrands socknars skogsmedelsfond*“ fastställdes den 28 mars 1873. Men sedan Kungl. Maj:t genom *nådigt bref* den 17 september 1886 fastställt nya hufvudgrunder för fondens förvaltning, har Konungens befallningshafvande den 15 januari 1887 fastställt nytt reglemente för fonden, hvilket hufvudsakligen innehåller följande:

Fonden har tillkommit genom upplåtelse på offentlig auktion den 16 mars 1872 af 50-årig afverkningsrätt till virke af vissa dimensioner å socknarnas allmänningar.

Grunden för delaktighet i fonden är det reducerade hemmantalet. Å den andel af fonden, som vid afverkningsrättens upplåtelse belöpte på socknarnas kyrkoherdeboställen, uppbära boställshafvarna årliga räntan med skyldighet att använda hälften deraf till boställets förbättring och utvidgning samt att utgöra å bostället belöpande onera och besvär.

Fondens kapital (2,586,000 kronor) får ej förminskas och förblifver under gemensam förvaltning.

Konungens befallningshafvande beslutar i enlighet med reglementet och efter förslag af kommunal- och kyrkostämma om användningen af fondens årliga afkomst.

Fondens afkastning användes:

1) i främsta rummet till gäldande af kostnaderna för allmänningarnas bevakning och åtgärder för befrämjande af skogens återväxt enligt lämplig hushållningsplan;

2) till bildande af fonder till befolkningens understöd vid inträffande missväxter. Till dessa fonder afsätts årligen för Lima 10,000 kronor och för Transtrand 7,500 kronor, intill dess fonderna uppnått resp. 100,000 och 75,000 kronor. I mån af anlitage skola dessa fonder genom årliga afsättningar återbringas till de bestämda kapitalbeloppen. Konungens befallningshafvande pröfvar behovet af begärdt understöd;

3) till bildande af lånefonder till jordbrukarnas understöd och odlingars befrämjande. Till dessa fonder afsätts årligen för Lima 4,000 kronor och för Transtrand 3,000 kronor, intill dess de under 2) omförmälda fonder nått maximibeloppen, men sedermera resp. 10,000 och 7,500 kronor.

Jemlikt nådigt bref den 30 mars 1894 skola vidare afsättningar till dessa fonder ej ske; och hafva fonderna för andra ändamål disponerats (se nedan);

4) till godtgörande af å jordbruksfastigheterna belöpande ränta, kronotionde, fastighetsbevollning, landstingsskatt samt bidrag till presterskapets aflöning och till skjutsentreprenaderna;

5) dernäst *dels* såsom bidrag till öfriga jordbruksfastigheterna åliggande onera (rotering, väglagning m. m.), *dels ock* till ändamål, som för kommunerna i allmänhet äro nödiga eller gagneliga (läkarvård, fattigvård, folkundervisning, jordbrukets förbättring genom utdikning eller annorledes, boskapsskötselns utveckling, anläggning af nya eller förbättring af gamla vägar m. m.).

Afkastningen får dock ej användas för sådant kommunalt ändamål, för hvilket kommunernas medlemmar enligt lag äro underkastade uttaxering, med mindre än att hela utskyldsbeloppet för samma ändamål — och sålunda jemväl den del deraf, som belöper på icke jordegande medlemmar af kommunen — gäldas af fondens afkastning. (Denna bestämmelse infördes genom reglementet den 15 januari 1887.)

Fondens tillgångar förvaltas under Konungens befallningshafvandes inseende af en styrelse, bestående af en utaf Konungens befallningshafvande utsedd ordförande och två af delegarne å kommunalstämma valda ledamöter. Styrelsens och af densamma antagna biträdens aflöning är i reglementet bestämd och utgår af räntemedlen.

Förslag till sådan användning af fondens afkastning, som afses under 4) och 5) här ofvan, framlägges af kommunalnämnd för kommunal- och kyrkostämma, hvar efter stämmans protokoll insändes till Konungens befallningshafvande. Endast röstberättigade egare eller innehafvare af jord få deltaga i öfverläggning och beslut härom. Äfven enskild delegare får väcka förslag om afkastningens användning.

För placering af fondens kapital erfordras, att Konungens befallningshafvande och styrelsen äro eniga.

Räkenskaperna granskas af tre revisorer, af hvilka Konungens befallningshafvande utser en och hvardera socknens kommunalstämma en. Af kommunalstämma godkända anmärkningar mot förvaltningen underställas Konungens befallningshafvande, som förordnar om rättelse eller hänvisar till talans utförande.

Förslag till ändringar af reglementet väckas vid kommunalstämma eller framställas af Konungens befallningshafvande, styrelsen eller revisorerna samt pröfvas af Kungl. Maj:t.

Behållningen af socknarnas skogsmedelsfond uppgick vid 1900 års slut till 2,586,000 kronor.

Lima socknemän anhöllo (1888) hos Kungl. Maj:t att antingen till inköp för gemensam räkning af sådan jord inom socknen, hvilkens egare till följd af skuld eller annan tvingande omständighet vore nödsakad att sälja, eller ock till beviljande af amorteringslån mot första inteckning eller annan fullt betryggande säkerhet åt jord-egare, som befunno sig i nyssnämnda belägenhet, af Lima och Transtrands socknars skogsmedelsfonds disponibla tillgångar erhålla ett lån å 20,000 kronor att amorteras under 7 år genom medel tagna ur skogsmedelsfondens räntaafkastning. Såsom skäl för ansökningen anfördes, att i följd af iråkad skuldsättning en del socknemän måste sälja sin jord till underpris åt de stora sågverksbolagen, hvilka med dessa köp endast afsåge att komma i besittning af skogen och fördenskull icke egnade tillbörlig omvårdnad åt jordens skötsel.

Genom *nådigt bref den 28 juli 1888* förklarade Kungl. Maj:t det för förvaltningen af skogsmedelsfonden gällande reglemente icke utgöra hinder för Lima kommun att från fondens disponibla tillgångar få uppbära ett belopp af 20,000 kronor för att, efter vederbörande kommunalmyndighets eller särskilda af kommunen utsedda förtroendemens bepröfvande, användas till understöd medelst lån mot inteckning åt sådana jordegare inom Lima socken, hvilka deraf vore i synnerligt behof. Af beloppet skulle dock $\frac{1}{7}$ -del årligen godtgöras skogsmedelsfondens kapitalräkning genom innehållande af motsvarande del af den Lima socken tillkommande andel i årliga räntevinsten; och skulle Transtrands socknemän hållas skadeslösa ur Lima socknemäns andel i räntevinsten.

Transtrands socknemän beslöto å kommunalstämma (1888) att inköpa en viss socknen hembjuden fast egendom i Röens skifteslag för 2,785 kronor 26 öre, dock med villkor att Konungens befallningshafvande lemnade socknemännen tillstånd att för köpesummans gäldande få anlita socknens skogsmedelsfonds räntemedel.

Sedan besvär öfver detta beslut anförts hos Konungens befallningshafvande, dervid bland annat framhölls, att det icke vore medgifvet att använda afkomsten af

skogsmedelsfonden på ifrågavarande sätt, resolverade Konungens befallningshafvande att, *enär* Kungl. Maj:t, genom att i nådigt bref den 26 mars 1887 tillåta Särna socknemän att af Särna skogsmedelsfonds tillgångar använda visst belopp till inköp af fastigheter för fondens räkning, redan godkänt den grundsats, att kommun egde för gemensam räkning inköpa fastigheter, *samt* Transtrands socknemän alltså lagligen egt att uti förevarande ärende besluta, *och* klandrade beslutet desto mindre kunde anses öfverskrida deras befogenhet, hvilka detsamma fattat, som beslutet icke afsåge att förminska skogsmedelsfondens kapitaltillgång utan att allenast använda en del af fondens räntemedel, öfver hvilka socknemännen inom de af det för fonden gällande reglemente bestämda gränser egde att för ändamål, som för kommunen i allmänhet vore nödiga och gagneliga, förfoga, *samt* klagandena icke heller visat, att beslutet kränkte deras enskilda rätt, Konungens befallningshafvande funne besvären icke förtjena afseende.

Besvär häröfver anfördes hos Kungl. Maj:t, som dock genom nådig resolution den 19 oktober 1888 icke fann skäl att göra ändring i Konungens befallningshafvandes utslag.

I enlighet med Lima sockens kommunalstämmas beslut (1892) anhöll stämmans ordförande hos Konungens befallningshafvande om ett anslag af 8,000 kronor ur socknens låne- och odlingsfond för inköp af jordbruksfastigheter för socknens räkning.

Konungens befallningshafvande biföll ansökningen den 24 september 1892 på det sätt, att socknemännen medgäfvos rätt att för uppgifna ändamålet ur socknens skogsmedelsfond upptaga ett lån till belopp af 8,000 kronor att, genom innehållande af fondens räntemedel, till fonden återbetalas med 1,000 kronor årligen under 8 år.

På uppdrag af Lima och Transtrands socknemän gjordes (1891) framställning hos Konungens befallningshafvande, att de medel, som jemlikt 8 § i reglementet för skogsmedelsfonden redan afsatts eller framdeles borde afsättas till lånefonders bildande, i stället måtte få användas till inköp för socknarnas räkning af fastigheter, hvilkas egare kommit i sådana omständigheter, att de nödgades sälja sin jord, samt att reglementet därför måtte ändras.

Konungens befallningshafvande underställde ärendet Kungl. Maj:ts pröfning och hemställde, att 8 § i reglementet finge utgå och de till lånefonderna afsatta

medlen användas på sätt om afkastningen af skogsmedelsfondens medel i allmänhet funnes i reglementet stadgadt.

Genom *nådigt bref den 30 mars 1894* förordnade Kungl. Maj:t, med anledning af förevarande framställning, att vidare afsättningar till lånefonderna icke skulle ega rum.

Hos Konungens befallningshafvande anhöll sedermera Lima sockens kommunalstämмоordförande å socknemännens vägnar och i enlighet med kommunalstämmans beslut (1894) om tillstånd att för inköp af jord från personer, som för skuld nödgades sälja sina fastigheter, få såsom lån öfvertaga hela innestående behållningen i socknens låne- och odlingsfond att återbetalas med 1,000 kronor årligen.

Styrelsen för Lima och Transtrands socknars skogsmedelsfond hemställde att, enär det syntes mindre lämpligt att lemna lån ur låne- och odlingsfonden, hvilken på grund af nådiga brefvet den 30 mars 1894 antagligen komme att inom kort användas för andra ändamål, lånet finge utlemnas direkt från skogsmedelsfonden.

Hörda om användningen af behållningen af låne- och odlingsfonden, hemställde Lima och Transtrands socknemän, att behållningen af denna fond finge användas i första rummet till betalning af de lån, socknarna redan erhållit från skogsmedelsfonden i och för inköp af jordbruksfastigheter, Lima socknemän jämväl till understödjande af mejerihandteringen, samt att, hvad derefter af låne- och odlingsfonden återstode, måtte ställas till socknemännens disposition för ytterligare inköp af fastigheter, som hembjödes socknarna.

Styrelsen för skogsmedelsfonden biträdde detta förslag.

Konungens befallningshafvande medgaf den 8 oktober 1894, att behållningen af Lima och Transtrands socknars låne- och odlingsfond, uppgående för Lima socken till 28,000 kronor och för Transtrands socken till 19,750 kronor, finge på det sätt användas, att af hvardera socknens andel betalades socknarnas lån ur skogsmedelsfonden för inköp af jordbruksfastigheter och för Lima socken jemväl till mejerihandterings understöd, hvarefter återstoden finge användas till ytterligare inköp af fastigheter, som till socknarna hembjödes.

D) Orsa socken.

Genom nådigt bref den 19 september 1879 har Kungl. Maj:t medgifvit, att af skogsmarken inom Orsa sockens och Hamra kapellags (i Gefleborgs län) gemensamma afvittringslag hvarje besutenhet finge tilldelas 250 tunnland, dock att af de sålunda uppkommande samfälda skogsanslagen en tredjedel skulle, särskildt för Orsa socken och särskildt för Hamra kapellag, afsättas såsom *besparingsskog* eller allmänning, deraf inkomsten skulle användas till gäldande af jorden åliggande skatter och onera samt af kostnader för fattigvård, folkundervisning m. m. enligt reglemente, som skulle af Konungens befallningshafvande i respektive län pröfvas och fastställas.

Den 24 november 1886 har Konungens befallningshafvande i Kopparbergs län fastställt "*reglemente för vården och förvaltningen af Orsa sockens skogsmedelsfond och besparingsskog*", hvilket den 3 juni 1887 af Kungl. Maj:t, efter anförda besvär, gillats. Detta reglemente innehåller hufvudsakligen följande:

Skogsmedelsfonden bildas af de tillgångar, som uppkomma vid försäljning af afverkningsrätt å socknens besparingsskog. Afverkningsrätt upplåtes i enlighet med af Konungens befallningshafvande efter delegarnas hörande bestämda villkor å offentlig auktion inför Konungens befallningshafvande. Anbud får ej antagas, om det understiger af delegarna före hvarje försäljning bestämdt minimipris. Jordegarna kunna ock under hand upplåta afverkningsrätt under villkor af Konungens befallningshafvandes godkännande. Till gäldande af auktions- och indrifningskostnader och dylikt utgår $\frac{1}{2}$ procent af köpeskillingen, att af Konungens befallningshafvande disponeras.

Grunden för delaktighet i skogsmedelsfonden är det reducerade jordtalet. Dess kapital får ej förminskas.

Konungens befallningshafvande beslutar, efter förslag af jordegarna å kommunal- och kyrkostämma samt i enlighet med reglementet, om användningen af fondens årliga afkastning.

Fondens afkastning användes:

1) i främsta rummet till bestridande af kostnaderna för skogens förvaltning och bevakning, för åtgärder till främjande af skogens återväxt och för fondens förvaltning;

2) dernäst till bildande af en fond till befolkningens understöd vid inträffande missväxter. Till denna fond afsättes årligen $\frac{1}{10}$ af den behållna ränteafkastningen, till dess fonden nått 300,000 kronor. I mån af anlitan skall fonden genom årliga afsättningar återbringas till sitt maximibelopp. Konungens befallningshafvande pröfvar behovet af begärdt understöd;

3) dernäst till godtgörande af å jordbruksfastigheterna belöpande ränta, kronotionde, fastighetsbevillning, landstingsskatt samt bidrag till presterskapets aflöning och skjutsentreprenaderna, rotering, väglagning sommar- och vintertid samt andra dylika onera;

4) dernäst till ändamål, som för kommunen i allmänhet äro nödiga och gagneliga (läkarvård, fattigvård, folkundervisning, jordbrukets förbättring genom utdikning eller annorledes, boskapsskötselns utveckling, polismyndighetens förstärkning, anläggande af nya eller förbättring af gamla vägar m. m.); dock med enahanda inskränkning, som är stadgad för Lima och Transtrands socknar (ang. på kommunens medlemmar enligt lag uttaxeringsbara utgifter);

5) till bildande af en fond för jordbrukets förbättring genom afdikning eller annorledes och för boskapsskötselns utveckling. Fondens maximibelopp och storleken af de årliga afsättningarna till fonden bestämmas af Konungens befallningshafvande efter delegarnas hörande, och användes fonden under de villkor, Konungens befallningshafvande särskildt föreskrifver. I mån af anlitande skall fonden återbringas till maximibeloppet;

6) till bildande af en fond för istandsättande och underhåll på gemensam bekostnad af by- och fäbodevägar äfvensom af enskilda broar. Bildandet af denna fond har gjorts beroende af öfverenskommelse å kommunalstämma om de nämnda arbetenas utförande på gemensam bekostnad. Angående fondens maximibelopp, årliga afsättningarnas storlek och villkoren för dess användande gäller samma som omnämnts under 5).

Skogsmedelsfonden förvaltas på samma sätt som Lima och Transtrands socknars skogsmedelsfond, med undantag af att Konungens befallningshafvande bestämmer aflöningen till styrelsen och af denna antagna tjänstemän samt att endast *egare* af jord ha beslutanderätt.

Socknemännens rätt i frågor rörande besparingsskogens förvaltning bevakas af en å kommunalstämma vald allmänningsstyrelse. Denna skall, under Konungens befallningshafvandes öfverinseende och i enlighet med af Konungens befallningshafvande efter jordegarnas hörande utfärdad instruktion, med uppmärksamhet följa alla flottningsregleringsfrågor, granska skogsförvaltarens förslag till arbeten å skogen, förvalta dertill anvisade medel, förordna om mindre skogsförsäljningar, granska skogsförvaltarens redovisningar samt tillsätta skogsförvaltare och skogvaktare, för hvilka dock Konungens befallningshafvande utfärdar förordnande.

Skogsförvaltaren handhafver den omedelbara värden och förvaltningen af skogen.

Allmänningsstyrelsens, skogsförvaltarens och skogvaktarnas aflöning bestämmes af Konungens befallningshafvande.

Besvär öfver Konungens befallningshafvandes beslut i enlighet med reglementet få anföras hos Kungl. Maj:t enligt kungl. förordningen den 14 december 1866.

Förslag till ändring i reglementet få väckas å kommunalstämma eller af

Konungens befallningshafvande, skogsmedelsfondens styrelse eller revisorerna, men pröfvas af Konungens befallningshafvande.

Den 31 oktober 1895 har Konungens befallningshafvande fastställt "*instruktion för Orsa sockens allmänningsstyrelse samt för skogsförvaltaren och skogvaktarne å socknens besparingsskog*". Derur torde här allenast böra framhållas, att allmänningsstyrelsens beslut om tillfälliga försäljningar af virke till högre värde än 1,000 kronor i en post skola, för att vinna bindande kraft, underställas Konungens befallningshafvandes pröfning.

Orsa sockens besparingsskog innehåller:

i Kopparbergs län:	28,356,79 har,	} = 69,258,66 har.
i Gefleborgs ,,	40,901,87 ,,	

Behållningen af socknens skogsmedelsfond uppgick vid 1900 års slut till 9,647,856 kronor 61 öre.

E) Särna socken med Idre kapellag.

Genom *nådigt bref* den 27 juni 1879 fastställdes "grunder för afvittring och storskifte i Särna socken med Idre kapellag", och förordnades dervid under punkt 3 om afsättning af en tredjedel af skogsanslaget till en *besparingsskog* eller allmänning, deraf inkomsten skulle användas till gäldande af jorden åliggande skatter och onera, fattigvård, folkundervisning m. m. enligt reglemente, som af Konungens befallningshafvande pröfvades och fastställdes.

Den 31 augusti 1889 fastställde Konungens befallningshafvande "*reglemente för vården och förvaltningen af Särna sockens med Idre kapellag skogsmedelsfond och besparingsskog*". Detta är af enahanda innehåll som det för Orsa sockens fond och skog gällande reglemente med följande undantag:

1) afsättning till fonden till befolkningens understöd vid inträffande missväxtår, hvilken fonds maximibelopp är bestämdt till 100,000 kronor, kommer först i tredje rummet af användningen utaf fondens årliga afkastning;

2) i fjerde rummet skall fondens afkastning användas till bildande af lånefonder till jordbrukarnes understöd och odlingens befrämjande. Till dessa fonder afsättas årligen 3,000 kronor, men, sedan understödsfonden uppnått sitt maximibelopp, årligen 6,000 kronor;

3) öfverskottet, sedan afsättning skett till vägfonden, användes på sätt Konungens befallningshafvande efter jordegarnes förslag bestämmer.

Särna sockens med Idre kapellag besparingsskog innehåller 44,341,60 har.

Behållningen af socknens skogsmedelsfond uppgick vid 1900 års slut till 2,216,832 kronor 44 öre.

Redan före afvittringen inom Särna socken hade Kungl. Maj:t genom *nådigt bref den 21 mars 1873* förordnat, att en del äldre grantimmer å Fulufjäll skulle försäljas och den härför inflytande behållna köpeskillingen af Konungens befallningshafvande förvaltas och förräntas; och ville Kungl. Maj:t, efter det afvittringen skett, besluta om dispositionen af köpeskillingen. Häraf bildades Särna sockens *äldre skogsmedelsfond*, hvilken genom *nådigt bref den 9 oktober 1896* fördelats mellan kronan och socknemännen.

I enlighet med beslut å kommunalstämma år 1886 anhöllö Särna och Idre socknemän hos Kungl. Maj:t att från nämnda fond få i afräkning å blifvande andel i fonden uppbära 30,000 kronor för att användas till inköp för kommunens gemensamma räkning, på gynnsamma villkor för säljarne, af sådan jord med skog inom Särna socken med Idre kapellag, som eljest komme att afyttras till andra köpare för underpris och utan erforderliga fördelar för säljarne. Till stöd härför anfördes, att ett stort antal af kommunens jordegare måst sälja större delar af sin inegojord till pris af 10 kronor per reduceradt bandland och att många torde blifva nödsakade att sälja, oaktadt priset nedgått till 6 kronor 50 öre bandlandet; att följden häraf blefve, att några få sågverksbolag blefve egare till betydlig del af kommunens jord och skogar samt att många sockenbor blefve vanlottade torpare och kommunens redan tryckande fattigvård ännu mer betungad.

Konungens befallningshafvande, som ansåg det begärda beloppet icke kunna lämpligare användas än till förekommande af den bekymmersamma ställning, som efter storskiftets slut hotade socknen, tillstyrkte ansökningen.

Kammarkollegium ansåg förslaget innebära en frestelse för jordegarna att genom skuldsättning bringa det derhän, att deras jord blefve inköpt på de föreslagna gynnsamma villkoren, men tillstyrkte utlemnandet af lån från skogsmedelsfonden på billiga villkor till mindre jordbrukares understödjande.

Genom *nådigt bref den 26 mars 1887* medgaf Kungl. Maj:t, att af Särna skogsmedelsfonds medel finge anvisas ett belopp af 30,000 kronor till inköp för *fondens* räkning af jord inom Särna socken med Idre kapellag till pris af minst 10 kronor för reduceradt bandland, med föreskrift att marken skulle för fondens räkning utarrenderas mot skäligen afgift samt att vid framtida delning af fonden den inköpta marken borde efter inköpspris öfvertagas af socknemännen.

Den 4 november 1887 meddelade Kungl. Maj:t *föreskrifter om sättet för inköpen af jord och den inköpta jordens förvaltning*, innehållande:

För inköpens verkställande skulle socknens å kommunalstämma röstberättigade jordegare utse tre personer, hvilka såsom komiterade för skogsmedelsfondens räkning skulle afsluta aftal om inköpen samt utarrendera jorden.

Inköpspriset finge ej understiga 10 kronor för reduceradt bandland. Derest de anvisade medlen ej försloge till inköp af all socknen hembjuden jord, skulle kommunalnämnden ega bestämma, hvilken jord borde inköpas.

Säljarne skulle vara skyldiga att, intill dess beslut meddelats om fondens disposition, arrendera den sålda jorden mot en arrendeatgift, motsvarande tre procent å köpeskillingen, samt med skyldighet att gälda jorden åliggande utskylder och onera. Efter nämnda tid kunde socknen sälja jorden eller upplåta den på nytt arrende, dervid säljaren skulle åtnjuta optionsrätt.

Socknens jordegare skulle vara gemensamt ansvariga för kostnaderna för jordens förvaltning och gent emot skogsmedelsfonden ansvara för arrendeafgifternas erläggande.

Jorden skulle stå under förvaltning af en utaf jordegarna inom socknen årligen vald styrelse. Styrelsens räkenskaper skulle granskas i sammanhang med kommunalnämndens.

F) Elfdalens socken.

Inom Elfdalens socken hade på grund af nådigt bref den 22 december 1868 bildats en fond för underlättande af socknens kostnader i och för storskiftet. (*“Elfdalens sockens äldre skogsmedelsfond.”*) Denna fond, som uppstått genom tid efter annan upplåtna afverkningsrätter, blef efter storskiftets slut enligt Konungens befallningshafvandes förordnande öfverlämnad till socknemännens disposition.

Genom *nådigt bref den 3 september 1885* har Kungl. Maj:t förordnat, att af den i Elfdalens socken befintliga graderade skogsmarken 33 kvadratref skulle tilldelas hvarje snesland inegojord, dock så att deraf graderad skogsmark, motsvarande 11 kvadratref för hvarje snesland inegojord, skulle afsättas för socknens räkning såsom *samfällighetsmark*, å hvilken, sedan nödigt antal träd för återväxtens befordrande blifvit undantagna, afverkningsrätten till virke af vissa angifna dimensioner finge antingen på öppen auktion eller ock genom aftal under hand af jordegarna upplåtas för en tid af högst 50 år, med villkor att de antagna anbuden i båda fallen underställdes Konungens befallningshafvandes pröfning och att de inflytande medlen skulle såsom en besparingsfond under Konungens befallningshafvandes inseende förvaltas i enlighet med af Kungl. Maj:t fastställt reglemente.

Den 9 november 1888 fastställde Kungl. Maj:t *“reglemente för vården och förvaltningen af Elfdalens sockens skogsmedelsfond och besparingsskog”*. Detta är af enahanda innehåll som reglementet för Särna sockens fond och skog, med undantag af:

1) att maximibeloppet af fonden till befolkningens understöd vid inträffande missväxtår är bestämdt till 200,000 kronor; samt

2) att årliga afsättningen till lånefonden till jordbrukarnes understöd och odlingars befrämjande är fastställd till 5,000 kronor resp. 10,000 kronor.

För vården och förvaltningen af denna fond, kallad "*Elfdalens sockens låne- och odlingsfond*" har Konungens befallningshafvande den 22 april 1893 fastställt reglemente af följande hufvudsakliga innehåll:

Fonden har till ändamål att bereda jordegare inom socknen tillfälle att för jordbrukets befrämjande på billiga villkor erhålla lån, ställda att återbetalas genom viss årlig amortering eller efter viss tids förlopp. Delegare i fonden äro jordegarna efter reduceradt jordtal.

Lån utlämnas till högst $\frac{3}{4}$ af jordegendoms värde, hvilket antingen anses motsvara taxeringsvärdet eller ock bestämmes efter särskild värdering på fondens bekostnad. Amorteringslån beviljas endast mot inteckning inom $\frac{3}{4}$ af egendomens värde samt lån mot annan säkerhet endast på viss tid, minst 6 månader, högst 5 år. Räntefoten bestämmes af delegarne årligen å kommunalstämma.

Större afbetalningar än amorteringsplanen medgifver kunna af styrelsen medgifvas. Intecknad amorteringslån får efter 5 års förlopp med ett års uppsägnings tid på en gång inbetalas.

Af fonden inköpt fastighet får ej behållas längre än oundgängligen fordras.

Fonden förvaltas af en styrelse, bestående af fyra å kommunalstämma af delegarna utsedda förtroendemän. Arfvoden till styrelsen och dess tjenstemän bestämmas af Konungens befallningshafvande och utgå af räntemedlen.

Öfverskott å räntemedlen, efter afdrag af förvaltningskostnaderna, tillägges fonden.

Styrelsens räkenskaper granskas af två revisorer, af hvilka Konungens befallningshafvande utser en och delegarna en. Öfver af revisorerna gjorda anmärkningar, som af delegarna godkänts, meddelar Konungens befallningshafvande beslut.

Delegare, som är missnöjd med styrelsens beslut, i hvad det honom rör, eger att få detsamma underställt kommunalstämmas pröfning. Öfver kommunalstämmas beslut får klagan föras hos Konungens befallningshafvande, dock endast om detsamma ej i laga ordning tillkommit.

Förslag till ändring i reglementet får väckas af delegare, skogsmedelsfondens eller lånefondens styrelse eller af revisorerna samt pröfvas af Konungens befallningshafvande.

Den 31 oktober 1895 har Konungens befallningshafvande fastställt "*instruktion för Elfdalens sockens allmänningstyrelse samt för skogsförvaltaren och skogsvaktarne å sockens besparingsskog*". Denna är af samma lydelse som motsvarande instruktion för Orsa socken.

Elfdalens sockens besparingsskog innehåller 54,191,50 har.

Behållningen af socknens skogsmedelsfond uppgick vid 1900 års slut till 6,154,437 kronor 63 öre.

G) Östnors by i Mora socken.

Den 25 oktober 1897 har Konungens befallningshafvande fastställt "*reglemente för vården och förvaltningen af Östnors bys skogsmedelsfond*", hvilket hufvudsakligen innehåller följande:

Fonden har tillkommit i enlighet med en af jordegarna inom byn den 15 juni 1893 träffad öfverenskommelse att "till en ständig fond för all framtid" afsätta viss andel (28,467 kronor 43 öre) utaf köpeskillingen för till Ljusne—Woxna aktiebolag upplåten afverkningsrätt till byns utskog.

Byns jordegare, i den mån en hvar bidragit till fondens bildande, ega del i fonden i förhållande till reducerade jordtalet.

Fonden skall städse stå under gemensam förvaltning och får icke minskas.

Fondens årliga afkastning användes:

- 1) till fondens förvaltning;
- 2) „ gäldande af jorden åliggande grundskatt;
- 3) „ „ „ „ „ bidrag till presterskapets aflöning;
- 4) „ „ „ „ „ rotering;
- 5) „ ändamål, som för jordegarna inom byn gemensamt äro gagneliga, såsom jordbrukets förbättring genom utdikning eller annorledes, anläggande af nya eller förbättring af gamla till byn hörande utfartsvägar och annat gemensamt nyttigt företag.

Delegarna besluta om fondens angelägenheter å allmänt sammanträde samt utse en styrelse för förvaltning af fondens tillgångar. Styrelsen afgifver förslag till användning af fondens afkastning, men beslut derom fattas å allmänt sammanträde, dervid en hvar röstar efter sin andel i fondens kapitalbelopp. Styrelsens aflöning bestämmes af delegarna.

Fondens förvaltning och räkenskaper granskas af två å allmänt sammanträde utsedda revisorer och delegarna besluta om decharge för styrelsen.

Ändring af reglementet måste antagas å två på hvarandra följande allmänna sammanträden. För beslut om fondens upplösning och utdelning bland delegarna erfordras, att samtliga delegare derom förena sig å två på hvarandra följande allmänna sammanträden.

II. Gefleborgs län.

Hamra kapellag.

Angående bildandet af Hamra kapellags *besparingsskog*, se ofvan under Orsa socken refererade *nådiga bref den 19 september 1879*.

“*Reglemente för vården och förvaltningen af Hamra kapellags besparingsskog och skogsmedelsfond*” har den 31 december 1890 af Konungens befallningshafvande fastställts samt, efter anförda besvär, af Kungl. Maj:t den 18 november 1892 med viss ändring gillats. Reglementet innehåller följande:

Af Konungens befallningshafvande granskad hushållningsplan ligger till grund för skogens förvaltning; dock må delegarna kunna hos Konungens befallningshafvande göra framställning om ändring deri eller om extra ordinarie afverkning.

Skogens vård ombesörjes under Konungens befallningshafvandes inseende af en allmäningsstyrelse, deraf Konungens befallningshafvande utser ordföranden och delegarna fyra ledamöter.

Virkesförsäljning sker å offentlig auktion inför allmäningsstyrelsen i enlighet med kommunalstämmans beslut. Kapellagets jordegare och brukare skola alltid förbehållas företrädesrätt till arbete vid skogens afverkning och utdrifning emot i orten gångbara priser.

Konungens befallningshafvande förordnar skogstjensteman att tillhandagå allmäningsstyrelsen vid skogens vård och förvaltning, hvaremot styrelsen antager skogvaktare.

Ersättning till allmäningsstyrelsens ordförande och den af Konungens befallningshafvande förordnade skogstjensteman bestämmes af Konungens befallningshafvande, men allmäningsstyrelsens ledamöters samt skogvaktarnes aflöning bestämmes af kommunalstämman.

Skogsmedelsfonden, hvari kapellagets jordegare hafva del efter reduceradt jordtal, får icke minskas. Dess årliga afkastning användes:

1) till gäldande af kostnaderna för skogens förvaltning, vård och bevakning, för befrämjande af dess återväxt och för fondens förvaltning;

2) till bildande af en fond till befolkningens understöd vid inträffande missväxtår. Härtill afsättes årligen $\frac{1}{10}$ af räntefkastningen, tills fonden uppnått 30,000 kronor. Fonden skall i mån af anlitande återbringas till maximibeloppet. Konungens befallningshafvande pröfvar behovet af begärtd understöd, sedan kommunalstämman yttrat sig derom;

3) till gäldande af jordbruksfastigheternas skatter och onera samt jordegares och brukares med familjer och nödiga tjenare personliga utskylder till stat och kommun, utom inkomstbevillning;

4) till ändamål, som för kapellaget i allmänhet äro nödiga och gagneliga, såsom jordbruksförbättringar, läkarvård, boskapsskötselns utveckling, anläggande af nya samt förbättring och underhåll af gamla vägar, m. m. dylikt; dock med samma inskränkning som gäller för Dalasocknarna beträffande å medlemmarna i kommunen uttaxeringsbara utgifter. Kommunalstämman beslutar angående sådan användning af afkastningen, som här afses, men beslutet skall underställas Konungens befallningshafvandes pröfning;

5) till en fond för bildande af en brandstodsförening för att skydda jordegarna eller brukarna mot förlust vid eldsvådor. Härtill afsattes 20,000 kronor af skogsmedelsfondens kapital, och ökas brandstodsfonden genom årlig afsättning af 500 kronor af skogsmedelsfondens räntemedel. Brandstodsfondens maximibelopp är bestämdt till 50,000 kronor och skall i mån af anlitanter återbringas till detta belopp.

Skogsmedelsfondens tillgångar förvaltas under Konungens befallningshafvandes inseende af allmänningsstyrelsen.

Räkenskaperna granskas af tre revisorer, af hvilka Konungens befallningshafvande utser en och delegarna två. Af delegarna godkänd anmärkning mot räkenskaperna underställes Konungens befallningshafvande, som förordnar om rättelse eller hänvisar till talans utförande.

I öfverläggningar och beslut uti alla sådana å kommunalstämma förekommande trågor, som afse fondens förvaltning, räntemedlens användande eller vården och förvaltningen af besparingsskogen, få endast jordegare deltaga efter reduceradt jordtal.

Öfver Konungens befallningshafvandes beslut enligt reglementet få besvär anföras hos Kungl. Maj:t jemlikt kungl. förordningen den 14 december 1866.

Förslag till ändring af reglementet väckes af delegare, allmänningsstyrelsen eller revisorerna eller framställles af Konungens befallningshafvande, som pröfvar förslaget.

Hamra kapellags besparingsskog innehåller 3,600,98 har.

III. Vesterbottens och Norrbottens län.

I ett den 27 mars 1875 till chefen för civildepartementet afgifvet infordradt yttrande hemställde dåvarande revisionssekreteraren *P. G. E. Poignant*, vidkommande Vesterbottens och Norrbottens läns lappmarker, bland annat, att inom hvarje lappmarkssocken minst en fjärdedel eller högst hälften af sammanräknade beloppet utaf det skogsanslag, som enligt § 18 i 1873 års afvittringsstadga skulle tillkomma alla jordegarna, borde afsättas till en eller flera för socknen samfällda häradsallmänningar, stående under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning.

Stensele socknemän antogo å kommunalstämma förslaget om afsättande af $\frac{1}{4}$ af hemmanens skogsanslag till flera för socknen samfällda allmänningar, stående under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning, hvaremot öfriga kommuner inom Vesterbottens län afstyrkte bifall till Poignants förslag under framhållande af följande olägenheter dermed, nemligen: att särskilda personer måste anställas för allmänningarnas bevakning; att något egentligt intresse hos delegarne för vården af dessa allmänningar icke vore att påräkna; att i vissa socknar skulle blifva nödvändigt att bilda en mängd häradsallmänningar, svåra och kostsamma att bevaka; att jordegarna, om de sjelfva finge förvalta sin skog, af densamma skulle hafva jemnt upp så mycket större inkomst som det belopp, hvartill kostnaderna för allmänningarnas förvaltning och bevakning uppginge; att allmänningarna skulle, på samma gång de förorsakade minskning i hemmanens område, hindra många tillfällen till odling och följaktligen verka förlamande på jordbrukets utveckling; att området för det för lappmarkernas hufvudnäring, jordbruket, erforderliga mulbetet skulle alltför mycket inskränkas; samt att vindfällen och torr skog från allmänningarna icke kunde tillgodogöras.

Konungens befallningshafvande i Vesterbottens län afstyrkte bifall till Poignants förslag på de af socknemännen anförda orsaker samt enär alla skäl talade emot en särskild lagstiftning för lappmarken.

Inom Norrbottens län tillstyrkte samtliga kronofogdar förslaget om inrättande af häradsallmänningar, och socknemännen gingo i hufvudsak med på Poignants förslag.

Konungens befallningshafvande i Norrbottens län hemställde, att Poignants förslag måtte godkännas att gälla till efterrättelse vid afvittringen inom länets samtliga lappmarkssocknar med undantag af Enontekis, hvarest skogstillgången vore så ringa, att förslaget der icke lämpligen torde kunna genomföras. Fördelarna af förslaget vore väsentligen: att detsamma beredde besparade kapitaltillgångar, som icke allenast kunde, särdeles i ogynnsamma år, i betydlig mån underlätta jordegarnes tryckande

utgifter till fattigvård m. m., utan äfven lemna tillgångar till jordbrukets upphjäl-pande, särdeles genom myrutdikningar, till kommunikationernas förbättrande samt till andra för lappmarken nödiga och gagneliga företag; att den enskilde jordegaren urständsattes att förstöra sitt skogskapital; samt att skogen blefve mera jemnt och rättvist fördelad.

Gent emot hvad från Vesterbottens län anförts, erinrade Konungens befallnings-hafvande i Norrbottens län: att ökning af bevakningspersonalen icke komme att erfordras för vården af häradsallmänningarna; att den ifver, hvarmed befolkningen i Norrbottens läns lappmarker omfattat frågan om allmänningars bildande, vore ett ojäfaktigt bevis för att befolkningens intresse för allmänningarnas vårdande vore att påräkna; att de träd, som från allmänningarna (i större massa) försåldes, skulle lemna större och jemnare inkomst än de träd, som jordegarna sjelfva kunde försälja till uppköpare, hvilka sedan måste hopsamla virket från vidt skilda och ofta otillgängliga skogslotter; att på timmerbärande mark odlingslägenheter sällan förekomme och att mulbetet der oftast vore af usel beskaffenhet; samt att hinder ej borde möta att mot eller utan afgift tillåta afhemtning från allmänningarna af vindfallen och torr skog.

Skogsstyrelsen tillstyrkte bildandet af *socken*allmänningar under skogsstatens förvaltning och vård i de socknar inom Norrbottens län, der socknemännen biträdt förslaget härom (eller Jukkasjärvi, Gellivara, Jockmock, Arvidsjaur och Arjeplog), men att för Vesterbottens län frågan härom måtte framdeles pröfvas för hvarje socken särskildt.

Genom *nådigt bref den 9 november 1877* fann Kungl. Maj:t allmän föreskrift om afsättande af viss del utaf hvarje sockens skogsanslag till allmänning icke i sakens skick böra omedelbarligen af Kungl. Maj:t meddelas; hvaremot Kungl. Maj:t, med förklarande af sitt nådiga välbehag öfver de af fastighetsegarne inom de flesta lappmarkssocknarna af Norrbottens län samt Stensele socken af Vesterbottens län fattade beslut att af blifvande skogsanslag afsätta en fjerdedel till allmänning, förordnade att, efter det inom hvarje af lappmarkssocknarna i nämnda två län egomätning för afvittring försiggått samt undersökning i anledning af det i berörda hänseende framställda förslag af vederbörande landtmätare företagits och delegarne vid sammanträde lemnats tillfälle att ånyo sig yttra inom de socknar, der sådant icke funnes obehöfligt till följd af delegarnes redan uttalade önskan om afsättande af skogsmark för gemensamt behof, Konungens befallningshafvande skulle ega att meddela föreskrift i fråga, huruvida $\frac{1}{4}$ eller, der vederbörande delegares beslut dertill gäfvé anledning, större andel af socknens skogsanslag borde afsättas till en eller flera allmänningar att förvaltas efter de grunder, som Kungl. Maj:t uppå Konungens befallningshafvandes framställning komme att bestämma.

Inom Norrbottens län hafva bildats följande allmänningar:

A) *Pajala och Muonionalusta samt Tärändö församlingars häradsallmänningar,*

B) *Arvidsjaur's sockenallmänning,*

C) *Gellivare*

D) *Arjepluogs*

E) *Jockmocks*

F) *Jukkasjärvi* samt

G) *Enontekis*

Samtliga dessa allmänningar hafva tillkommit derigenom, att Kungl. Maj:t, enligt socknemännens uttalade önskan, förordnat om afsättande till allmänning af en fjerdedel af socknens skogsanslag att förvaltas efter de grunder, Kungl. Maj:t framdeles ville bestämma. Derefter har Kungl. Maj:t för alla allmänningarna med undantag af Enontekis fastställt vissa (utom med afseende å afverkningsplanerna) till innehållet lika hufvudgrunder beträffande deras vård och förvaltning, hvarefter antingen Kungl. Maj:t eller Konungens befallningshafvande, efter af Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter, fastställt reglementen för de af allmänningarnas afkastning bildade *skogsmedelsfonder*, på sätt framgår af följande tablå.

	Nådigt bref om allmänningens bildande	Hufvudgrunder för allmänningen af Kungl. Maj:t fastställda	Reglemente för skogs- medelsfonden fastställdt	Allmänningens areal i hektar
Pajala m. fl. församlingar	den $17/3$ 1876	den $21/4$ 1882	den $4/10$ 1882	67,380,09
Arvidsjaur's socken	„ $9/11$ 1877	„ $12/9$ 1884	„ $14/5$ 1897 ¹⁾	23,550,61
Gellivare „	„ $22/6$ 1883	„ $24/5$ 1895	fastställdt	63,024,13
Arjepluogs „	„ $5/4$ 1889	„ $27/6$ 1896	den $14/5$ 1897	21,171,30
Jockmocks „	„ „ „	„ $14/8$ 1896	„ $20/4$ 1897	65,675,94
Jukkasjärvi „	„ $18/8$ 1893	„ $12/7$ 1900	fastställdt	45,581,74
Enontekis „	„ $19/10$ 1894			

De af Kungl. Maj:t för allmänningarnas vård och förvaltning fastställda hufvudgrunder innehålla följande:

Allmänningen är samfälld egendom och hvarje jordegare inom socknen har del deri efter skatt.

¹⁾ Den 17 april 1885 hade Kungl. Maj:t fastställt allmänna grunder för skogsmedelsfondens förvaltning, hvarefter Konungens befallningshafvande den 15 juni 1885 utfärdat reglemente för fonden, hvilket dock numera är upphäfdt.

I allt hvad skogshushållningen angår står allmänningen under skogsstatens vård och förvaltning. Vederbörande jägmästare verkställer utsynning af virke för tio år åt gången efter vissa angifna grunder.

Syne- och utstämplingskostnader samt kostnader för allmänningens bevakning och tillsyn gäldas af den genom försäljning af skog från allmänningen bildade fond.

Virkesförsäljningen från allmänningen sker å offentlig auktion inför Konungens befallningshafvande. Auktionsvillkoren fastställas och anbudet pröfvas af Konungens befallningshafvande i samråd med tre af allmänningsdelegarna å kommunalstämma valda ombud. Extra ordinarie afverkning af skadad skog beslutas af Konungens befallningshafvande efter anmälan af revirförvaltaren.

Inom allmänningen befintligt mulbete och grässlätter, som icke vid afvittningen tilldelats hemman eller nybygge, utarrenderas, der sådant pröfvas kunna ega rum utan men för skogsvården, på sätt och i ordning, som finnes föreskrifvet rörande å kronopark liggande dylika lägenheter (jfr kungl. förordningen den 26 januari 1894, § 63: revirförvaltaren afgifver årligen förslag och sedan förfäres på sätt om skogsalters försäljning är stadgad).

De genom försäljning af skogsalster från allmänningen samt genom upplåtelse af mulbete och grässlätter inflytande medel inlevereras till Konungens befallningshafvande för att göras fruktbärande, förvaltas och användas enligt de grunder, Kungl. Maj:t på förslag af Konungens befallningshafvande och efter delegarnas hörande bestämmer.

Reglementena för skogsmedelsfonderna innehålla:

Grunden för delaktighet i fonden är hemmantalet.

Konungens befallningshafvande beslutar i enlighet med reglementets bestämmelser om all användning af fondens afkastning.

Fondens afkastning användes på följande sätt:

1) till gäldande af kostnaderna för allmänningens bevakning (där sådan, utöfver den staten genom sina tjenstemän bestrider, kan vara nödig) samt för fondens förvaltning och granskning af dess räkenskaper äfvensom för i samband dermed stående åtgärder och till betalande af på allmänningen belöpande utskylder.

Vidare i den mån afkastningen dertill lämnar tillgång och i följande ordning:

2) till gäldande af jordbruksfastigheternas bevillning;

3) " " " " landstingsskatt;

4) " " " " bidrag till skjutsentreprenaderna;

5) " " " " bidrag till presterskapets aflöning;

6) till bidrag med högst 10,000 kronor årligen till utgörande af den de väghållningsskyldiga hemmanen enligt lag påhvilande tunga;

7) afsattes $\frac{4}{10}$ af återstående afkastningen till bildande af en fond i och för befolkningens understöd vid missväxtår, företrädesvis genom beredande af arbetsförtjenst vid inom kommunen anordnade allmännyttiga arbeten. Denna fond

skall vara högst 100,000 kronor och skall i mån af anlitande återbringas till nämnda belopp. Konungens befallningshafvande pröfvar behovet af begärdt understöd, sedan delegarne deröfver blifvit hörda;

8) återstoden användes till andra för delegarne och kommunen nyttiga ändamål såsom jordbrukets befrämjande (genom understöd till utdikningar, odlingsföretags uppmuntrande och annorledes), boskapsskötselns befrämjande, kommunikationsväsendets utveckling (genom understöd till byvägars anläggande, strömmrensningar m. m.), bidrag vid utgörande af utgifter, som kommunal- eller kyrkostämmas beslutit; dock icke för sådant kommunalt ändamål, för hvilket kommunens medlemmar enligt lag äro underkastade uttaxering, med mindre hela utskyldsbeloppet för samma ändamål, och således jämväl den del deraf, som belöper på icke jordegande medlemmar af kommunen, tages af fondens afkastning.

Af delegarne utsedde förtroendemän skola på tid, som af Konungens befallningshafvande bestämmes, årligen afgifva förslag till sådant användande af årsafkastningen, som afses under 6) och 8) här ofvan. Jemväl enskild delegare får väcka dylikt förslag. Förslaget öfverlemnas till Konungens befallningshafvande som efter delegarnes hörande beslutar om användningen.

En styrelse, bestående af ordförande, utsedd af Konungens befallningshafvande, och två ledamöter, utsedda af delegarna, biträder Konungens befallningshafvande vid handhafvandet af fondens kapital och detsammas fruktbargörande.

Understödsfonden samt skogsmedelsfondens atkomst i öfrigt förvaltas af nämnda styrelse under inscende af Konungens befallningshafvande.

Vid beslut om kapitalplacering skola Konungens befallningshafvande och styrelsen vara eniga. Vederbörande kommun får ej utan Kungl. Maj:ts särskilda tillstånd erhålla lån ur fonden.

Utbetalningar verkställas af styrelsen enligt Konungens befallningshafvandes föreskrifter.

Styrelsens räkenskaper aflämnas årligen till Konungens befallningshafvande och granskas af tre revisorer, af hvilka Konungens befallningshafvande utser en och delegarne två. Af revisorerna gjorda anmärkningar, som af delegarne godkännas, underställas Konungens befallningshafvande, som förordnar om rättelse eller hänvisar till talans utförande.

Delegarne höras och besluta i frågor rörande fonden å stämma, hvarvid en hvar röstar efter hans jordbruksfastighet åsatt hemmantal. I öfrigt tillämpas kommunalförfattningarna.

Arfvoden till förtroendemännen, styrelsens ledamöter, biträden, som af styrelsen antagas, och till vederbörande tjänstemän hos Konungens befallningshafvande, som hafva befattning med försäljning, förvaltning och indrifning, bestämmas af Konungens befallningshafvande efter delegarnes hörande.

Besvär öfver Konungens befallningshafvandes beslut enligt reglementet anföras hos Kungl. Maj:t i enlighet med kungl. förordningen den 14 december 1866.

Behållningen af skogsmedelsfonderna utgjorde vid 1900 års slut:

Pajala m. fl. församlingars fond	1,036,472: 55,
Arvidsjaurs sockens fond	665,814: 36,
Gellivare ,, ,,	564,209: 09,
Arjeplogs ,, ,,	348,453: 49,
Jockmocks ,, ,,	1,357,878: 03.

Inom *Vesterbottens län* hafva under afvittringen af de ofvan odlingsgränsen belägna delarne hemmansegarne i Stensele socken med Tärna kapellförsamling samt i Sorsele socken beslutit att till allmänningar afsätta af blifvande skogsanslag, inom Stensele socken med Tärna kapellförsamling hälften och inom Sorsele socken en tredjedel.

Genom *nådigt bref den 1 mars 1901* har Kungl. Maj:t förordnat, att dessa beslut skulle bringas till verkställighet; och ville Kungl. Maj:t framdeles på förslag af Konungens befallningshafvande bestämma grunder för allmänningarnas förvaltning.

BIL. 4.

KORT HISTORIK

ÖFVER

TRÄVARUBOLAGENS JORDFÖRVÄRF INOM LIMA SOCKEN I DALARNE

OCH BEFOLKNINGENS KAMP DEREMOT.

Kort historik öfver trävarubolagens jordförvärf inom Lima socken i Dalarne och befolkningens kamp deremot.

När delningsbeskrifningen för storskittet år 1869 upprättades, egdes nära nog all jord inom Lima socken af bönder. Några år förut hade trävarubolagen börjat att köpa afverkningsrätt för längre tid å de skogar, som ännu ej tilldelats jordegarna, men som sedan genom kungl. bref af den 8 april 1870 tilldelades dem. Det vanliga priset var att börja med 25 riksdaler för 50-årig afverkningsrätt till den skog, som belöpte sig på ett reduceradt snesland inegojord, eller i medeltal $4\frac{1}{2}$ tunnland. Genom extra dusörer förmåddes några större jordegare att sjelfva sälja samt locka sina mindre bemedlade grannar dertill, och på så sätt bekom isynnerhet ett bolag afverkningsrätt till väldiga af urskog beväxta trakter, säkert öfver 100,000 tunnland. Sedan priset något stigit och äfven afverkningstiden merendels förkortats, afhände sig de flesta rätten till sina skogars afkastning, så att knappast 10 % af skogsmarken undgick denna försäljning.

Som befolkningen under senaste tvenne decennierna hade måst vidkännas de dryga kostnaderna ej blott för storskiftet, utan jemväl för en ganska dyrbar kyrkobyggnad, voro många så skuldsatta, att de erhållna s. k. skogspenningarna ej förmådde göra dem skuldfria. De så lättvindigt erhållna penningarne torde ej heller alltid blifvit på rätt sätt använda, och inom kort var en del lika skuldsatt som förut.

Då började förenämnda bolags inspektör, som förut gjort de flesta affärerna i afverkningsrätt, att inköpa fastigheter, till en början sådana, som försålles på exekutiv auktion. För att undgå medtäflare och föra bönderna bakom ljustet begagnades medel, som ej alltid voro så oklanderliga, och derigenom lyckades ibland så bra, att det berättas, att ett hemman med omkring 350 tunnland skog såldes för 600 kronor.

Innan dessa jordförvärf ännu antagit några större dimensioner, började de hos de mera framsynta bland socknemännen framkalla allvarliga farhågor för framtiden, och man och man emellan diskuterades om lämpligaste sättet att förhindra bolagens inträngande. Så inkom till kommunalstämman den 8 november 1875 en af 20 socknemän undertecknad skrifvelse, hvori framställdes frågan, " hvilka medel som nu i en hast borde tillgripas för att Limafolket i en framtid kunna undgå att blifva torpare under bolagen ", och hvori efter en längre motivering föreslogs, att af

en del af skogsmedelsfondens räntaafkastning skulle bildas en jordinköpsfond, för att kunna för socknens räkning inköpa den jord, som annars afhändes till bolagen, "och derigenom afvända den största olycka, som kunde drabba samhället, nemligen att blifva torpare under bolagen".

Namnen å de 20 personerna återgifvas ej i protokollet, men de, som i följd af denna skrifvelse blefvo valda att uppgöra förslag till reglemente för en in-tecknings- och jordinköpskassa, voro följande: landstings- och nämndemannen Lars Olsson i Skålmo och hans son Olof Larsson. handelsföreståndaren, sedermera riksdagsmannen S. M. Olsson i Sörnäs, förre nämndemannen S. P. Mattsson i Bu, folkskolläraren P. Björling och riksdagsmannen E. Döfsén.

Å kommunalstämma den 4 december samma år antogs det af dessa personer uppgjorda förslaget, mot hvilket beslut förutnämnda inspektör, som då var kommunalnämndens ordförande, och ett par andra personer reserverade sig. Förslaget insändes till styrelsen för skogsmedelsfonden och Konungens befallningshafvande för erhållande af stadfästelse. Sedan styrelsen för fonden afgifvit ett ogynnsamt yttrande, afslög Konungens befallningshafvande den 13 december 1876 den gjorda framställningen, "alldenstund fondens räntemedel icke finge användas till andra föremål än som för kommunen i allmänhet vore nödiga och gäneliga, men låns utlemnande till enskilda mot in-teckning, eller handel med fastighet icke kunde hänföras till sådan angelägenhet."

Den 25 mars 1877 utsåg kommunalstämman Olof Larsson i Skålmo att hos Kungl. Maj:t öfverklaga detta utslag, men enligt kungl. resolution af den 15 juni samma år ogillades besvären.

Efter dessa motgångar förgingo ett par år, innan frågan om egendomsköp för kommunens räkning ånyo förekom, men då i början af år 1880 en mängd egendomar blefvo till salu, därför att deras egare ämnade emigrera, beslötos med ens flera egendomsköp, helst sådana der in-teckning för skuld till socknens fattigkassa förefanns. Penningar anskaffades i öfrigt genom tillfälliga lån. Fastän priset den tiden var mycket billigt, 40 å 45 kronor pr snesland, köptes dock under detta år egendomar för öfver 12,000 kronor. Bemärkas bör, att förutnämnde inspektör ej längre var kommunalnämndsordförande.

De följande åren 1881—1887 fortsattes köpen i mindre skala. Opposition mot systemet visade sig, men tystnade snart. Bolagen, som ännu ej innehade mer än 3 å $3\frac{1}{2}$ % af socknens jordtal, mötte synbar svårighet att föröka sina förvärf. Det gällde nu för socknemännen att hålla ut på den inslagna banan. För erhållande af medel dertill begärdes år 1888 att få upptaga ett amorteringslån i skogsmedelsfonden å 20,000 kronor, hvilket efter Konungens befallningshafvandes och kammarkollegii tillstyrkan af Kungl. Maj:t bifölls den 28 juli 1888. Vid detta års slut hade kommunen inköpt egendomar för ca 66,000 kronor, egde då öfver 4 % af hela kommunens jordtal och mera än alla trävarubolagen tillsammans.

Sedan dess ha egendomsaffärerna oafbrutet fortsatts och för hvarje år räddat

jordegendom för flera tusen kronors värde från att för alltid frånryckas den jordbrukande befolkningen.

Sedan år 1887 vid ändringen af reglementet för skogmedelsfonden bestämts, att afsättningar skulle göras till en läne- och odlingsfond, gjordes år 1892 ansökan om ett anslag af 8,000 kronor från denna fond för inköp af fastigheter. Enligt Konungens befallningshafvandes protokoll af den 24 september sistnämnda år bifölls icke denna begäran, men beviljades i stället ett lån å det nämnda beloppet.

Sedan Kungl. Maj:t den 30 mars 1894 beslutat, att vidare afsättningar till denna fond ej skulle ske,ingo socknemännen, på derom gjord ansökan, tillstånd af Konungens befallningshafvande den 8 oktober samma år, att för egendomsinköp använda hela det i denna fond innestående belopp 28.000 kronor.

Genom kringgående af kungl. förordningen om jordafsöndring af den 6 augusti 1881, satte sig bolagen en tid i besittning af all eller en del skog, som tillhörde ett hemman, utan att köpa sjelfva hemmanet. Sedan detta genom kungl. förordningen af den 27 juni 1896 omöjliggjorts, började bolagen ånyo med all makt att lägga an på inköp af hela hemman. Priset blef med ens fördubbladt, och några särdeles goda fastigheter föllo i deras händer. För att möta denna storm beslöto socknemännen å kommunalstämma den 3 maj 1896 att ingå till Kungl. Maj:t med begäran att få upptaga ett lån å 40,000 kronor för ändamålet. Sedan länsstyrelsen afstyrkt saken, afslog Kungl. Maj:t den 16 oktober 1896 framställningen. Denna regeringsåtgärd blef af riksdagsmannen Wahlin från Falun anmärkt i en reservation till konstitutionsutskottets betänkande vid 1897 års riksdag.

Nu måste såsom förut penningar anskaffas genom tillfälliga lån, hvarjemte inkomster af försåldt timmer från en del egendomar äfvensom arrenden gjorde att köpen ändock kunde i ganska stor omfattning fortsättas. Under tiden från 1889 till början af 1901, eller den tid Graf Lars Jonsson var kommunalnämndsordförande, ökades inköpssumman för egendomarne från 66,000 till 198,000 kronor.

För närvarande utgör denna summa 215,000 kronor och de därför erhållna fastigheterna äro taxerade till 274,000 kronor samt utgöra c:a 11 % af socknens hela reducerade jordtal. Alla trävarubolagen sammanlagdt besitta c:a 8.2 % af nämnda jordtal.

Köpens systemål att förhindra jordens fallande i händerna på trävarubolagen har alltså i betydlig mån lyckats. Den viktiga frågan, hur denna af kommunen förvärfvade jord skall på bästa sätt användas för att befordra bibehållandet af en sjelfständig och oberoende befolkning, har ännu ej, så länge säljarne eller deras efterkommande i regeln arrendera och besitta egendomarne, blifvit brännande. Dock förekommer den på sätt och vis, hvarje gång det blir fråga om att försälja inköpt jord. Till en början var tanken den, att om säljaren eller hans arfvingar kunde återköpa sin försåld jord, skulle de utan vidare ega rättighet dertill, om blott kommunen hölles skadeslös. Några sådana återköp ha också gjorts med godt resultat

Men då priserna stigit i synnerhet på de egendomar, der afverkningsrätten var utgången, ha flera försök gjorts att i rent spekulationssyfte få återlösa egendomar. Sedan kommunen dervid en och annan gång blifvit lurad, har stor försiktighet måst iakttagas vid försäljningar. Att låta afsöndra och sälja endast inegojord har äfven praktiserats, dock ej till andra personer än sådana, som förut egde någon egendom med skog.

Till sist må med några ord omnämnas en sak, som af bolagen begagnas att för den enskilde försvåra tillgodogörandet af skogens tillgångar och sålunda indirekt bidraga till egendomarnas försäljning. Denna sak är flottledernas anordning. Ett i trävarubolagens krets bildadt strömrensningsbolag har upprensat och förskaffat sig flottningsrätt i alla strömmar inom orten. I detta bolags intresse ligger att få rensnings- och byggnadskostnaderna, som skola förräntas och amorteras af de flottande, så höga som möjligt på papperet, och dertill begagnas icke räkenskaperna öfver verkställda arbeten, utan arbetenas upptaxering och värdering af "kompetenta" personer. Huru noggranna sådana synemän varit, kan belysas af att vid en syn i Vesterdalelven å sträckan mellan Fejnmåns och Åråns utlopp, der faktiskt ingen stenprängning försiggått, äro för sådan upptagna 2.000 kronor.

Följden häraf är den, att när bonden sålt sitt timmer åt bolagen å de mera aflägsna vattendragen och sent omsider får räkning, får han se, att flottningsafdraget pr stock är högre än det pris han fått för de minsta stockarne och att han således ej allenast skänkt bort dessa, utan jemväl dessutom bidragit till deras flottande.

En annan olägenhet för bönderna af den nuvarande flottningsanordningen är den, att bolagen kunna uppehålla flottningen huru länge som helst, så att någon lägenhet för husbehofsflottning ej blir, förr än vattnet är slut. Att detta bland befolkningen väckt mycket missnöje, är ej att undra på.

Under den nu snart 30-åriga striden mot bolagens jordförvärf hafva Lima socknemän ådagalagt en utomordentlig enighet, oaktadt det gällt så stora uppoffringar; och man må hoppas, att det påbörjade verket ej på något sätt må i framtiden omintetgöras.

Lima den 15 november 1902.

Bois Per Larsson.

Lissola Martin Persson.

S. P. Mattsson.

S. J. Olsson.

Bois Per Persson.

B. P. Samuelsson.

Bilaga.

Utdrag af protokoll, hållet i kommunalstämma med Lima socknemän i Lima sockenstuga den 8 november 1875.

S. D. Nedannämnde frågor, som blifvit begärda att förekomma i ordinarie oktoberstämman, kunde då icke till afgörande företagas, då de icke blifvit anmällda så tidigt, att kungörelse derom i rätt tid kunde utfärdas, hvarföre de nu företagas till afgörande.

§ 2.

Med anhållan om kommunalstämma, hade till stämmans ordförande inlemnats en så lydande skrifvelse, undertecknad af 20 socknemän:

“Ödmjukast anhålla vi att under nu instundande oktoberstämma måtte upptagas och behandlas följande fråga:

Hvilka medel, som nu i en hast borde tillgripas, för att Limafolket i en framtid kunna undgå att blifva torpare under bolagen?

Som bekant har nästan hvarje sjelfständigt bonde inom församlingen för några år sedan till bolagena försålt sina skogar; och detta så att säga för rampris.

Ett sådant förfarande blef, som vi nu dagligen ser, en början till en af bolagen för hvarje sådan individ kringskuren sjelfständighet och blef upprinnelsen till en bana, som för desamma fick goda utsikter, äfvensom den kan i en sådan jordmån, som här finnes, komma att frodas och hvars frukter i en framtid torde för oss blifva olycksbringande. Sedermera kommer afyttrandet af sjelfva inegojorden, hvilken utan betänkanke för en framtid afhändes och tillegnas bolagen; icke för värdet hvad sjelfva jorden härstädes, i och för sig, innebär; utan nätt upp så pass mycket, som åbelöpes per snesland af besparingsskogspengarne. Detta är ju att blindt rusa åstad, för att beröfva sig sjelf och en kommande generation, hvad som våra förfäder med svett och möda åt oss förvärfvat samt till följd af många försakelser sparat; äfvensom att vår goda regering sökt, genom att den med faderlig

omsorg om oss utöfvat sin myndighet och med blicken riktad på att Limafolket genom ifrågavarande skogsfond i en framtid skulle kunna vara betryggadt.

Betrakta vi nu saken från dess rätta sidor finna vi, att ju flera reducerade snesland, bolagen få i sin ego, desto större rösträtt erhålla de i alla stämmor, så att, om än det skulle finnas några sjelfständiga bönder qvar, kunna de i en sådan stämma ingenting uträtta och att så snart bolagen erhållit så många antal snesland, som i lag för sådant ändamål bestämmes, komma de att begära laga skifte och då är hvar och en äfven emot sin vilja tvungen att vara med.

Sedan går den ena jordbiten efter den andra och med densamma besparings-skogsfonden, och torparsystemet med alla dess afskräckande former inträder — sjelfständigheten och det fria ordet i och med detsamma går förlorad; den fria handlingen, om vi så må uttrycka oss, blir så till vida kringskuren, att man då har att välja emellan emigration från sina och sina fäders torfvor, eller ock träla för sitt usla torp, samt att under sina bästa dagar arbeta för den dagspenning, som af bolagen bestämmes, hvilken blir — ja vi äro förvissade derom — allt utom inkomstbringande för den arbetande.

För att icke det nu sagda kan komma att gå i fullbordan, vilja vi vördsam-ligen föreslå:

Då besparingsskogsfonden enligt vår åsikt är afsedd för kommunens sjelfständiga tillvaro, kunde ju utur denna fonden utanordnas medel till en jordköps-fond, genom hvilken man kunde göra inköp af all sådan jord inom Lima, som nu till bolagena afhändes, med sådana villkor att den som nu ovillkorligen är i tvingande omständigheter, att han måste sälja sin jord, kunde i framtid blifva tillförsäkrad om, att emot alla åbelöpande kostnader densamma få återlösa.

All jord, som såmedelst blefve inköpt, kunde genom en utsedd direktion för socknens räkning bortarrenderas och de medel, hvilka för sådant ändamål inflöte, läggas åter till bemälde fond. Således blefve det socknens pengar som frälste sock-nens jord och till följd deraf afvände den största olycka, som kunde drabba sam-hället; nemligen den att blifva torpare under bolagen utan något hopp; men som genom en sådan åtgärd kunde blifva fallet med hopp om att kunna återfå sin jord. På så sätt hade ju besparingsskogsfonden till det väsentligaste uppfyllt sitt ändamål, nemligen: bevarat kommunens sjelfständiga tillvaro. Lima den 22 oktober 1875.“ underskrifter,

efter hvilken skrifts delgifning socknemännen förklarade, att de insåge be-hofvet af att vidtaga några åtgärder i den syftning förslaget åsyftade; men ville socknemännen icke nu, i sakens outredda skick, göra annat, än utse några per-soner för att söka uppgöra ett reglemente att tjena till efterrättelse, förbehållande sig socknemännen att sedan vidare få yttra sig i frågan. För att uppgöra förslag till reglemente och yttranden i frågan valdes förre nämnde- och landstingsmannen Lars Olsson och Olof Larsson i Skälmo, Lima Handelsaktiebolags föreståndare

Mathias Olsson i Sörnäs, förre nämndemannen Sneller Per Mattsson i Bu, skolläraren P. Björling och undertecknad stämmans ordförande.

In fide
Eric Dofsén.

Justeradt och godkänt den 14 november 1875.

Matts Ersson i Ö. Ärnås. *Sneller Per Mattsson* i Bu.

Uppläst i Lima kyrka den 21 november 1875 af

Evald Betulander.

Rätt utdraget betygar.

Lima den 6 november 1902.

Bois Per Larsson
Ordf. i Lima sockens kommunalstämma.